

શ્રી વર્ધમાન સાહિત્ય ગ્રન્થમાળાનું પુસ્તક બીજું- ઈટલીનો રણયજ્ઞ.

બન્ધુવર્ત્મા અત્યારે આઝાદી માટે અદિસાત્મક લડત ચાલી રી છે, એ સમયે આ પુસ્તક વાંચી જવાની ખાસ જરૂર છે. ઇટલીના બન્ધુવર્ત્મા નીર પુત્ર પુત્રીઓએ પોતાની માતૃભૂમિની ખાતર જે ચંકરો ઘેરાયા, ભેગો આપ્યા અને જીવનના જે બલિદાનો આપ્યા, એ બનાવનાં રોમાચક અને વીરસભરી કથા વાચવાથી માલમ્ પડશે કે આઝાદી મેળવવી એ કાંઈ સમત નથી. જેના હૃદયમાં દેશ-પ્રિમાનની ધમધમતી જવાણા જાગી રહી હોય એજ સ્વતંત્રતા મેળવી શકે છે. ઇટલીનો આખો જનપત્ત કતિહાર આ પુસ્તકનાં પાને પાને સિમેસો જોશે.

મહાત્મા ગેન્ધિજી, વીર સેનાની ગેઝીની અને કુશળ ગજપુરુષ કાશુબા અદ્ભૂત પાત્રો વાચવાથી સ્વરાજ્યની લડત કેરી હોય છે તેનું જ્ઞાન થાય છે. પુસ્તક વાચનાનું શરૂ કરીશું કે આખું પુસ્તક વાંચી જઈ સિનાય જંગલ સુધી રાખી શકાય તેમ નથી.

પુસ્તક પ્રેસમાં છપાઈ રહ્યું છે. ગ્રન્થમાળાના ગ્રાહકને પોલી દીમતે મળે. તમે ગ્રન્થમાળાના ગ્રાહક ના બન્યા હો તો આજે જ ગ્રાહક બની એક રૂપિયા મોકલાવી નામ નોંધાવી લેશો. પાઠ-બંધી પુસ્તક મળે કે વખતે નયે મળે તેની ખાત્રી આપી શકાય તેમ નથી કાનું કે પુસ્તક તેનું જ લખાયું છે. દી. રૂ. ૨-૮-૦.

વર્ધમાન એન્ડ સન્સ.

પાણડી, મુબાઇ નં. ૩-

પ્રસ્તાવના.

“ Swiss history teaches us, all the way through, that Swiss Liberty has been won by a close union of many small states.” Coolidge
(History of Swiss Confederation)

સ્વનિર્ગતતા એ મનુષ્યજાતિનો જન્મસિદ્ધ હક છે એ હકની પ્રાપ્તિ માટે, ગ્લુપ કરવા માટે કેટલાય દેશોએ લડતો ચલાવી છે, અને સ્વીટ્ઝરલેન્ડ પણ એમાંનો એક છે. ઓસ્ટ્રીયન સામ્રાજ્યએ ના અપાયારોથી, અન્યાયગતિથી સ્વાતંત્ર્યનો ઉઠેદ કરવાના ચત્રોથી, પચાસી પાંચી હોદ્યા કરી જવાના ધરાવથી, સ્વીટ્ઝરલેન્ડ મહાવિદ્વદશાના આવી પડ્યો હતો. તેને ઉન્નતિસ્થાનમાં લાવવા, તેનો ઉદ્ધાર કરવા સ્વીસ લોકોએ અમલ ધૈર્ય ધામધુ કરી, મનુષ્યો સાથે ફેરી સંખત લડત ચલાવી હતી, સંદેહ માટે કેવો અર્થત્યાગ કર્યો હતો, જનમાલ શિપુનાદિ સાત્તાગિક મુખેનિ તિલાજની આપી હતી, હલતે વહેતે મૃત્યુને આવી મન આપ્યું હતું, એકસપી એકમત બની સ્વેચ્છાદારનું અતિમ ધ્યેય સાધ્ય કર્યું હતું, તેનો સર્વ જ્ઞાન સ્ફુટ પુસ્તકમાં યથાર્થ રીતે આલેખવામાં આવેલો છે.

આ દેશ નહોતો સરખો છે, છતાંય પૂર્વકાલમાં જ્યારે ૪૦૩ નૃપતિઓ હર્બલ પ્રજાએનિ કંચડી નાખના, ત્યારે તેણે ગોતાની ૨૧ તત્રના જાગવી રાખી હતી એ આશ્ચર્યજનક છે. એવા કલકર

સમયોમા પણ આ દેશનું સ્વાતંત્ર્ય અક્ષત રહેું હતું, એનું મુખ્ય કારણ તો, એ દેશનાં સંતાનો વીર, તેજસ્વી, નિર્ભય, શક્તિશાળી, સ્વમાનામિમાની, એકસંધી ને સાહસી હતાં, એ છે. જૂના જૂદા સમયકાળમા દેશકાળને અનુસારે જૂના જૂના નરસાહુએ ઉત્પન્ન થઇ વીર પરાક્રમો જગવે છે અને વિજય પ્રાપ્ત કરે છે. જે વિજેતાના જેવા નિરસીમ પ્રયાસ, તેવી તેની ખ્યાતિ જૂમંડળમાં પ્રકાશ પાડતી ઝગકે છે. જે પુરુષો સ્વાર્થત્યાગી, પરમાર્થ બુદ્ધિથી થમ્મ ત્રાસ અને દુઃખ વેદી સ્વાર્થથી કરે છે, તેમની કિર્તિ અવિચળ અને અવિચ્છિન્ન રહે છે. સ્વદેશોદ્ધાર કરનાર, વીરચેષ્ટ સ્વીત સ્વદેશપ્રેમીએ પણ આજ કોટીના છે. એમના કર્મો સિદ્ધિવૃદ્ધિ છે અને જગતના લવિષ્યમા ઉન્નતિપર જનાર વીરોને ધડો લેવા લાયક છે. સ્વતંત્રતા માટે લડી રહેલી પ્રજાઓ ને સ્વદેશોદ્ધાર કેમ થાય, એનું આ ઐતિહાસિક ઉદાહરણ મળશે. સ્વીત લોકોએ જેમ એકસંધી કરી, સંયુક્ત થઇ સ્વતંત્રતા માટે લડન ચલાવી હતી, સ્વાર્થત્યાગ કરી સ્વદેશનું રક્ષણ કર્યું હતું તેમ કરવાને એ પ્રજાઓ પ્રેરાય અને કર્તવ્યપથ ઉપર અડગ રીતે પ્રયાણ કરે.

સ્વીત લોકોની સ્વતંત્રતાની લડત ૧૨૯૧ ની સાલમા શરૂ થઇ. ઓસ્ટ્રીયન ડ્યુક રોડોલ્ફના અત્યાચારો ને કરોના વર્ષોથી સ્વીત પ્રજા દુઃખી થઇ ગઇ; અને ત્રણ પ્રદેશો સરકાર સામે ટકર ઝીલવડ માટે અને નમતું ન આપવા માટે એકસંધી બન્યા. એ સંયુક્ત સંમેલને ઓસ્ટ્રીયન શાસનકર્તાઓ વિરુદ્ધ ઝુડો ઉઠા કર્યો, અને સ્વદેશને તેમના અત્યાચારો ને જૂઠ્ઠોમોઘંથી મુક્ત કરવા, સ્વતંત્ર બનાવવા નામન લડત ચલાવી. એ સ્વતંત્રતાની લડતનો અંત ૧૩૧૫ ખ્રિસ્તા-

ખદમાં મોરગાર્ટનના વિશ્વવિખ્યાત યુદ્ધથી આવ્યો; અને સ્વીસ લોકો ઓરટ્ટીયન નોકરશાહીને ઉખેડી નાખી સ્વતંત્ર બન્યા. મોરગાર્ટનના યુદ્ધ વિષે, રીચર્ડ્સ સ્ટીડ લખે છે કે “This is the famous battle of Morgarten, which is justly regarded by the Swiss as one of their noblest of the many noble episodes in their stirring History.”

પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં ટેલ વિષે જે દર્શાવત આપવામાં આવી છે. તેને ઠેકઠાક ઇતિહાસકારો માનતા નથી. કેટલાક તો એમ જ માને છે કે વિલીયમ ટેલ જેવી વ્યક્તિ જગતમાં ઉદ્ભવી જ ન હતી; એ કલ્પિત, ઉપજાવી કાઢેલી વાત છે. ટેલ એક દેશભક્ત અને વીરપુરુષ હતો એમ અન્ય ઇતિહાસકારો સ્વીકારે છે, પરંતુ એનું વિશ્વવિખ્યાત લક્ષ્યભેદ, એ કલ્પિત ને જોડી કાઢેલી વાત છે, એમ કહે છે. અભ્યાસી શાસનકર્તાનું પિતા પાસે પુત્રના મસ્તક ઉપર મૂકાવી સફરજન વીંધાવતું, એવી વાતો, પુરાતન કાલમાં જાહુ જ જોવામાં આવે છે. આ પ્રકારની દંતકથાઓ કિંવા કિવદંતીઓ બિન બિન દેશોમાં મળી આવે છે. ડેનમાર્ક, નોર્વે અને આઈસલેન્ડની સાગાઓમાં (sagas) તથા હોલ્સટીન અને રાઇનલેન્ડની દંતકથાઓમાં અને ફ્રાન્કો અને સ્કોટલેન્ડમાં પણ આ જ પ્રકારની કથાઓ જોવામાં આવે છે; અને તે દરેકમાં ઘણું જ સામ્યપણું દૃષ્ટિગોચર થાય છે. આજના પ્રસારે, ટેલનું વિશ્વવિખ્યાત લક્ષ્યભેદ પશ્ચિમી પ્રકારની લોકોમાં પ્રચલિત થઈ ગયેલી દંતકથા છે, પરંતુ સત્ય ને સિદ્ધ વાત નથી, એમ તે કહે છે. મેન્નર જનરલ પેટ્રીક મેક્સવેલ લખે છે કે, “Thus the romantic exploit attributed to Tell is

obviously traceable to the shadowy region of legendary myth”

૨૧ વિનેની આ દતકયા “ White Book of Sarnen ’ (1170) નામક પુસ્તકમા સારી ગીતે જાળનામા આવી છે અને ઇતિહાસકાર જોન વોન મુલરે પણ આ પુસ્તકની સહાય લીધી હતી

ઇતિહાસકારો દેવને આમ કવિત વાતાવરણનો માનવી માને છે, છતાંય તેણે તો સ્વીસ લોકોના હૃદયમા અત્યાર સુધી પશુ વર્ગી રખો છે ઇતિહાસકારો જાને ન માને પણ સ્વીમ લોકો એને સ્વદેશી હારની શૈક્ષાત કરનાર તરીકે અને સ્વીટ્ઝરલેન્ડની સતત યનાતુ રક્ષણ કરનાર તરીકે પૂજે છે જે ન માનતા હોય એમને સ્વીટ્ઝરલેન્ડમા આવેલા તેલના સ્મારકો જોવાથી ખાતરી થશે તેણે ત્યાં ગેસલરની હોટીમાથી ફૂલો માર્યો હતો, તે જગ્યાએ સ્વીસ લોકોએ એક દેવગ બધાવ્યું છે, અને એ જગ્યા ‘ ટેલ્સ પોટ ’ ને નામે ઓળખાય છે. દરવર્ગે હજુય લોકો ત્યાં એક વખત પ્રાર્થના કરવા જાય છે અને એ દેશોદ્ધારકનું ચર કરે છે તેન સ્વીસ લોકોના હૃદયોમા સજાતક અકિત થયેલો છે અને તે કદાપિ ખસવાનો નથી વાચક ! જો હું કદાપિ એ વીર લોકોના પ્રદેશમા જાય તો એ જગ્યાને એ દેવજ જરૂર જોજો હ્યુસર્ન સરોવર ઉપર એ આવેલા છે હું સ્વીટ્ઝરલેન્ડ જવાને બાગ્યાળા બ-યો નથી, છતાંય મેં એ મુદર ને અનુપમ હ્યુસર્ન સરોવર અને દેવજ અહિં બેઠે જોયા છે નહીં વર્ષ ઉપર પાંચે પીક્ટોરીયન રીન્મમા મેં એ અનુપમ વસ્તુઓ જોઈ હતી, અને આનંદિત થયો હતો.

કેટલાક અગ્રેજ, ઇતિહાસ વિષયક તેમજ ખીજા પણ કેટલાક
જૂઠા જૂઠા ગ્રંથોને આધારે, - જેમાં જગદવિખ્યાત જર્મન મહાકવિ
રીલર દ્વિત 'રિલીયમ ટેલ' નામક નાટકનો વિશેષ આધાર લેવામાં
આવ્યો છે - પ્રસ્તુત પુસ્તક લખવામાં આવ્યું છે આ પ્રયત્ન કેટલે
અશે સરળ થયેલો છે એ વિચાર કરવાનું કાર્ય સુત ને સુચુત વાચ-
કેાનું જ છે મારા પુસ્તકના અવ્યાસથી વાચકદૃષ્ટિને ને કાંઈ પણ
નિચારો કરનાનું મળી આવશે તો હું મારા પ્રયત્નને સફળ થયેલો માનીશ.

इति ॐ !

તા ૧૦-૧-૧૯૨૪
અમદાવાદ

}

રામચંદ્ર દામોદર શુક્લ.

અનુક્રમણિકા

પ્રકરણ	વિષય	પૃષ્ઠ
૧ છ	કરદી નમર - - - -	૧
૨ છ	અમાનુષીય અપાચાર - - -	૧૧
૩ છ	જાલીમતી જોડુકમી - - -	૨૩
૪ છ	સપતાનત્વ સાસન - - -	૩૫
૫ છ	શપથ સ્વીકાર - - -	૪૧
૬ છ	સ્વદેશપ્રેમાઓનું સંગ્રહન - -	૫૧
૭ છ	નહિ નમસો! નહિ નમસો! -	૬૫
૮ છ	વિશ્વવિખ્યાત લક્ષ્મણ - - -	૭૩
૯ છ	જેલ માવા - - - -	૮૪
૧૦ છ	જુકો - - - -	૯૧
૧૧ છ	અપાચારીનો અંત - - -	૯૮
૧૨ છ	પુનર્નિલન - - - -	૧૦૭
૧૩ છ	સાત અંધને પથ - - -	૧૧૪
૧૪ છ	હાથૂત નોકરશાહી - - -	૧૨૧
૧૫ છ	સ્વચાલ્યની સરખાત - - -	૧૪૧
૧૬ છ	પૂત - - - -	૧૩૬
૧૭ છ	દેશ માટે ! - - -	૧૪૨
૧૮ છ	ઉપસંહાર - - - -	૧૫૫

શ્રી વર્ધમાન સાહિત્ય ગ્રન્થમાળાના સ્થાયી ગ્રાહકોના નિયમો.

ઉદ્દેશ — દિ-દની ભૂમિ એની એ છે, ધર્મો પણ એના એ છે, આકાશમા સૂર્ય અને ચંદ્ર પણ એના એ છે, છતાં એ ભારતવર્ષમા કળીકાળનો કહેર સર્વત્ર દેખાય છે. દિન પ્રતિદિન દેશની, મંતની, ધર્મની અધમ દર્યા થતી જાય છે તેનું કારણ ચારે બાજુથી નિદાનો અને સ્વદેશ પ્રેમીઓ સોધી રહ્યા છે, ને સોધતા સોધતા એક એ વાતની ખુબ પડતી ગર્હ કે, દેશ તદ્દન અચા! દેશની ઘેર નિદ્રામા વેરી રહ્યા છે અને એ અચાનકાને લઇને આ દેશ ઉપરિચિત થઇ છે માટે પ્રજાને જાગૃતિમા લાવવાની ખાસ જરૂર છે ને તે ખાતર પ્રજા જાગૃતિમા આવે અને તેને ખુબર પડે કે દુનિયામા પોતાનું સ્થાન કયા છે તેનું જ્ઞાન થાય. વળી શિક્ષીત અને સમયના જાણુખનાવે એવા સાહિત્યની ખાસ જરૂર છે. આ ઉદ્દેશ લક્ષમા રાખી અમાના તરફથી એક મન્થમાળાની યોજના કરી છે ને તેમા પ્રજાને ચારિત્રવાન, ધર્મિક, સદાચારી, ધીરવાન, બાહોશ અને સપૂર્ણ સ્વદેશાભિમાની બનાવે, તેમજામા નરન્વેતન રકુરે, સ્વદેશાભિમાનીનો અપૂર કમરો ઉઠાવે એવા તેમજ સાથે સાથે ધાર્મિક, નૈતિક અને તત્ત્વજ્ઞાનના ગ્રન્થો, મન્થમાળાના ગ્રાહકોની સેવામા જીવ કસવામા આવશે પુસ્તકો જેમ અને તેમ સમિત્ર, દેખાવડા, કલાવત, શુશોભિત અને સસ્તા બનાવવામા પુરતું લક્ષ આપવામા આવશે. આ યોજના સફળ થયે પુસ્તકોને જેમ અને તેમ વધારે સસ્તા કરવા કન્યા છે, પણ એ તપજો આપનાર ગ્રાહકો પૂરે છે.

૧. રૂપીઓ એક પ્રવેશ રી આપવાથી આ મન્થમાળાના સ્થાયી ગ્રાહક થઇ શકાય છે.

૨. સ્થાયી ગ્રાહકોને મન્યમાળાના સર્વ પુસ્તકો પર ૨૫ (પચીસ) ટકા-૩૫% એ ચાર આના કમીશન આપવામાં આવશે.

૩. મન્યમાળાના ગ્રાહકોને પુસ્તકો બહાર પડેયેથી ટપાનદાર ખર્ચ આપવામાં આવશે.

૪ પુસ્તક મંગાવ્યા બાદ કોઈ પણ કારણ વિના વી. પી. પાણુ ટેલનાગને મન્યમાળાની ગ્રાહક શ્રેણીમાંથી કમી કરવામાં આવશે. પરંતુ યોગ્ય કાગળ દર્શો તો આગતો ટપાન ખર્ચ વસુલ કરી ગ્રાહક શ્રેણીમાં કાયમ કરવામાં આવશે.

૫. ખાસ લાભ:-અમારે ત્યાં રાષ્ટ્રીય અને અન્ય પુસ્તકો-ધર્મના, વાર્તાના અને ઐતિહાસિક નોવેલો આદિ પુસ્તકો વેચાય છે તેમાંથી કોઈ પણ પુસ્તક ખરીદનારને (જો મન્યમાળાનો ગ્રાહક દર્શો તો) ૧૦ દશ ટકા વગતર કાપી આપાય.

આ મન્યમાળામાં દરેક પ્રકારના, પ્રજાને ઝચિકર થઈ પડે તેના વારાફરતી પુસ્તકો પ્રમિદ્ધ કરતા રહીશું. ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનના, યોગ અને શિવસેાશી ઉપગ્ના પણ પુસ્તકો ગ્જુ કરવામાં આવશે.

અમારી અર્જ.-છેવટે ધનિકો પ્રત્યે અમારી નમ્ર વિનંતિ એ છે કે આના પુસ્તકો જોમ અને તેમ સસ્તે બાવે ફલાવી શકાય તે ખાતર પોતાનો ઉદાર હાથ ગરર લખાવશે અને મન્યમાળાના ગ્રાહકો પ્રત્યે પણ અમારી નમ્ર અરજ એ છે કે મન્યમાળાના ગ્રાહકોએ પોતાના તરફથી એકેક ગ્રાહક વધારી જરર સહાયબુન થશે.

આજેના ગ્રાહક થના માટે વિચાર કરો ને નીચેના સન્નામે ૩૫% એક મોકલાવી મન્યમાળાના ગ્રાહક તરીકે નામ નોંધાવો

પાયધુની દ્રામ જલ્કશન,
મુંબાઈ નં. ૩

}

લી. સેવકો,
વર્ધમાન એન્ડ સન્સ.

અન્યમાળાનાં ગ્રાહકોને અનહદ લાભ •

અમોએ અન્યમાળાની ચોજનામાં ગ્રાહકને બીજાં પુસ્તકો પર દશ ટકા આપવાનું જણાવ્યું છે તે નીચેનાં પુસ્તકો પર આપવામાં આવશે નહિ. કારણકે આ નીચેનાં પુસ્તકો પર તો એકદમ કીંમત ઘટાડીને મુકી છે. દરેકનું ટપાલ ખર્ચ અલગ સમજવું.

સંસાર સ્વપ્ન

ડક્લર ફોલોલના પ્રખ્યાત ગ્રાફેસર બેઈનના “ The Descent of the Sun ” નાં પુસ્તકને સુંદર અનુવાદ છે. અત્યાર મુખીમાં ગ્રાફેસરનાં જે જે અનુવાદો ગુજરાતી ભાષામાં પહોંચે પડ્યાં છે તે બધાં ગુજરાતી ગ્રાહકને ખુબજ પસંદ પડ્યાં છે.

આ વાર્તા ગ્રાચિન હિન્દુઓનાં એક હસ્તલિખિત પુસ્તકમાંથી મળેલી દેવ ગાથાની કથા છે. મૂળ વસ્તુસ્થિતિ હિન્દુ સંસ્કૃતિ પર આલેખાયેલી છે. તેમની કૃતિમાં સાહિત્યની દૃષ્ટિએ જે ગૌરવ સ્તુ છે તેમાં જરા પણ હેતુપ આપવા દીધી નથી. ગ્રાફેસરે ચોતાની અલંકારિક ભાષા, હૃદયંગમ ભાવો અને વિવિધ પ્રકારની કદપનાથી મુળ કથાને એટલું તો સુંદર સ્વરૂપ આપ્યું છે કે તેની મનોહરતામાં અસાધારણ વધારો થઈ ગયો છે તે અંગ્રેજી પુસ્તકનું ભાષાંતર પણ તેનીજ શૈલી અને મંદુર ભાષામાં ગુજરાતીમાં હતાં છે આ પુસ્તક જે જે વિદ્વાનો અને પત્રકારોનાં હાથમાં ગયું છે તેમણે તેમાં મુદ્દકંઠે વખાણ કર્યાં છે. પુસ્તક મર્યાદા થયાંની વાત એક કાનેથી બીજે કાને જતાં જતાંમાં તો પુસ્તકો વ્યક્તિ જવા લાગ્યા છે, તેજ તેની ઉપયોગીતા અને પ્રિયતા બતાવે છે.

“ઉર્પા અને અરુણ આવશે સાહિત્ય રતિક પ્રત્યેક
ત્યારે સુર્યોદય થશે” ગુજરાતીઓ આ નોવેલ
વાચીને નોંધે કારણ

કે આજકાલ ગુજરાતીમાં જે ક્ષમાર્જન નવલકથાઓનો ક્યારે પેદા
થાય છે તે કરતાં આ જુદી જ ઢાળની છે. ચાપુ પ્રવતિઓ ઉપર
સંપૂર્ણ જોર અજમારી લેખકે વાંચવાને ગમે તેવી નવલકથા રજૂ
કરી છે અને ધણાં સુંદર તત્ત્વો આવેશમય ઉનાવળી ધમારતમા
ગોઠવેલાં છે. મોડન રીબ્યુ, રંગુન સમાચાર, સાહિત્ય અને
હિન્દુસ્થાન આદિ ધણાં પેપરોએ ચુકતકડે વખાણ કર્યાં છે. ત્રીરંગી
ચિત્રો, ‘પાકું’ બાઈ-ડીંગ, રોયલ બાર પેથ, પૃષ્ઠ સંખ્યા ૩૫૦ કીમત
રૂ. ૩-૦-૦ પોષ્ટેજ જુદું મન્દમાળાના પ્રાદેશને રૂ. ૨-૮-૦

દરબાર શ્રી ગોપાળદાસ અથવા તો
ગુજરાતનું નૂર.

સુરતના કલ્યાણજીભાઈ મહેતાની કલમથી લખાયેલું અને
કાશિદાસ કાશીની પ્રસ્તાવના સાથેનું દરબાર શ્રી ગોપાળદાસનું સંપૂર્ણ
જીવન વૃત્તાંત, તેમના પત્રો, લેખો, ભાષણો અને સરકાર સાથેના
સંપૂર્ણ પત્રવ્યવહાર અને કોર્ટમાં ચાલેલો ચુકરદમો પણ સામેલ છે.

સ્વરાજ્ય સીપાઈઓ અને દેશ સેવકોને

ખાસ સમિહવા યોગ્ય એક અદ્ભુત ગ્રંથ છે, સ્વદેશ અને
સ્વમાનની વેદીપર પોતાની જાગીર હોખી ગુજરાતના નામને શોભાવ્યું

આધ્યાત્મિક વાર્તામાળા

આ પુસ્તકમાં ૫૫૧૨ વાર્તાઓ આપેલી છે. એમાં પાપ પુન્ય અને તેનું ફળ કેવી રીતે મળે છે, તથા મનમાં ઉઠતી વૃત્તિઓ આપણાં ભવિષ્ય સાથે શું સંબંધ રાખે છે; તેમજ દિવ્ય ભાવના શું અને તેનાં પાલનથી શું લાભ મળે છે, યોગી લોકોનાં પ્રભાવ વિગેરે

શુદ્ધિ

પૃષ્ઠ ૧૪ અને ૧૫ અવળાં છપાયા છે તેા અનુક્રમે વાંચી લેવાં વિનંતી છે.

કન્યાશાળામાં તથા બહેનોને ભેટ આપ્યાં છે. સાત્વીક વૃત્તિને સતેજ કરનાર આ પુસ્તક છે. કો. ર. ૧-૪-૦ મન્યમાળાના પ્રાદર્શને ૦-૧૪-૦

કોણ કહે છે કે સુર્યોદય થવામાં

ઉપા અને અરૂણની અગત્ય તથી ?

ઉપા અને અરૂણ જેવી સમાન અને દેશના દુઃખની લાગણીથી બીના હૃદયવાળી વ્યક્તિઓ ઉદભવશે ત્યારે જ ભારતનો હૃદય થશે.

છે. એમનો સાગ વિગ્ન છે એ ત્યાગમૂર્તિનું શ્વનદૃષ્ટાંત તથા એમના
 વીર પત્ની ભક્તિબાનો અવિભક્ત પ્રેમ અને દેવને ખાતર લીધેલી
 કપરીનો સંપૂર્ણ અહેવાલ છે તે જરૂર વાનો કાઢેન સાદબ. ૩૦૦
 પૃષ્ઠ. કીંમત માત્ર રૂ. ૧-૦-૦ અન્યમાળાના માલકને રૂ. ૦-૧૪-૦

સીતા દેવી

સતી સીતાનું પવિત્ર ચરિત્ર, પ્રત્યેક ધન્યા પ્રત્યેક નારી રત્નના
 કર હમણમાં આ બોધક, ચિખ્ખીય, મન્ય રહેવો જોઈએ સરળ
 ભાષામાં, નવલકથાની શૈલીમાં લખાયો છે. યુવાન બાલિકાઓને
 બહુ જ ઉપયોગી છે. ૧૪ રંગીન ચિત્રો, એન્ડ્રીક સુદર કાગળ
 સોનેરી નામ સહિત પાકું પુસ્તક પૃષ્ઠ ૩૨૫ મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦
 અન્યમાળાના માલકને સીતાદેવીનું પુસ્તક લેનારને સતિ હમય તિનું
 સંપૂર્ણ શ્વનચરિત્રનાળું પુસ્તક બેટ જોની કીંમત ૦-૭-૦.

નંદનવનને આંગણે.

એ જોશ એ નનના By Ways of Blessedness (કદ્યાલુ
 માર્ગ)ના પુસ્તકનું સુદર ભાષાતર છે. ભાષા એટલી બધી રસીક અને
 લાલિસમય છે કે એકના એક વાક્યને ફરી ફરીને વાચતા પણ તૃપ્તિ
 થતી નથી જ્યારે જ્યારે આપણે તેને વાંચીએ છીએ ત્યારે ત્યારે
 આ સાધુપુરુષ પોતાના વિચારોની પ્રતિમારૂપે દેવના શીરસ્તારૂપે ખડો
 ચાપ છે કીં રૂ. એક, અન્યમાળાના માલક માટે માત્ર દસ આના.

નૈવેદ્ય

એટલે કે કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરની નિત્ય પાઠ્યેયી. એમની જાતનાઓ કેવી ગંભીર, વિદ્યાળ અને મનમગ્નીની છે એ નૈવેદ્ય વાચવાથી જણાઇ આવશે. પ્રાતઃકાળમાં કરવી જોઈતી પ્રાર્થનાઓના સુંદર સંગ્રહ છે. તે પ્રાર્થનાઓ વાચતાં પરમાત્મામાં તક્ષિન થઈ જવાય છે અને આ નશ્વર દેહનું પશુ બાન જુડી જવાય છે. જેમા એકેસો નિત્ય પાઠોનો સમાવેશ કીધો છે.

દરેક ગુજરાતીનાં ઘરમાં જરૂર આ પુસ્તકની પ્રત હોવી જ જોઈએ એવું જાહેર પત્રકારો ખાસ બાર દમને જણાવે છે.

પૂર્ણાનો ઢગપર મધાયથી આ અનર્થી ચોપડી છે કી. ૦-૧૨-૦

નૈવેદ્ય લેનાર મન્યમાળાનાં ગ્રાહકને મહાત્મા ગાંધીજીને પુષ્પાંજલી—ભેટ કેળે મહાત્મા ગાંધીજીનાં કુટુંબીયોનાં પુન્ય નીમીત્તે પુષ્પાંજલી અર્પણ કરવામાં આવી છે. બ્લેન્ક વર્સીસ કાઓનો અખૂટ કરો સીતેર પાનામાં ઘોષ બોધ વહયો જાય છે. તેની લીટીએ લીટીએ માનુષ્યમિની દીન દયાનું હૃદય સ્વદેશાભીમાનનો શુસ્સો અને બોધ તરી આવે છે. કામની અસર હૃદયપર સચોટ કરે છે. કી ૦-૮-૦

અન્યમાળાના ગ્રાહકને નીચેનાં દશ પુસ્તકો પર પચીશ ટકા કમીરાન મળશે

૧. રમાસુંદરી : હીંદુ સંસારમા અગાનતાની બંધન સાક્ષ્યમા જકડાયેલી સ્ત્રીઓ કેવાં બંધનર પશ્ચિમામ લાવે છે અને તેવી સ્ત્રીઓ ના આશ્રયધારક પતિઓ પોતાના જીવનો કેવું અધમ દયામા લાવી મુકે છે તેનો ચિતાર આ ચોપડીમા ઠીક ઠીક રચ્યુ કરવામા આવેલો

છે. આવા યુગભોને પોતાના ડ્રવન વ્યવસાયને ઉન્નત સ્થિતિ પર લાવવા માટે આ ચોપડી વાચની અત્યુત્તમ છે. પાકું સોનેરી ડ્રફ બાઈન્ડીંગ પૃષ્ઠ ૩૦૦ કીમત રૂ. ૨-૦-૦

૨. રાજા રામકૃષ્ણ: સચિત્ર ઐતિહાસિક ધાર્મિક નવલકથા જેમા નવાબ મિરજાહરના સમયનો હૃદયભેદક ઇતિહાસ છે. પૃષ્ઠ ૪૦૦ કીમત ૩-૮-૦

૩. કૃષ્ણા કુમારી: એ અતીત ભારતના યતોગાનનું ચિત્ર છે. આ પુસ્તકમા યુક્તચંદની પડતીનો ઇતિહાસ વર્ણવ્યો છે. અને તે નવલકથાની રૂએ આખી વાર્તા એક કવ્ય શ્રેણીની ટ્રેન્ડી રૂપ બની ગઈ છે વાર્તા ઐતિહાસિક હોવાથી સ્થળે સ્થળે દિલ્હી પ્રાચીન જાહોજવાની ચગડી રહે છે અને આખી વાર્તા વાચ્યા બાદ મન કોઈ અઘોષીક કરણા સુરે રડી ઉઠે છે મનમાથી એક આર્તનાદ ઉઠે છે કે "હાય કયા એ ભારતનું ગૌરવ" કયા એ દેવ સ્થાને મૂકવા યોગ્ય રહે-દ્યુત્તમ!! કયા એ પાટવીપુત્ર કે જેનો વિજય ખજા અફઘાનિસ્થાનના ધારો પર પૂર નહાર ઉડતો હતો વિગેરે અદ્ભૂત બનાવોથી ભરપૂર પુસ્તક છે પૃષ્ઠ ૪૭૫. માત્ર જુજ નકલો બાકી છે. કીમત રૂ. ૩-૮-૦

૪. સિરાજદૌલા : બંગાળના પ્રખ્યાત નવાબ સિરાજદૌલાનું જીવનચરિત્ર જેમા કલકત્તાની ફાળી કોલ્ટીના બનાવને અંગ્રેજોએ કર્પનામય કેમ બનાવ્યો તથા તે સમયના અંગ્રેજોની અધમતાનું બચંકર ચિત્ર જોવું હોય તો જરૂર વાચો. પૃષ્ઠ ૪૮૦ કી. રૂ. ૩-૮-૦

૫. વજીર નંદિની ગુલ બેગમ : એક રસસ્થમય ઐતિહાસિક નવલકથા, જેમા નિર્મળ જાતિને કેવળ ગંજનિનિ ખાતર

કેવી રીતે પરાધિન બનાવવામાં આવે છે તથા એ પરાધિન બાનિ
પોતાનું સર્વસ્વ ગુમાવ્યા છતાં રક્તનાં નાનું રક્ત જ કરવા ખાતર દેટની
દદ સુધી આત્મભોગ આપે છે તે હિન્દની પ્રજાને આદર્શરૂપ ગણાને
લશ્ચર નંદિની શુદ્ધ યોગમનો દમ્ભમય હનિદાન વાચકોને જરૂર
અશુભાત કરાવ્યા સિવાય શુંને નરિ. પૃષ્ઠ ૩૭૦ કી. ૨-૮-૦

૬. સી ર કા સિ મ : મંગલા ૩૩ ના ૫૫ કી ૩૩ ૩૩
કેવળ ઐતિહાસિક દંભે આશ્ચર્યમાં આવી છે, અગ્રેજ કંપનીએ
સિરામહૌસાને પદમહ કાધા પછી શું કાણું તે જાણવા વિના દિન્દ
પુત્રને આશરોજ નરિ, જરૂર વાચો. પાક બાળકો પૃષ્ઠ ૩૦૦
કીમન ૩. ૨-૦-૦

૭. ૧૮૫૭નો બળવો : એ પ્રસંગનો આશ્ચર્ય ચિતાર ફવાડા
ખાડા કરે તેવો અહેવાલ છે, સિપાહીઓને હથીયાર શા માટે જંચકવા
પડ્યા તે જાણવું હોય તો, આજને આજ જ મંગાવો, બિચ્છમા
મળવો સુરક્ષ છે. પૃષ્ઠ ૬૨૫ કીમન ૩. ૪-૦-૦

૮. ગો રાંગ પ્રભુ ! જમાણ એ મહાપુરુષને પ્રભુનો અવતાર
માને છે વળી જમાણ અને શુજરાત એની ધર્મ જાવનામા અનેક
સુંદર તરવો જૂલે છે. એટલે જાવિક અને ધર્મ પ્રાણ શુજરાતને
એમાથી અનેક સુંદર તરવો મળશે પુસ્તક એટલું બહુ ચમત્કારી
બનાવેથી બરફૂર છે કે હાથમા લીધા પછી પૂરે કર્યા સિવાય સુદા
રેવાનું મન થતું નથી. પૃષ્ઠ ૨૬૦ કી. માન આર આના

૯. શ્રી ગીત ગોવિંદ

મહાભારત અને રામાયણની પેઠે અખિય બારવર્ષમા તેમજ
વિદેશીઓ અષ્ટપદોને નામે ખ્યાતિ પામેલ સરૂજ સાહિત્યની પ્રતિષ્ઠા

વધારનાર, વિદ્વાનોને મોહિત કરનાર દેશાતરમા Song of Songs ના નામે વખણાયેલું, અવધાર, નાયકા બેઠે આદિથી ભરપૂર, રંગ રાગના પ્રેમીને રંગમા, ભક્તિના પ્રેમીને ભક્તિમા મગ્ન મનાવનાર, ધર્મ મદાકરના પ્રવાહમા વિહાર કરનાર અને કરાવનાર મદા ભક્ત શિરોમણી કવિ શ્રી જયદેવે પોતાનો સુમાર રસનો વિનિરોગ કુ'પુ-રાધાની ભક્તિમા કર્યો છે. એમનું હૃદય પ્રેમનદાણા ભક્તિથી ભરપૂર હતું એમનું કાંઈ શ્રી ગીત ગોવિંદને પ્રમથમાં સંગીત શાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે રચેલું હોવાથી એકદમ કંઠસ્થ થઈ જાય તેમ છે અને કિર્તન કરવામા વિશેષ અનુકૂળ પડે તેમ છે.

અંદરેત મૈથીલ જયદેવને શ્રી કૃષ્ણપરમાત્માને અવતાર લેખે છે. અને ગીત ગોવિંદની વાણી તો સાક્ષાત શ્રીકૃષ્ણચરિત્ર છે. એમ બેધક કહે છે. ગીત ગોવિંદમા પદે પદે પ્રેમભક્તિ જણાય છે. પાકે પુરું સચિત્ર ૨ ૧-૮-૦

૧૦.

ગૃહ વૈદ્ય

એટલે કે ડોસીઓનું વૈદ્ય. જુદા જુદા રાગો પરના ૫૦૦ દવાઓના નુસ્કાઓ આપ્યા છે જે દવાઓ માત્ર જીવ કીમતે ગાંધીને ત્યાંથી મળે છે. જ્યારે ગુજુમા ધણીજ અકસીર છે દેશી દવાઓ મહાન ભય કર દહોંપર કેટલી અસર કરે છે એ હવે અમનપુરું રહ્યું નથી. જ્યાં ડોક્ટરો કે વૈદોની સમવહતા હોતી નથી ત્યાં આ પુસ્તક દરેક ઘરમા વસાવી રાખવા ખાસ બનામણ કરીએ છીએ પૃષ્ઠ ૧૬૦ કી. માત્ર આડ આના વી. પી ખર્ચ પાંચ આના વધુ વી પી ખર્ચથી બચતુ હોય તો નવ આના ની ગીટીટ મોકલો

સ્વીડ્ઝરલેન્ડની સ્વતંત્રતા

પ્રકરણ ૧ હું.

ૐ

કરડી નજર.

સ્વીડ્ઝરલેન્ડ એ સ્વાતંત્ર્યના સુખમાં મહાલતો દેશ છે; આધુનિક જગતમાં એનું સ્થાન અનેક છે. દુનિયાના સર્વોત્તમ પ્રભાસતાક શાસકોમાંનું એ એક છે; અને નથી ત્યાં પરાધીનતા કે શુધામી ને નથી ત્યાં શાસનકર્તાના અત્યાચારો કે જૂઠ્ઠા. પરંતુ સ્વીસવાસીઓને અત્યારનું આ સુખ અનેક દુઃખોના અનુભવ પછી જ પ્રાપ્ત થયેલું છે. એક વખત એવો હતો કે જ્યારે આ દેશ અત્યાચારોને જૂઠ્ઠાનો ભોગ બન્યો હતો; અને તેની વીર પાત્ર નિર્દોષ ને ન્યાયપરાયણ પ્રજા સ્વપતાન શાસનકર્તાઓની ઝોહાડીરૂપી ધાણીમાં પીલાઈને કમડાઈ ગઈ હતી. એવાં અસહ્ય દુઃખોનો વરસાદ વરસવા છતાં પણ આ દેશની વીર પ્રજા નાહિંમત કે નમાવી બની ન હતી; અત્યાચારોથી ત્રાણ ત્રાણ પોકારી રહી પણ તેણે પોતાની સ્વતંત્રતા ને સ્વમાનને તિજબલિ આપી ન હતી. સ્વદેશ અને સ્વતંત્રતા આ દેશની પ્રજાને આત્માની જેમ બ્હાલાં હતાં, અને એનાથી વિખૂટું પડવું એ એમને મન મરણ-દૃશ્ય હતું. અતિ અદ્ભુત રીતે એ લોકોએ યતુઓ સામે યુદ્ધ આરંભ્યું,

અને સ્વાતંત્ર્યધ્વજ ફરકાવી વિજય પ્રાપ્ત કર્યો. એ વિજયે તેમના જન્મસિદ્ધ હક્કની રક્ષા કરી; અને એ સ્વાતંત્ર્યધ્વજ આજ અધિકતર પ્રતાપથી ફરકે છે ને તેની સામે કોઇ પણ આંખ પણ ફરકાવી શકે તેમ નથી. સ્વીસલોકોની નસેનસમાં જે સ્વાતંત્ર્ય ને સ્વમાનની જુરસો વહેતો હતો, તે અત્યારે અધિકતર ઉછળે છે; અને એમનું જનકંઠ તેજ પ્રખર રીતે પ્રકાશે છે.

મધ્યકાળમાં જર્મનસમ્રાટની સત્તા અતિ વિસ્તારથી ફેલાયતી હતી; તેના અધિકાર નીચે કેટલાંય રાજ્યો હતાં. એ સમ્રાટપદ વંશ-પરંપરા વાળું જતું ન હતું, સમ્રાટનો પુત્ર એ પદનો અધિકારી ન હતો, પરંતુ સર્વ રાજ્યો ભેગા મળી પોતામથથી એક પ્રભાવશાળી નૃપને સમ્રાટ તરીકે પસંદ કરતાં. એ ચૂંટાયેલો નૃપ સમ્રાટ-જર્મન-પાદશાહ બનતો, અને અન્ય નૃપતિઓ તેનું શાસન માન્ય રાખતા.

સ્વીઝરલેન્ડ પ્રદેશ આ જર્મનપાદશાહની હકુમત ને સત્તા નીચે હતો. સમ્રાટ પોતે એ દેશનું શાસન કરતો ન હતો, પરંતુ એ દેશની પ્રજાનું રક્ષણ કરવા માટે, તેમના પર દેખરેખ રાખવા માટે ગવર્નર (શાસનકર્તા) નિયુક્ત કરતો. સ્વીસલોકો કોઈ પણ રાજ્યના તાબામાં ન હતા; એરેડ્રીયન ડ્યુક કે એવા કોઇ પણ અન્ય નૃપતિઓનું તેમણે શાસન માન્ય કર્યું ન હતું. માત્ર સમ્રાટની જ તેમના પર સાધારણ સત્તા હતી. તેઓ સ્વતંત્ર હતા; અને તેમને સ્વરાજ્ય જેવું જ હતું, ફરજ કે તે પોતાના કાયદાકાનુનેયી રાજ્ય ચલાવતા હતા.

અગીયારમી અને બારમી સદીમાં, સમ્રાટે સ્વીઝરલેન્ડનું શાસન એદરી-જેનના ડ્યુકોના હાથમાં સોંપ્યું હતું. એમના વખતમાં સ્વીત

પ્રથમ સ્વતંત્ર રીતેજ રહેતી, અને મળતી તેમના પર દેખરેખ રાખતે. ઇ. સ. ૧૨૧૮ ની સાલમા આ એલ્ફ્રીડને કુટુંબનો અંત આવ્યો, અને સ્વીડનનેડમા શાસનકર્તાઓ બદલાયા. દરેક પ્રદેશ પર બુદ્ધ બુદ્ધ શાસનકર્તાઓ નિયુક્ત થયા, અને તેમણે સ્વીડનનેડના ભિન્ન ભિન્ન પ્રદેશોનું શાસન ચલાવના માંડ્યું.

સ્વીડનનેડમા આવેલા યુરી પ્રદેશ સૌથી પ્રથમ ૧૨૩૧ મા, સમ્રાટ પામેથી સ્વાતંત્ર્યનું ખતપત્ર મેળવ્યું, જે કે સમ્રાટની સર્વોપરી સત્તા તો તેના પર રહી જ ત્યાર પછી ૧૨૪૦ ની સાલમા ફેલ્ડીક પીળ પામેથી સ્વીડ પ્રદેશ એવું જ ખતપત્ર પ્રાપ્ત કર્યું અન્ડરવોલ્ડન પ્રદેશ હેપ્સમર્ગના કાઉન્ટોના અધિકાર નીચે હતો, તેથી તે પ્રદેશને આવું ખતપત્ર મળ્યું ન હતું, અને મળવાની આવી પણ ન હતી. અત્યારે એસ્ટ્રીયાનો ક્યુક રડોલ્ફ આ પ્રદેશનો શાસનકર્તા હતો. એ મહા બળવાઓ ક્યુક હતો, અને એના પ્રભાવના પ્રખર તેજથી અન્ય શાસનકર્તાઓ પણ અભાઈ થયા હતા. મુંઝર સરોવરો, અપૂર્વ કુદરતની શોભા, પર્વતમાલા આદિથી સમન્વિત સ્વીડનનેડને પચાવી પડવાની તેની બદલાવત થઈ હતી આથી જ અન્ડરવોલ્ડન પ્રદેશને સ્વાતંત્ર્યનું ખતપત્ર મળવાની આશા આકાંક્ષાસુભવત હતી. રડોલ્ફે પોતાનો પ્રભાવ બહુ જ વધાર્યો, અને તેની સત્તા એટલી બધી વધી ગઈ કે અતે જર્મનપાદચાહ તરીકે તે ચૂંટાયો. હવે અન્ડરવોલ્ડન પ્રદેશ તો હું પણ આખા સ્વીડનનેડ દેશ પર, સમ્રાટ તરીકે તેની સર્વોપરી સત્તા થઈ એ દેશને ક્યુક કરવાની તેની ઇચ્છા હતી, અને તેથી તેણે યુરી પ્રદેશનું ખતપત્ર અનુલમ્બરુર કર્યું, પણ સ્વીડ પ્રદેશના શાસનના ખતમા પણ સહી

કરવાની સાથે ના પાડી સમ્રાટના એ વર્તનથી સ્વીસ પ્રજામાં ચિંતા ઊભી થઈ, અને વિના વિલંબે એ લોકો ચાતુર્યદર્શનો વિચાર સમજી ગયા. પુરી, સ્વીડ અને અન્ટરવોલ્ડન ત્રણે પ્રદેશોના વતનીઓ એકત્ર થયા, અને ઓસ્ટ્રીયાની સત્તા માન્ય ન કરવા પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ થયા. ઓગસ્ટ, ૧૨૯૧ ની સાતમા આ ત્રણ પ્રદેશો, ઓસ્ટ્રીયનો સામે થવા માટે એકત્રી થયા, અને ત્યારથી તેમની 'League of Permanent Alliance' રહી થઈ. અલ્પ સમયમાં જ એક ખીજે પ્રદેશ તેમનામાં સામેલ થયો, અને એ ચારે પ્રદેશોએ સ્વતંત્રતા માટે જંગમનાં મત લીધું.

લોબી રોડોલ્ફની અભિલાષાઓ પુરી થઈ નહિ, અને તેના મૃત્યુ પછી સમ્રાટપદે એડોલ્ફ ઓફ નેસુ ચૂંટાયો. આ સમ્રાટ સીધી લીગને માથેસ હતો, રોડોલ્ફ જેવી તેનામાં જલ્દાનત ન હતી તેણે પુરી અને સ્વીડ જાને પ્રદેશોના ખતપરો કથુન મજુર રાખ્યા પરંતુ અલ્પ સમય પછી ગોલ્ડીમના યુદ્ધમાં આ સમ્રાટ મારો ગયો અને તેની સાથે સ્વીસ પ્રજાની સ્વતંત્રતા જોખમમાં આવી.

પૂર્વોક્ત સમ્રાટ રોડોલ્ફનો પુત્ર, અને ઓસ્ટ્રીયાનો ડ્યુક આલ્બ્રેક્ટ, એડોલ્ફ ઓફ નેસુ પછી જર્મન પાદશાહ બન્યો. સમ્રાટ બનવાની સાથે સ્વીડનનેડ પર સત્તા જમાવવાની તેની આશાઓ સતેજ થઈ અને તેની મુઠીમાં એ દેશ આવ્યો હોય એમ તેણે લાગ્યું તેણે વિચાર્યું કે સ્વીસલોકોએ પૂર્વે મારા પિતા સામે થવા સાહસ ખેડ્યું હતું પરંતુ હવે મારી વિરુદ્ધ પડવાની તેમની હિંમત ચાલશે નહિ એ દેશની સ્વતંત્રતા હું છીનવી લઉં, અને સ્વીડનનેડને ઓસ્ટ્રીયાનું શુભાગ બનાવીશ, એજ વિચારો આલબ્રેક્ટને

મગજમાં ધૂમતા હતી. આથી તેણે એ દેશ પુરો પાડવા માટે, સ્વીસવાસીઓ પોતાને ગળ તરીકે માને એ માટે, પોતાના એ વિશ્વાસ અને વફાદાર દૂતોને પદાવી સ્વીઝરલેન્ડમાં મોકલ્યા.

સ્વીઝરલેન્ડમાં જઈ દૂતોએ, ઓસ્ટ્રીયન ડ્યુક અને જર્મન કૈઝર આવેશને સંદેશ પ્રબળતાને વાળ્યા. “સ્વીઝરલેન્ડ વાસીઓ! ઓસ્ટ્રીયાનો ડ્યુક તમારું રક્ષણ, તમારું પુનવત્પાલન કરવાને તૈયાર છે, પણ તે એક સરતે કે તમે તેનો અધિકાર સ્વીકારો, તેને રાજ તરીકે માનો. તમારો દેવ નાનકડો છે, મહા બળવાન શત્રુ આગળ કપર ઝીંવવાને અશક્તિમાન છે. ડ્યુક પરદેશી રાજ્યોના આક્રમણ સામે યશ અને તમારું રક્ષણ કરશે તમારું રાજ્ય પચાવી પડવાનો, તમારી માનમિલ્લત લૂંટી જવાનો, તમારો જીવન નિર્વાહ, તમારા દોરદાકરનું હરણ કરી જવાનો તે મુદ્દલ પણ હરાદો રાખતો નથી. કિંતુ તમારા વીર પુરોષોના પગકોથળી તે મુખ થયો છે, તમે કેવા વીરવાન પુરોષો છો તે, તે બરાબર જાણે છે, અને તમારા જેવા નરશાહોને તે સન્માન કરવા માગે છે તમને તે યુદ્ધમાં નિયુક્ત કરવાની અભિનાયાઓ રાખે છે, અને તમે પરરાજ્યો પર વિજય મેળવી, તે દેશને લૂંટી, ધનધાન્ય બેગુ કરો એવી તેની મદદ દિશ છે. આ લૂટેલા ને તક્કાવેલા માલથી તમે તમારા દેશને આબાદ બનાવી શકશો, ક્ષતિના તિબરે પહોંચાડી શકો. ડ્યુક તમારા સાલસ પ્રમાણે તમારું સન્માન કરશે અને ઉત્તમ પુરસ્કારો ને પારિતોષિકો અપશે. રાજ્યનો વા અર્થનો લોભ, એ ડ્યુકના મનમાં, તમારો રાજ બનવા માટે, જરા પણ નથી. એ તો માત્ર તમને આબાદ ચપલા જેવા ધ્રુવે છે, તમારી રક્ષા કરવા માગે છે, તમારું પ્રશસન કરવું એજ તેનું મુખ્ય ધ્યેય છે.”

‘ડ્યુકના વચનો અને તેનો સંદેશો કેટલાક સ્વીસ લોકોને રચ્યો; અને તેઓ આલબ્રેટને સ્વીટ્ઝરલેન્ડના રાજા તરીકે માનવા તૈયાર થયા. આલબ્રેટના વચનોએ તેમને મોદપાશમાં નાખ્યા અને આ મિથ્યા બાપલ્યથી તે લોભાયા. પરંતુ સ્વીટ્ઝરલેન્ડમાં હજુ સ્વાતંત્ર્યપ્રેમીઓ અસ્તિત્વમાં હતા. વિખ્યાત ત્રણ પ્રદેશોના વતનીઓએ આ વચનોમાં માન રસામણી જોઈ એ વચનોમાં છૂપી રીતે શુભાશીની બેડીઓ સંતાયલી હતી, અને ન હજુ તેમાં સન્માન કે રક્ષણ. એ સ્વાતંત્ર્ય-ગંસિકોએ આ સદાચાનો વૃષ્ટા સહિત ઉત્તર મોકલ્યો. “તમારા અધીશ્વર ડ્યુકને કહેજો કે, સ્વીસ પ્રજા જર્મન સમ્રાટની સત્તાને માથે ચઢાવે છે, અને એ રીતે તે તમારો અધિકાર સ્વીકારે છે. સ્વીસ પ્રજામાં પોતાનું રક્ષણ કરવાની તાકાત છે અને તેને ઓસ્ટ્રીયન ડ્યુકની સહાયની લવનેશ પણ જરૂર નથી. એ પ્રજા તમારો ઓસ્ટ્રીયન ડ્યુક રૂપે ધ્યાસન માન્ય રાખતી નથી.”

દ્વિતીએ સર્વ હકીકત આલબ્રેટને વિદીત કરી એ સાબળત્વ તેની આંખોમાં અગ્નિ પ્રજ્વલ્યો તેનું શરીર કપવા લાગ્યું તેણે હોઠપર દાંત પીસ્યા અને તેથી લોહી તરી આવ્યું. ક્રોધથી ગરકરાઈ જઈ તેણે જોતી જમીન પર પગ પછાડ્યો અને ધૂરક્યો: “ખેડુ-તોને, જંગલીઓને આટલું જાણું અભિમાન! શુ, મારું ધ્યાસન તે નહિજ માનવાના? હું તેમનો અહંકાર, તેમનું સ્વમાન ચૂર્ણવિચૂર્ણ કરીશ; તેમના મસ્તકો નમાવીશ ને તેમને મારા પગની રજા ચાટના કરીશ ત્યારેજ જ પીશ. શીશા થયા વિના એ લોકો સીધા ચવાના નથી.”

આલબ્રેટ સમ્રાટ હતો એટલે તેને ચારે તરફ ધ્યાન રાખવું

પડતું. સત્તાના વિસ્તાર પ્રમાણે તેની પીટાઓ પણ મોટી હતી. સામ્રાજ્યમાં આવેલાં જિલ્લા જિલ્લા રાજ્યો સાથે તેને અનવરત વિગ્રહ થતા; અત્યારે પણ તે એક એવા વિગ્રહમાં ગુંચાશે. આવા વિગ્રહો ઉભા થવાનું મુખ્ય કારણ તો આલખેટની લોભશક્તિ ને તેની સ્વાર્થપરાયણતા જ હતી. અન્ય નૃપતિઓ તેના તરફ તીરસ્કારની દૃષ્ટિએ જોતા. આલખેટ આમ વિગ્રહમાં ગુંચાશે એટલે સ્વીટ્ઝરલેન્ડની વાત તેના મનમાંથી કેટલાક સમય માટે ખસી. પરંતુ હજી સ્વીસ પ્રજા પ્રત્યે તેનો ક્રોધ નરમ પડ્યો ન હતો. વાયુવેગે વખત વહેવા લાગ્યો, પણ આલખેટે સ્વીસ લોકો પર દેખરેખ રાખવા, તેમનું રક્ષણ કરવા, તેમને સહાયરૂપ બનવા, મંવર નીમ્યો નહિ. સ્વીસ પ્રજા ચાતકની જેમ શાસનકર્તાની રાહ જોતી હતી. શાસનકર્તાની સ્વીટ્ઝરલેન્ડમાં આવશ્યકતા હતી એટલે સ્વીસ લોકોએ આલખેટ પાસે, આમલા સમ્રાટો જેમ મંવર નિયુક્ત કરતા તેમ અત્યારે પણ કરવામાં આવે, એવા સંદેશો લઈ દૂતોને મોકલ્યા.

સમ્રાટને સવિનય પ્રણામ કરી, દૂતોએ સંદેશો નિવેદન કર્યો. આલખેટના અંતર્ભાગમાં અગ્નિ ધ્રુંધવાઈ રહ્યો હતો. તેની જવાબી સંભળી ઉઠી: “તમારે શાસનકર્તા જોઈએ છે! બહુજ સારી વાત! જાઓ, પાછા જાઓ અને હું જોને મોકલું તેના કામદામાં ખરાબર રહેજો. તેના આદેશ અમાન્ય કર્યા તો પછી જોઈ લઈશ; તેના કંઠાર સાસનમાંજ તમને શાંતિ મળશે.”

“સમ્રાટ! અમે કાયદાને માનનારા છીએ, રાજભક્ત છીએ. આદેશોનું ઉદ્દામન અમે કદાપિ કરતા નથી” સ્વીસ દૂતે કહ્યું.

આનંદે તિરસ્કારથી બોલ્યો “એમ, તમે રાજ્યમંત્રી છો !
હીક ! સમાજને કે હવે તમે કાયદેસર રહો બે જરા આધાપાજી
થયા તો તમારો જનમાલ, તમારા સર્વસ્વનો હું નાશ કરીશ,
તમારું સ્વાનંત્ર કથાય ધૂળમા મેળવી દઈશ ”

સ્વીસ દૂતોના હૃદયમાં સમ્રાટના ઘબ્દો તીવ્રની મારક મોકાયા,
અને ઉત્તરેલે મોઢે તે સ્પર્દા તરફ પાછા ર્પાં -

દૂતોના પ્રસ્થાન પછી આલ્બેટના વહત પર વિષ્ટ હાસ્ય ફરખું
અને તે આત્મગત બોલ્યો “ચેન કા પ્રકારેણ, હું સ્વીડન
લેન્ડ પચાવી પડવાનો હું ત્રીસ પ્રજા પર અત્યાચારો ગુનરીશ,
તેમને પગ તલે નાખી છુદીશ આથી એ લોકો બળવો જગાડશે
એ બળનાને દાખી દેવા મહા બળવાન સૈન્યથી હું તેમની સાથે યુદ્ધ
કરીશ, અને યુદ્ધમાં વિજય હું મેળવનાનેજ હું એ વિજયથી
સુરમ્ય સ્વીડનરેન્ડ માફ કરશે ”

થોડો સમય વીત્યા બાદ, સમ્રાટે પોતાના બે મિત્રોને બોલાવ્યા,
એમનું નામ હતું હરમન ગેસ્લર અને બીમનુ લેન્ડનબર્ગ. આ
બંને બ્યટિલરો, નિર્દય, હૃદય વગરની ને કઠોર પ્રકૃતિની હતી, અને
તેથીજ આલ્બેટને તે પસંદ પડી. અત્યાચારો કરવા માટે આવા
પાયાલુ હૃદયના મનુષ્યોજ ઉપયુક્ત છે સમ્રાટે પણ આ બંનેને
સ્વીસનંત્ર પર શાસન ચલાવવા માટે લાયક ગણ્યા આ બેની પસં-
દગી કરવાનું બીજું પ્રયોજન, એ લોકો ઓસ્ટ્રીયન હતા, એ હવે
સ્વીસ લોકો ઓસ્ટ્રીયનોને જરૂર ધીકારશે, અને અનિષ્ટ પરિણામો
જાહેરી નીપજશે, એમ આલ્બેટને ખાતરી હતી

આ જે મહાપુરુષોને બરાબર હાથમા લેવાનો સમ્રાટે નિશ્ચય કર્યો, અને બ્યારે તેઓ આવ્યા ત્યારે શ્લાઘાપૂર્ણ સખદોષી તેમનું સન્માન કર્યું અને કહ્યું: “તમે મારા હિત માટે જે પ્રાણપણે સેવા બજાવી રહ્યા છો તેનાથી હું અજબપણે નથી. મારે તેનો યોગ્ય બદલો આપવોજ જોઈએ, જે કશું મારે પતવવુંજ જોઈએ. આજથી હું તમને જેને સ્વીડ્ઝરલેન્ડના શાસનકર્તા તરીકે નિયુક્ત કરે છું.”

જેરલ્લર અને લેન્ડનબર્ગે નમન કરી સમ્રાટનો ઉપકાર માન્યો.

આલબ્રેટે તો પોતાનું વકેનવ્ય આગળ રાખ્યું: “ત્યાના લોકો સ્વમાનાભિમાની, બળવાખોર છે. જે એટલા બધા બચકર અને હુદ છે કે સૈન્યની સહાય વિના, જે દેશનું તમે શાસન ચલાવી શકશો નહિ. સૈન્યના પોપણુ માટે તમે વેમના પર ટેકસ નાખજો: કાપદાનું ઉલ્લખન કરનારને સખત શીક્ષા કરજો. અત્યાચાર કરવામા ઉણપ આવવા દેશો નહિ. મારા રાજ્યમા બળવાખોરો ન જોઈએ.”

“આપના આદેશાનુસાર સર્વનું પરિપાલન કરવામા આવશે.” એમ બન્નેએ સમ્રાટને ખાત્રી આપી, અને વિદાય થયા સૈન્ય અને પરિજનવર્ગ સહિત, જેરલ્લર અને લેન્ડનબર્ગે સ્વીડ્ઝરલેન્ડનું શાસન કરવાને રવાના થયા.

સ્વીડ્ઝરલેન્ડનો બાઝરવિ રહ્યો. શાસનકર્તાઓ પ્રજા પર અત્યાચાર સુજરવામા આવે માનવા લાગ્યા નાનાવિધ, વડતલ પ્રકારના ટેકસો લોકો પર પડવા મંડ્યા. વેચનાર અને લેનાર બન્ને પાસેથી ગવર્નરેએ પૈસા તરડાવા મૂડ્યા. સામાન્ય અપરાધ માટે દીર્ઘકાલ પર્વાન્ત કારાવાસ વા મોટો દંડ કરવામા આવતો. દેશમા સર્વત્ર વિપાદના ચિન્હ દષ્ટિગોચર થવા લાગ્યા. આટલા દુખો નીચે

સ્વીસ લોકો કબાયા પણ તેમણે હિંમત છોડી નહિ, તેમણે ઓસ્ટ્રીયાનો અધિકાર સ્વીકાર્યો નહિ

સ્વીસ લોકો વિચાર કરવા લાગ્યા કે ભગવાને, ચતુર્થી આપણું રક્ષણ કરવા માટે સમ્રાટ આપ્યો હતો, પરંતુ હવે તો એ સમ્રાટ જ આપણો દુશ્મન બન્યો છે જે રક્ષક તે જ અત્યારે ભક્ષક બન્યો છે. જો આપણે સામ્રાજ્યને વળગી રહીશું તો ટાલ દિવસ આપણો બાન્યરવિ કળકશે આ સમ્રાટ ઝાઝા દહાડા ટકવાનો નથી, અને એના પછી કદાચ ક્યાંય સમ્રાટ પણ આવે. હજુય આ સમ્રાટ જેટલા અત્યાચાર કરે તેટલા સહન કરવા, અને નિસ્ત્રાણી બનવું નહિ. ઓસ્ટ્રીયાનું શાસન આપણે કદાપિ સ્વીકારવું નહિ, કારણ કે જો એક વખત બાયા તો પછી હવે આવવું એ આકાશકુસુમવત્ છે. હવે પર ત્રદા રાખવી, ધૈર્યનો ત્યાગ કરવો નહિ અને સહન કરવું એ જ આપણું કર્તવ્ય છે.

ગેસ્ટર ને લેન્ડનમર્ગના અસહ્ય અત્યાચારો સ્વીસ પ્રજાએ આમ મુઠો મોઠે સહન કરવા માડ્યા.

પ્રકરણ ૨ જી.

અમાત્યપીથ અત્યાચાર.

અન્ડરવોલ્ડન પ્રદેશમાં, હેનરી નામક એક જૂદા સંજ્ઞાન નિવાસ કરતો હતો. લોકો તેને માનની દૃષ્ટિએ જોતા, અને તેના પર પ્રેમ રાખતા તે ધનવાન હતો એટલે તેના ક્ષિય સુખમાં જતા, તેના એકના એક પુત્ર આરનોલ્ડના સહવાસમાં તે નિશ્ચંતપણે અને આનંદમાં જીવન વ્યતીત કરતો હતો.

હેનરીની પ્રકૃતિ ગંભીર હતી; અને તેના પુત્રની તરલ ને ચંચલ હતી. કિંતુ પિતાપુત્ર વચ્ચે અગ્રાધ પ્રેમ હતો. આરનોલ્ડ, આખો દિવસ ખેતરમાં ખેડવાનું, લજીવાનું તથા ઢોર ચારવાનું કામ કરતો. સંધ્યાસમયે પિતા, પુત્રને પુરાતન વીરપુરોની કાહિનીઓ કહેતો અને પુત્રને સ્વદેશાભિમાનના ઉદાહરણો બતાવતો. આરનોલ્ડ, પાર્શ્વ સંગીત ગાઇ પિતાને પ્રકુલિત કરતો.

વેન્ડનબર્ગ, અન્ડરવોલ્ડન પ્રદેશનો શાસનશર્તા હતો. હેનરીનું રણરૂપ ને સુદર ખેતર અને તેના ઢોર અને ઘેટાં જોઇ તેની દાદ સંતોષે એ પ્રાપ્ત કરવા તેનું મન લલચાયું. તેના જાનુવામાં આમ્યું હતું કે હેનરી એક તાલેવંત મનુષ્ય છે; અને એનું સર્વસ્વ લૂંટી લેવાનો તે અવસર ખોળવા લામ્યો. હેનરી ખતુજ શાન્ત માણસ હતો; એ કાપડેસર ચાલનાર હતો. આથી વેન્ડનબર્ગ તેની એક પધુ ક્ષતિ વા ઉદ્ધિ ખોળી સમ્યો નહિ. હેનરીને ફસાવવાના તેના સમજા પ્રયત્નો નિષ્ફળ ગયા.

આરનોલ્ડનો મીનજ કંઈ જુદાજ પ્રકારનો હતો. ધુવાન હતો એટલે તેની નસોમા ઉત્તું લોહી ઉછળતું હતું; તે પરવા વગરનો હતો. ઓસ્ટ્રીયન રાજને તે ધીક્ષારતો, અને તે પ્રદર્શિત કરતા પણ ખીતો ન હતો. યૌવનકાળમાં ઉત્તુખવતાનું સામાન્ય છે, અને માણસ એ સમયમાં ગમે તે સાહસો ખેડે છે. આરનોલ્ડ, લેન્ડનબર્ગને એક ઉપ-દાસરૂપ ઉપનામથી સંબોધવામાં આનંદ માનતો. આ વાતની શાસન-કર્તાને ખબર પડી. તેણે આરનોલ્ડને શીક્ષા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો, અને સાથે હેનરીની સપત્તિ લૂંટવાનો સુયોગ પણ તેને સાધ્ય થયો. અત્યાચારીનો નિશ્ચય એટલે આસમાન પડે વા પૃથ્વી રસાતાળ જાય, છતાંય ન હરે.

લેન્ડનબર્ગને ખબર હતી કે હેનરી પાસે ભૂમિકર્ષણ માટે ઉત્તમમાં ઉત્તમ ને સુંદરમાં સુંદર બળદની જોડ છે. એ બળદોની જોડી સ્વીડનલેન્ડમાં જડવી મુશ્કેલ હતી. ચીરકાળથી એ બળદો પ્રાપ્ત કરવાનો તેનો વિચાર હતો, અને અત્યારે તેણે એ અમલમાં મુક્યો. રોડોલ્ફ નામક પોતાના એક અનુચરને બોલાવી તેણે આદેશ આપ્યો “ જા, હેનરીની પ્રખ્યાત બળદની જોડ લઈ આવ.”

પુનઃ સામાન્ય, સાધારણ અપરાધ માટે તેણે પિતાને આ પ્રમાણે શીક્ષા કરવાની મુક્તિ રચી. અન્યાયથી તે પારકાનો માલ પચાવે છે એ વિચાર તેના મગજમાં જરા પણ ન આવ્યો. જે વ્યક્તિ પોતેજ અન્યાયની સાક્ષાત્ મૂર્તિ હતી, તેની પાસે ન્યાયનું નામ કે નિશાન હોય એ અસંભવિત વાત હતી.

સૈન્યની મદદથી જ અન્ટરવોલ્ડન પ્રદેશનું શાસન ચાલતું હતું શાસનકર્તા સૈનિકોની દ્વારા સ્વીસ લોકો પર અત્યાચારો ને દુ ખો વર

પતો; સૈનિકો જોરજુલમથી પ્રજાને કનડતા અને દુષ્ટી કરતા. રૂડોડર સૈનિકોની સહાય લઈ, ખેતર તરફ પ્રયાણ કરી ગયો. ખેતરમાં આર-નોદ્ધ એકલો હતો. તે આનંદમાં સીસોટી વગાડતો, જમીન ખેડી રહ્યો હતો. જે બળદો રૂડોડર હરી જવા આવ્યો હતો, તે અત્યારે કાર્યમાં નિમગ્ન હતા, એ જોઈને રૂડોડરને હર્ષ થયો કારણ કે ક્ષતિત વસ્તુ સહેલાઈથી પ્રાપ્ત થઈ હતી. ખેડેલી જમીન પર થઈ તે અને સૈનિકો આગળ વધ્યા.

આરનોદ્ધે સાથર્થ આ જોયું અને ખેડવાનું કામ બંધ રાખી, હતો ત્યાજ ઉભો. તે વસ્તુસ્થિતિ જાણવા ઠસક બન્યો. તેણે જોયું કે ઘોડાઓની ખરીઓથી તેની મિલિનત બરબાદ જતી હતી, એથી તેના પિત્તો ખસ્યો: "આરદ્રીયાનું મયૂરપક્ષીફલ શું રસ્તા પર ચાલી ચકતું નથી? શું આખે સૂઈતું નથી કે ખેડેલી જમીન પર ચાલી છે?"

રૂડોડરે, જાણે આરનોદ્ધનું કથન સાંભળ્યું ન હોય, એવું કરી આગળ વધવા માડ્યું, અને તદ્દન ખામે આવી સૈનિકોને હુકમ કર્યો. "આ બળદોને હળથી છોડી નાખો."

આરનોદ્ધ સ્તીસ બન્યો હતો: તેનામાં અજબ દિગ્ગત હતી. તે ખેડમના આગળ ફર્યો અને જલદમગીર સ્વરે બરાડ્યો: "કેની મગદૂર છે કે મારા બળદને અડકે? એ કાઈ તમારા બાવાના નથી, એનો માલિક હું છું."

"તું છે? ડાણ, તું?" રૂડોડર બોલ્યો, "અરે એનો માલિક તો લેન્ડનબર્ગ છે. વાસનકર્તાને 'મયૂર' કહી ઉપહાસ કરતા હવે પછી વિચાર કરજે, સમજ્યો?" આ બે બળદ એ ચુંદાની શીશા છે."

આરનોન્દને વાત વધી ગઈ હોય એમ લાગ્યું. તેણે કોઈનો સંયમ કરી, નમ્રભાવે કહ્યું “હજુર” માફ કરજો મૂર્ખની માફક હું ગમે તે બક્યો હોઈશ પરંતુ તેમા અનિહનો સમૂળગો વિચાર ન હતો માત્ર એક બે નજીવા રાબ્દો માટે આ અદ્વિતીય બળદ પડાવી લેવાની શિલા, એ ન્યાયાનુસાર નથી.”

“અમારા કાયદો વિચાર કરવાનો તને કોણે હક્ક આપ્યો? અશિક્ષીત, જંગની ખેડૂત પાસે મારે ન્યાયનો વિચાર નથી કરાવવો ન્યાય શું? એ હું સારી રીતે જાણુ છું એટલે તારા ડોઢઢાપણુ મારે હામ નથી” રોન્દ તિગસ્કાર સહિત બોલ્યો.

આરનોન્દે કહ્યું “હું તમારી વિચારક તરીકે સ્પર્ધા કરતો નથી કિંતુ ન્યાયની તમારી પાસે પ્રાર્થના કરે છું જે મેં કોઈ પણ શુંન્દો કર્યો હોય તો મને અદાલતમા, લઈ જાઓ અને હું ગણબુદ્ધીથી કાયદેસર કરવામા આવેલો દડ આપીશ પણ તમે એમને એમ મારા બળદ હજમ કરો, એ તો નજ બને તદુપરાત આ બળદો મને અત્યંત ઉપયોગી છે એના વિના હું ખેડી ચક્ર નહિ એટલે જમીન નમ્રમી બને અને ધાન્ય ઉત્પાન થાય નહિ.”

‘હું તારે ગમે તેમ કર, એમા મને કશું પણ લાગે વગર નહિ હું બળદ લેના આગ્યો છું અને તે લઈનેજ જવાનો જે ફા કોને ખેડવું હોય તો તે પોતે હજે જોડાય એજ પછી તેમને લાયક છે. સૈનિકો! બળદોને છૂટા કરો.’ એમ બોલી રોન્દે કાઢના જોતગ પર હાથ મૂક્યો.

સિપાઈઓએ ટુકમને અમલમા મૂકવાની નૈયારી કરી આર નોન્દની આ સલાયત નહિ કોઈથી તેનું ચગીર કપાયમાન થયું.

“ હાથ ઉઠાવું. ” એવી ખૂમ પાડી તેણે હાથમાંની લાકડી ઉઠામી અને રોડદફના હાથ ઉપર એટલા તો બેરચી મારી કે તેની બે આંગળીઓ બાગી ગઇ. તેમાંથી લોહી ઢડઢડ પડવા માંડ્યું. રોડદફે એક ચીસ પાડીઃ એ ચીસમાં અસહ્ય વેદના હતી. વેદનાની ઘરઘર રાખ્યા વિના, કંઈક હૃદય કરી તેણે ખૂમ પાડી “ પકડો એને, એ બદમાશને કેદ કરો. ”

લાકડી માર્યા પછી આરનોદડને પોતાની સ્થિતિનું જ્ઞાન થયું. તેની સામે હથિઆરો સમન્વિત સૈનિકો હતા અને પોતે અબસઅ વિનાનો એકલો હતો. પામે માત્ર એકલી લાકડી જ હતી. આવી સ્થિતિમાં યુરુઓ સામે બાથ ભીટી ચકારો નહિ, અને એવી જો મુખીય કરીશ તો જરૂર છંછરમા જકડાઈયો જોમ તેને ખાત્રી થઇ. યુરુઓમાંથી નાસવા તેણે એકદમ ઢોડ મૂકી. સૈનિકો પાછળ પકડ્યા પણ તેને પકડવો એ મુશ્કેલ કામ હતું. આખા સ્વીટ્ઝરલેન્ડમાં તેના જેવો દોડનાર અન્ય કોઇ ન હતો; ખેરેલા ખેતરો પર પણ તે જાલોથી દોડતો. અત્યારે તેણે સીધા રસ્તાઓ પર ન દોડતાં ખેતરોમાં જ દોડવા માંડ્યું. સૈનિકો હથિઆરો અને પોપાકથી બારેબમ બન્યા હતા એટલે ઉતાવળથી દોડી સક્યા નહિ. દોડતા તેમણે બે ચાર વાર તો બૂદેવીને નમસ્કાર પણ કર્યા. આરનોદડે ત્વરિત ગતિએ દોડી, પર્વતકોડનો આશ્રય લીધો અને તે નિર્વિઘ્ન જન્યો.

સિપાઇઓ ખાલી હાથે પાછા ફર્યાઃ આરનોદડ તેમના હાથમાંથી છટકી ગયો. રોડદફનો ગુસ્સો સૈનિકો પર ઢળ્યો અને તેણે તેમને બે ચાર સ્વસ્તિકમનો સંજોગાવ્યા. ઉપરી અમલદારનાં મુલાકાપે સાબગવાની સૈનિકોને ટેવ પડી ગઇ હતી, એટલે તેમણે પ્રત્યુત્તર વિના, જાગે અન્ય કોઈને તે સંજોગાવવાં હોય જોમ અવધુ કર્યા.

“જોઈ શુ રહ્યા છો ? બગેા છોડી ને લઈ ચાલો.” રૂઠો દુનૌ કંઈક સુર ચાત હિમા રહેના સિપાઈઓની ક્ષોભિત્રિયમા ધૂર્યો એ અવાજે સૈનિકોને કર્તવ્યપથ પર પ્રયાણ કરાવ્યું, અને તેમણે સંદેશનો ઠુકમ અમલમા મૂક્યો.

બળદોને લઈ સૈનિકો સહિત રૂઠોદે, કડક અનુભવ મેળવી પ્રયાણ કર્યું ખીચારા પશુ અત્યાર સુધી ચાત ને સ્થિર હિમા હતા પરંતુ અત્યારે ત્યારે તેમને તેમના દયાળુ અને બદા માલિક પાસેથી આમ જોરજૂલમથી છૂટા પાડવામા આવતા હતા સારે તેમના નયનો-માથી અત્યુ સરવા લાગ્યા અને તે ગદગદ કંઠે બરાડમા જાણે તે ચીરપરિચીત્ત ક્ષેત્ર અને માલિક પાસેથી સદાને માટે વિખૂટા પડે છે એમ તેમણે જાણ્યું હોય, એવું એ કરજી રહન સૂચન કરતું હતું તે ચીરપરિચીત્ત વસ્તુઓ પર બિની દષ્ટિ ફેકી, જૂલમી શાસનકર્તાઓના અનુચરો સહિત વિદાય થયા.

અટરવોલ્ડન પ્રદેશમા તે રાત્રે ખબર પ્રસરી ગઈ કે આગેનોલ્ડે શાન્તના અમલદારને માર્યો છે, અને પછી ક્યાય પલાયન કરી ગયો છે તેનો પતો નથી દરરોજ હેનરી અને આરનોલ્ડ, સંખ્યાસમયે બેગા બેસી વાતો કરતા, પણ આજે હેનરી એકલો છે. આરનોલ્ડ માટે તેનું હૃદય જળ્યા કરે છે. પુનઃ પર તી આફતો પડશે એ વિચારથી તેનું મગજ બરાઈ ગયું છે તેનું સુખ, તેનો આનંદ આજે ક્યાય દષ્ટિગોચર થતો નથી ત્રિય પુનના દર્શન વિના, જળા વિના માઝની તરફડીયા મારે તેવી તેની આજ્ઞા દયા થઈ છે.

રૂઠોલ્ડે ગવર્નરને સર્વ ખીનાથી જાત કર્યો એ સાબળતા ગવર્નરનો મિત્રજ સો ડિમી ચઢ્યો. આરનોલ્ડ જો તેની પાસે તેજ

ઘડીએ હાત તો શું કેરી નાખત એ કહેવું અશક્ય છે ! તેણે સૈનિકોને એકદમ ચારે દિશામાં એ બળવાળોરની સ્થાપ કરવા મોકલ્યા. સૈનિકો રખડી રખડીને અધમુઆ થયા પણ આરનોડને ક્યાંય પતો લાગ્યો નહિ. એ તો અત્યાર સુધીમા ક્યાંય આધે પહોંચી ગયો હતો અને મિત્રોના સંરક્ષણ નીચે વિથામ લેતો હતો.

લેન્ડનબર્ગના આરનોડને પકડવાના સર્વ પ્રયાસો નિષ્ફળ ગયા, છતાંય તે હિંમત હાર્યો નહિ. તેણે ભિન્ન ભિન્ન દિશાઓમાં ધૂપી તપાસ કરવા માટે ગુપ્તચરો ત્રેણણ કર્યા; અને આ વિષયપર બરાબર વિચાર કરવા લાગ્યો. છેવટે એક ઉપાય તેને હાથ લાગ્યો, અને એ ઉપાયનો ઉપયોગ તેણે ત્વરાથી કર્યો: “સૈનિકો! જાઓ. આરનોડના પિતા હેનરીને પકડી લાવો: એ એના પુત્રનું રહેઠાણ બજાવેલો હોવાજ નોંધજો.”

શાસનકર્તાના સુખમાથી પડતો ખેત્ર સૈનિકોએ ઝીંક્યો અને તેઓ હેનરીને પકડવા દોડ્યા. લેન્ડનબર્ગના પંજામ વહ હેનરી સપડાયો હતો: હેનરીને લૂંટવાના આ બધા ખાતા હતાં. ઉઠાસીનતામાં, એકલો, અડુસો હેનરી ખેડો હતો. એ ક્યંત પ્રદિએ જોધ રહ્યો હતો. વિચારો કરી કરી તેણે મમજ થાકી ગયું હતું. વહાવરવામા ચકિતનો લોપ થતો જાય છે: અને આ દુખને લીધે તેની ચકિત અધિકતર જતી રહી. શારિરીક અને માનસિક, જન્મે સંપત્તિમા અત્યારે તે નિર્ધન જન્યો હતો. આરનોડ તેનામા ચૈતન્ય રેડતો; પણ તે ચકિત સંચારકના અભાવને લીધે અત્યારે હેનરીમાં હતી તે ચકિત પણ નષ્ટ થતી હતી.

સૈનિકોએ દુખી હેનરીને ખવડાવેલા દુધનું જણાવ્યો. એના દુખાના હૃદયમાં એથી નવો જન્મ થયો. હેનરીને ખાતી થઈ કે ઝાલમની દાનત જમી છે અને તે મને હોડનાર નથી મૂકે મોઢે તેણે ઉડવાની તૈયારી કરી, પરંતુ તે ઉડે ત્યાર પહેલાં તે સૈનિકોએ તેને પકડ્યો અને હોડતાથી તેને બેઠો લઈ ચાલ્યા હેનરીએ ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરી, અને એ સંકળ કર્યું.

લેન્ડનમર્ગની નોકરચાલી પોતાના જાતબાઈઓથીજ ભરેલી હતી. અમલદારો અને સૈનિકો જ્યાં ઓસ્ટ્રીયન હતા માત્ર મધ્યમાં ગાંડપાજ સ્ત્રીસ લોકો તેમાં હતા ઓસ્ટ્રીયનો સ્ત્રીસ પર જુલમ શુભ રવામ્મ હા રાખના નહિ સ્ત્રીસ રાખનાોકરો પોતાના દેશનુકૂળ પ્રત્યે હયા રાખના અને ઓસ્ટ્રીયનોના જુલમોથી તેમના હૃદયો દ્રવીત થના હેનરી પર ચલાવેલી હોડતા બેઠ, સ્ત્રીસ સૈનિકોને લાગ્યું પશુ તે કશું કરી શક્યા નહિ.

હેનરીને શાસનકર્તા આમળ ખડા કરવામાં આવ્યો લેન્ડનમર્ગ પર દટિએ તેની તરફ જોઈ રહ્યો. ખીયારો હેનરી અહિયાં નિરાધાર હતો. તે ચાર તરફ ફર, લાતડી રાક્ષસોથી ઘેરાયેલો હતો તેની નજરસમક્ષ જયવનો એકે માઈ જણાતો ન હતો અત્યારે તેને પડતા પર પાડ મગલ હતું પુત્રના વિયોગથી તે દુખી તો હતોજ અને ઉપરથી તેને અત્યારે સતાવવામાં આવતો હતો ઇશ્વર પર શ્રદ્ધા રાખી, જુલમ બડબડતા વડેઓના ટોળા વચ્ચે ગરીમ ઘેરાની માફક તે ઉભો હતો સુકિત માટે તારણહારને તે પ્રાર્થના કરતો હતો.

“ તારું નામ શું છે ? ” લેન્ડનમર્ગનો અવાજ આવ્યો.

“ હેનરી. ”

અમાનુષીય અભ્યાસ

“ તારો બળવાબોર પુત્ર આરનોલ્ડ અભ્યાસે ક્યાં છે ? ”

“ સરકાર ! એ વાતથી હું તદ્દન અજાત છું. ” હેનરીએ સત્ય દર્શીકત જણાવી.

“ કેમ, સત્ય દર્શીકત છપાવે છે કે ? હું કાંઈ એમ છેતરા-
વાનો નથી. મને ખાતરી છે કે તું તારા પુત્રનું નિવાસસ્થાન
ચોક્કસ રીતે જાણે છે. તમે થોડો છપાં કાવતરો કરો છો અને ઉપ-
રથી સાધુતાનો ડોળ કરો છો. ચાલુ હક બોલ, ક્યાં છે તારો
એ પુત્ર ? ”

“ મને કશી ખબર નથી, દજીર ! હું સત્ય કહું છું કે તે
નાસી ગયા પછી મને સમજાગો મન્યો નથી. ”

“ હું તારી વાતમાં એક છટો પણ વિશ્વાસ રાખતો નથી.
તું તદ્દન જુલો છે. તું નહિજ કહે ત્યારે, એમ ? પણ હું તારી
હઠેવડાવીય ત્યારેજ છોડીશ. ” એમ કહી લેન્ડનખર્ચે ‘ જલ્લાહ ! ’
એવી ખૂમ પાડી.

જલ્લાહે રવામીનો સ્વર સાંભળ્યો, અને તરત જ દાગર થયો.
લેન્ડનખર્ચે હેનરી તરફ આગળથી કરી કહ્યું : “ આ ડોસાને સહનિ-
એના પુત્ર વિષે એ માહિતી ન આવે તો તેની બે આબોમા ધીમ-
ધીમતા સળીયા ખોસી થાક અને તેને અધ બનાવ. ”

અભ્યાસારીના મુખમાંથી નિષ્કુર આગા સડક નીકળે છે : સાધુ-
પુરુષના મુખમાંથી એમ સાત્ત્વિક સુવાચ્ય સરે છે તેમ. આ બીન્ન
આદેશ સાંભળી હેનરીનો અત્તરભા ચગવરી થયો. તે દુનખથી મદ્દ-
સ્વરે બોલી ઊઠ્યો : “ સરકાર ! સરકાર ! હું કશું નથી જાણતો,
સત્ય કહું છું કે હું નથી જાણતો. એક નિર્દોષ તદ્દ માણસ પર એ

અસાચાર ગુજારશે. મા. હૃદયને હૃદયમાં રાખી આ ગરીબ મનુષ્ય પર દયા રાખો. "

રાક્ષસના હૃદય પર એ કર્ણુ ચળોનો સ્પર્શ માત્ર પણ થયો નહિ એને મજે એકે વાન ઉતરે એમ ન હતી, કારણ કે હાથમાં આવેલી બાણ હવે તે ખોવાનો ન હતો. તેણે જણાવેને આજ્ઞા સત્વર ઉઠાવવા પ્રમાણ કયું, અને જણાવે વૃદ્ધ બીચારા હેનરીને મગચી પકડી ધસડ્યો, અને ચક્રિતલીન હેનરી ખેંચાયો.

પોતે અંધ બનશે, સદાને માટે પ્રકાશ હુમ્મ થશે અને દુનિયા અનધારમય બનશે એ વિચારે હેનરી રડવા જોવા થઈ ગયો. જણાવે આખે ફો'વા માટે લોહાના સળીવા લાલબળ બનાવા માડયા એજ તેણે જોયું તેની આખે અધારા આવ્યા તે જણાવેને પણ પડ્યો અને તેને વિનવવા લાગ્યો. "ઓ બાપ! મારી વૃદ્ધાવસ્થા પર નજર નાખ તું આ લાલબળ સળીયાઓ મારી આખોમાં ઘેસી ધાતી, મને અંધ બનાવ નહિ માત્ર મારી આખો રહેવા દે. જોઈએ તો હાથ ટાપ, પણ ટાપ પણ એ હવનનું ગરુ લૂટી લે નહિ. એ નેત્રોના તેજમાં પ્રજ્વળતી સાક્ષાત્ ભૂતિ છે, અને તું મારી પાસેથી એ તેજ હરણ કરી લેતો નહિ તું મારો જીવનદાતા બન અને મારી આખો રહેવા દે આખો વિના હુ હવતો છતાંય મુલેલો થઈશ એ. બાપ! મા. પર એટલી દયા આણુ હું તારો જન્મભર ઝણી રહીશ. "

જણાવે એટલેજ પાસણ પછી અરસજ કયા થાય તે હેનરીની વિનતી તેના હાવાવાલા જોઈ ખડખડ હસ્યો. ઓ વૃદ્ધના બરડામાં જોઈથી તેને ચૂપ કરવા એક ધાપો મારો. જોતજોતામાં એણે નિર્દોષ જોશુ હેમાર વૃદ્ધના નેત્રોમાં, જોરજૂ મથી ધીમધીમતા

સોખંડના સળીયા ખોસી ધાલ્યા; અને પોતાનું કર્તવ્ય બળવ્યુ.

આખો ક્રૂરતા, વૃદ્ધ હેનરીને અત્યંત વેદના થય. તે દુખથી કુદરો ને નાચ્યો, અને ખૂસો પાછી રહવા લાગ્યો. આ અમાનુષીય અત્યાચાર તેનાથી સહન થઇ શક્યો નહિ. ચમુએના નાશ સાથે વૃદ્ધ હેનરીનો સર્વનાશ થયો. પરંતુ લેન્ડનબર્ગને એનું દુખ જોઇ આનંદ થયો, એ નિધુર હૃદયી માનવ હેનરીની સ્થિતિ પર હસવા લાગ્યો. એના હસવામાય કેટલાયતો નાશ હતો, ત્યજી શીવનું અદ્દાસ્થ 'એના તાણવ વૃત્તમા પ્રલયકાળ હતો' એ તાણવ વૃત્તનો ભોગ ખીચારો હેનરી બન્યો હતો.

“તારી એ આગળીએના બદલામા એની એ આખો મધ દે. કેમ હવે સંતુષ્ટ થયોને ?” લેન્ડનબર્ગે આનંદિત થઇ રૂઝાવેને કહ્યું.

અત્યાચારીનો અનુચર તેના જોવાજ સપતાન હતો. તેને આટલું તો કુછ ખીસાતમા ન હતું “હીક, મારા બાપ ! પણ એનાથી મને શો લાભ થયો ?” એના વદન પર અસતોયની છાયા હતી.

“તને કાંઈ આર્થિક લાભ થયો નહિ એ વાત તો ખરી. સાબળ, હેનરીની સંપત્તિ બહુ છે. એના ટોર પણ મુશ્કવાન અને ઉત્તમ ઠોરીડા છે. તેં મારી સારી સેવા બબલી છે માટે એની મિલકતની તુંટમાથી તને થોડો ભાગ આપીશ. જા, ખુશી થા.”

હેનરીની માતૃમિલ્કન પર લેન્ડનબર્ગના સૈનિકો તીડની માફક પડયા; અને અધ અને નિરાધાર બનેલા ખીચારા હેનરીનું સર્વસ્વ લૂંટી લેવામા આવ્યું. એની આ કફેટ્ટી સ્થિતિમા, એની આશ્ચર્યકા, એના ગોંમાયા રેહતો પણ જેમી લેવામા આવ્યો. અધ હેનરી, રસતાનો રખડતો, ટુકડો વીખી ખાતો બીખારી બન્યો. વિધીની

અતિ ગદન છે. કમા ગઈ કાલનો પૈસાદાર અને સુખી હેનરી, અને ક્યા આજનો, અધ, નિરાધાર બિખારી હેનરી । હેનરી અન્ટરવોલ્ડન પ્રેમમાં પ્રખ્યાત હતો અને લોકોનો પ્રિયપાત્ર હતો. શાસનકર્તાના જૂઠ્ઠા સામે લોકો કશું બોલી શક્યા નહિ, પણ હેનરીને તેમણે આઘાત આપ્યો. પૈસાદાર હેનરી પરંતુ ખમજન હતો, ગરીબોને મદદ કરતો હતો એ પુણ્યનું ફળ તેને અત્યારે મળ્યું. એ દુખી જીવને સ્ત્રીસ લોકોએ આશ્વાસન આપ્યું. એના વિપદકાળમાં સર્વેએ તેને સહાય કરવા માડી, અને એનું દુખ ઓછું કરવાના પ્રયત્નો આદર્યા.

પ્રકરણ ૩ બું.

જાલીમની બેહુકમી.

અનુસંધાન પ્રદેશમાં જ્યારે અત્યાચારનો અબ્ધિ હિજળતો હતો ત્યારે યુરી અને સ્વીઝ પ્રદેશો કાંઈ ચાલિના કોડમાં સુના ન હતા. એ પ્રદેશોનો ચાસનકર્તા હરમન ગેસ્લર પણ એજ ધારાએ ચાલતો હતો. લેન્ડનબર્ગ અને ગેસ્લર બન્ને એકજ પિતાના સંતાન હતા એટલે એમનામાં સમાનતા હોય, એ આશ્ચર્યની વાત ન હતી. આ અત્યાચારોનો ઉત્પાદક આલબેટ હતો; અને આ બે એના બાળકો જેવા હતા.

ગેસ્લર સ્વીઝમાં આવેલા કુસ્નેઝ નામક દુર્ગમાં અધિવાસ કરતો હતો. દુર્ગ મહા જળપ્રદસ્ત અને મજબૂત હતો. એમાં કેટલીય અધારી કોટડીઓ હતી, જેનો કારાગાર તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવતો હતો. આ કેદખાનામાં ગેસ્લર સ્વીસ લોકોને બંધાવી માફક પૂરતો અને આજ બચકર કોટડીઓમાં તેમના પર અનેક અસહ્ય અત્યાચારો શુભારતો. આ દુર્ગનું 'જેલખાનું' કેદીઓથી ઉભરાઈ ગયું હતું; અને ખીજી ધીકારોતે પુરવા માટે સ્થળસંકેત પડવા માડ્યો હતો. ગેસ્લરે એક ખીજી મજબૂત અને મોટું કેદખાનું બંધાવાનો નિશ્ચય કર્યો. કુસ્નેઝ દુર્ગ સ્વીઝ પ્રદેશમાં આવેલો હતો અને એના જેવા મજબૂત દુર્ગ, યુરી પ્રદેશમાં એક પણ ન હતો. આથી તેણે યુરી પ્રદેશમાં એ કારાગાર નિર્માણ કરવાનો વિચાર કર્યો; અને એલટોફ નામક મામની નિકટમાં એ માટે જગ્યા પસંદ કરી.

ગવર્નર જોઈએ એટલા મજૂરો મફત ભેગા કરી સક્તો અખિલ સ્વીસ પ્રજાને એ પોતાની નોકર માનતો. એલટોર્ફના દુર્ગ બાધવા માટે, યુરીના માથુસોને વેડે પકડી લાવવામા આ-આ દુગ બાધવાતું કામ એમને માથે પડ્યું લોકોએ પોતા માટે જોઈખાતું રચવા માડ્યું. એમને નાછૂટકે કામ કરવું પડતું ના પાડે તો ગવર્નરના માથુસો જોરજુલમથી તેમને પકડી જતા જઈ તે કામ ન કરે તો અમલદારોના સાટકા તૈયાર હતા. હડકાયા કૂતરાઓ ત્યાંના ત્યાજ હાજર રહેતા દુર્ગની દિવાનો ઉગી ચતી ગઈ અને તેની સાથે લોકોના મુખ ઉદાસીન બન્યા.

દુર્ગનો મોટો ભાગ ખધાઈ ગયો હતો કઠીઆઓ ધમધોદાર કામ કરતા હતા મજૂરો પણ કામમા પ્રવૃત્ત હતા એક મજૂર યાકો જવાથી જરા વિશ્રામ લેવા મેઠો એ વૃદ્ધ અને અચક્ષત્ હતો વિશ્રામ લીધો ન લીધો એલામા તો પાછળથી એક પાકું પડ્યું, અને એનો બરડો રીધો થયો. એણે દુખની ખૂસ પાડી પાછળ જોયું તો કૂર અમલદાર ઉભો હતો. " ઉઠ, કામે લાગ. અહિ કામ આરામ લેવાનો નથી "

" સાહેબ, મારામા ઉઠવાની પણ શક્તિ નથી " વૃદ્ધ અમલદારને કરમરતો બોલ્યો.

" હવે જોયો મોટો સુકમાર ' ચાલ, ઉઠ, પથર ઉચકવા માડ ' એમ કહી અમલદારે વૃદ્ધને તાણી ઉભો કર્યો અને કામ પર મોકલવા ધક્કો માર્યો.

બીજા કામદારોથી આ સદન થયું નહિ તે વચ્ચે પડ્યા " એને જરા ચાક ખાવા દોને સાહેબ, બીચારો વૃદ્ધ છે એમ તે કામ મરાય. "

“તમે તમારું કામ કરો, નહિ તો તમારી પણ એ દશા સમજાવો.” અમલદારનો ઉત્તર મળ્યો. કામદારો દુ.ખાતે હાથે કામે જોડાયા.

દુર્ગના ઉંચા વિભાગમાં, એક માણસ જોખમ ભરેલી જગ્યાએ કામ કરતો હતો. સહેજ તે ચૂક્યો, તેના પગ લપસ્યો, અને તે સીધો જમીન પર પડ્યો. કામદારોમાં હોહાહો થઈ. તે પડનારની આગળ પાછળ ભેગા થઈ ગયા. ખૂબ ઉંચેથી પડ્યો હોવાથી ખીચારા કામદારના હાડકાં ભાગી ગયાં: ક્ષણવાર મછી એનો આત્મા ઓળા-આને છોડી અનંતધામ તરફ ચાલ્યો ગયો. અમલદારે આવી પહોંચ્યા અને લોકોને વિખેરી નાખવાના પ્રયત્નો કરવા લાગ્યા. થોડી વાર કામદારો સાંજ ઉભા પણ અમલદારોએ લાકડીએ મારી તેમને ત્યાંથી દાદ્યા અને કાર્યમાં નિયુક્ત કર્યા.

એક કામદારે અમલદારને કહ્યું: “સાહેબ! ખીચારો માર્યો ગયો!”

“આટલાં માથાં એક જોડો થયો.” અમલદારનો નિષ્કુર ઉત્તર મળ્યો.

“પણ, સાહેબ, એની ૪૬ મા, એની ગરીબ પત્ની એનાં નાનાં બાળક, એના વિના ટળવળી મરણે: એ માણસ સર્વનો આધાર હતો, અગ્રદાતા હતો.” કામદાર મૂત મનુષ્યની દયા ખાવા લાગ્યો.

“હવે જેમને ઠાલ્યા. તારે ઘેર વધારે પડ્યું હેમ તો આપી આવજો. જા કામ કર.”

દુર્ગને શુભ શુકન થયાં: એક ભોગ તેણે લીધો. એ દુર્ગની વિવાહો પર કેટલાય નિસાસા પડ્યા અને કામદારો અંદર અંદર પૂજતા: “માથાં કરો અમાગી આ કેદખાનામાં પહેલો પડવાનો!”

જેસ્વર મોઘ મોઘ વખત આ બંધાના દુર્મનુ નિરીક્ષણ કરી આવતો, અને કામ કરતી સ્ત્રીસ પ્રાળનો કડક ઉપદાસ કરતો. “કેન, દુર્મ નહોતો બાધવોને ? તમે બહુ અભિમાની ને ઔરવાન્વિત છો, કેમ ? જરા યોડા દિવસ જવા દો એટલે તમને જરાજર સમજણ પાડું. આ દુર્મને પૂરો થવા દો અને પછી જુઓ કે તમારો અદકાર, તમારું સ્વમાનાભિમાન ચૂર્ણવિચૂર્ણ કઈ છુ કે નહિ, તમને ધૂળ ચાટતી કઈ છુ કે નહિ. બદમાતો બહુ ફાટી ગયા છો, કેમ ?”

મિત્ર સહિત તે એક દિવસ દુર્મ જોવા આવ્યો વાર્તાલાપમાં સ્વાભાવિક રીતે મિત્રે પૂછ્યું “આ દુર્મનું શું નામ રાખવાનો નિશ્ચય કયો છે ?”

“એનું નામ હું ” સુરીદમન દુર્મ ” (The Curb of Urm) રાખવાનો છું કારણ કે એની સદાપથી અદકારી રૂપકોનો મારે મઠ ઉતારવો છે. ” બયકર દાસ્ય કરતા જેસ્વર બોલ્યો.

જેની ઠણુંદ્રિયમાં જેસ્વરના આ શબ્દોએ પ્રવેશ કર્યો, તેમના હૃદય યરયરી ગયા તે બવિધ્યમાં ગવર્નર તરફથી શી શી આશરો આવશે એનો ખ્યાલ કરવા લાગ્યા અને બયબીન થવા લાગ્યા.

અરધ સમય પછી, અશ્વપર આરઠ થઈ બન્ને મિત્રોએ ચાલવા માડ્યું. તેઓ દીંમતી પોપાકમાં સજ્જ થયવા હતા, દમામ અને બપકાથી તે આજૂપિત થયલા હતા એમજો ચાલવા માડ્યું, અને એમની પાછળ અસખ્ય શ્રાપો હતા. એ શ્રાપ દુષ્ટી અને કળકળતા હૃદયોમાંથી નીકળતા હતા શ્રાપસચ્ચ અત્યાચારીઓ પર દમવાર્જક પડતો હતો અને તેના બાર નીચે ક્યારે નોકરચાલી દનાઈ મરશે એ ઠહેવાય તેમ ન હતું. ‘શાસનકર્તાઓનો બપકાદાર રૂઆન ક્યારે

આ આપણી અંધકારાબ્ધિમાં ડૂબી જશે એ સમજાતું નહતું !

વાતો કરતા તે યોડે દૂર પહોંચ્યા હશે એટલામાં ગેસ્લર કાંઈ સાંભળી આવ્યાથી બોલ્યોઃ “ આપણે દુર્ગ તરફ પીછા રસ્તે થઈને જઈશું, કારણ કે રસ્તામાં આપણે એક અદ્ધારી ખેડૂતની ખબર સેવાની છે. તેણે મારી પરવાનગી વિના એક નવું સરસ મકાન બાંધ્યું છે એમ મને ખબર મળી છે. એ ખેડૂતનું નામ વરનાર રોડેશર છે. એક જાંગલી મારી રમી વિના ભવ્ય મકાન બંધાવી રહે એ માઈ મોઢું અપમાન છે. આજ મારો એ મકાન જોવાનો વિચાર છે.”

“ આમ મકાન જોવા પછી શું કરશો.” મિત્રે પૂછ્યું.

“ હું શું કહીશ ? એ ખેડૂતને લાત મારીને મકાનમાંથી કાઢી મૂકીશ. જાંમલી ખેડૂતો એવાં સરસ મકાનમાં રહેવાને નાલાયક છે. એમાંતો શાસનકર્તા જ રહી શકે.”

આ પ્રમાણે પોતાનો આશય વ્યક્ત કરી, ગેસ્લર તેના મિત્ર સહિત, પોતે શા શા સ્તીસ લોકોપર અત્યાચારો કરવાનો જ એની મોટી મોટી વાતો કરતો, રોડેશરના ઘૃહ તરફ અગ્રેસર થયો. રોડેશરના ઘૃહ નજીક એક નાની નદી હતીઃ સામી પાર જવા માટે પૂલ બાંધેલો હતો. એ પૂલ ઉપરથી રોડેશરનું ભવ્ય મકાન બરાબર દૃષ્ટિગોચર થતું. ગેસ્લર આ પૂલ ઉપર આવી પહોંચ્યો, અને સામે ઉઘેલું મકાન તેણે જોયું. એ મકાન તરફ ગેસ્લર અનિમેષ લોચને જોઈને રહ્યો. તેણે ધાર્યું હતું તેના કરતાય વધારે સુંદર આ મકાન તેને લાગ્યું. પુતળાની માફક સ્વચ્છ અને મંત્રમુગ્ધ થઈ તે યોડી વાર ઉભો.

મકાન લાંબુ અને બેડા ધાટું હતું; તે કાષ્ટનિર્મિત હતું. છાપરું

રાતા નળીયાથી છવાયેલું હતું. સ્વચ્છ રીતે આખું મકાન ધોળેલું હતું મકાનની બારીઓમાંથી સૂર્યસ્થિ પ્રવેશ કરી અંદરના ઓર ડાને નવઝાવતા અને પવિત્રતા પ્રસારતા એ મકાનમાં દિવસે અધકારને સ્થાન ન હતું અને સર્વત્ર સાદાઈ અને સ્વચ્છતા નજરે પડતી તે સમયની પ્રયા પ્રમાણે, બારીઓના કાળા ચોકા પર તેમજ પ્રવેશદ્વાર ઉપર, છુતી પુરાણી કહેવતો, સુનાકો, પ્રવચનો આદિ મોઢા અને સાફ અક્ષરે કોતરેલા હતા.

જેસેર એક જગ્યાએ આ પ્રમાણે લખેલું વાંચ્યું “આ મકાન રોડફેથર અને તેની પત્નિ ગરટપુડે ૧૩૦૭ ખ્રિસ્તાબ્દમાં બધા યુ છે ‘...’ ને સફળતાથી કામ કરે છે, તે શાન્તિથી વિશ્રામ મેળવે છે”

પૂછ ઓળંગી જેરતર મકાનની સન્મુખ આવી ઉભો તેનું લોહી ઉજ્ય બન્યું હતું અને મુખ પર અગ્નિની જ્વાળાઓ પ્રસરી હોય એમ લાગતું હતું; જાણે આખા શરીરનું લોહી ત્યાજ એકત્ર થયું હોય! આ મકાન પર આઠલો બધો પેસો શા માટે વ્યર્થ વ્યય કરવામાં આવ્યો હશે, એ વિચારથી તે વધારે ઉત્તેજિત બન્યો એટલે પેસો રાત્રિયને ધણીજ ઉપયોગી થઈ પડત, એમ તેને લાગ્યું. પરંતુ હવે બધાંયુ તે નબધાંયુ થવાનું ન હતું એને નમંધાંયુ કરવામાં આવે તો વાપરેલો પેસો ધૂળમાં મળી જાય માટે એનો ઉપયોગ તો મારા જેવા શાસનકર્તાએ જ કરવો જોઈએ. ખેડૂતો માટે તો સડેલી ઝુંપડી જ સારી, એવા વિચારો એક પછી એક તેના મનમાં આવવા લાગ્યા.

મકાનના દરવાજા આગળ એક ઉંચું વૃક્ષ ઉગેલું હતું એ વૃક્ષની છાંયમાં એક કાંઈની માટી પર મકાનનો માલિક, રોડફેથર

બેઠેલા હતા. શાસનકર્તાને આવતા જોઈ તે એકદમ ઉભો થયો. ગેરહરના માનમાં ટોપી ઉતારી “પધારો સરકાર” કહી તે આગતા સ્વાગતા કરવા લાગ્યો.

ગેરહરે ઉદ્ધતાઈ ને ક્રોધમાં પ્રતિનિધિસ્કાર ન કર્યો. “આ મહાન કોનું છે!” એજ પ્રશ્નથી તેણે વાત ઉપાડી, જો કે મહાન કોનું છે એ તે સારી પેઠે જાણતો હતો. આ પ્રશ્ન પૂછવાનો તેનો મુખ્ય હેતુ તો સ્ટોફેસર પ્રત્યુત્તર આપના કાંઈ ગુન્હો કરે, એ હતો. એ ગુન્હાના આધારે, સ્ટોફેસરનું સર્વસ્વ લૂંટવાનો તેનો હસારો હતો.

સ્ટોફેસર દુનિયાનો ખાધેલો મનુષ્ય હતો. તેણે જોયું કે ગેરહર ક્રોધમાં છે, તેથી સંભાળીને કામ કર્યું જોઈએ. તેણે ચતુરાઈથી, સાંત રીતે નમ્ર ઉત્તર આપ્યો: “હજુર! આ મહાન, મહાન જર્મન સમ્રાટનું છે. આપના અનુમંદથી આ દાસે, એ સમ્રાટની સેવા બજાવવા આ મહાનનો આશ્રય લીધો છે.”

“ખબર છે કે આ પ્રદેશનો શાસનકર્તા હું છું, સમ્રાટના પ્રતિનિધિરૂપ હું છું. મારા રાજ્યમાં, મારી અનુમતિ સિવાય, હું કોઈ પણ કૃપકને તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે મહાનો બાધવા દેવા નહિ. કેટલી બધી કૃપકતા! જાણે મોટા શાહુકારો જન્મ્યા હોય એમ, જમીનદારોની માફક, ગમીરોની માફક અમનચમનમાં રહેવા લાગ્યા હો. મારી પરવાનગી સિવાય આ કામ કર્યું છે માટે તેનું ફજ આખરું પડશે, તારે શીશા બોળાવવીજ પડશે, સમજ્યો.” પ્રભાવ પાડતો, અમલ બજાવતો અને કમણી આપતો ગેરહર ક્રોધમાં ધૂરકપો.

સ્ટોફેસર ચાંત ઉભો રહ્યો. અત્યારે તે ગેરહરના સાડસામાંથી છટકી ગયો હતો. ગેરહરની બહારો બર્થ ગઈ: સ્ટોફેસરનો એકે

ચુન્દો તેને હાથ લાગ્યો નહિ. નેરધર એક મરનર હતો એટલે સર્વસત્તા તેના હાથમા હતી. તેણે 'તે નહિ તો તારા બાપે માગ દીધી હતી' એ વાતવાળા વર જ્યેં ક્યું અને રોડેશરને હમધ-માગ્યો. રોડેશર તરફ દૂર દષ્ટિ ફેંકી તે મિન સહિન દુર્મ તરફ રવાના થઈ ગયો.

રોડેશર, જતા જાત્રીમ તરફ જોઈ રહ્યો. તેનું વહન વિવાદથી ઘેરાયું. હતાંય થઈ, બાવિમા યુ નિર્માણ થયું છે તેના વિચાર કરવા લાગ્યો. શોકસાગરમાથી ઉદ્ભવેલા વિચારવમનમા તે ઝુંચાયો. નિરાશામા કપાળે હાથ દઈ, ચિતામમ જની તે બાણીપર ધડ દઈ બેઠો. તેની વ્યથા દષ્ટિ, સામે જણાતા હિમાચન પર્વતો પર સ્થિર થઈ આગળ પાછળનું તેને બાન ન રહ્યું તેનો જીવ અત્યારે ઉડેા ઉતરી ગયો હતો.

બાણીની બીજી બાજુએ તેની બી આત્મને બેઠી એની પશુ તેને ખબર ન પડી. ગરુડયુડે પતિને ઉદ્ધિમ દલામા જોયો તેથી તે થોડીવાર મુધી નિદ્રા બેઠી પરંતુ પતિનું દુખ તેનાથી જોયું ગયું નહિ. પતિના ખબા પર તેણે ધીમેથી હાથ મૂક્યો, અને મુદ્દ અવાજે બોલી "વરનર! તમે આજે ઉદાસીન કેમ જણાવો છો? કાંઈ દુખ થાય છે."

હસ્તસ્પર્શથી વરનર નિદ્રામાથી જાગ્યો હોય એમ ઝનકી ઉઠ્યો. તેણે રનેદાળ પલિ ગરુડયુડને સામે જોઈ. એણે જોયું કે પલિ મારી સ્થિતિથી દીલગીર થઈ છે, તેથી તે વાત ઉઘાવવા, હર્ષનો ડોળ ફરતો 'હીકું' હસી બેઠો. "અને તો કાંઈ થતું નથી."

"સત્ય વાત શા માટે છુપાવો છો? નાનું બાળક હોઉં એમ

મને ઉડાવના નહિ. તમારા વહન પરની રેખાઓ સ્પષ્ટ વ્યક્ત કરે છે કે તમારા દિલમાં કાંઈ ભારે દુઃખ છે. તમારા પર કોઈ મહાન વિપદ આવી પડી હોય એમ મને નિશ્ચય લાગે છે. પૈસે ટકે તો તમે દુઃખી નથી; રહેવાને આ સ્વચ્છ ને સુંદર મકાન છે. આપણા અન્નના કોઠારો ભરપૂર છે. તમે આટલા બધા કેમ ઉદાસ છો? તે હું સમજતી નથી હું તમારી અર્ધાંગના છું, અર્ધા દુઃખોની ભાગિની છું. કાંઈ એકલા સંસારના ક્ષુભ માટે હું તમારી સહચરી સરખાવતી નથી. સગનની પવિત્ર ગ્રાંથી તમારા ક્ષુભદુઃખ સર્વમા, મને દક્ષ મળેલો છે. એ દક્ષના આધારે હું તમને ઠંડું છું કે તમે અને તમારું દુઃખ જણાવો; અને તેમા મને ભાગ લેવા દેહ આપણે બે સર્વ દુઃખો સહન કરીશું.”

પાનિતો એમ, તેની પોતા તરફ અત્યંત લાગણી જોઈ રોકેશ-રથી રહેવાયું નહિ. તે ગજગણો થઈ ગયો અને બોલ્યો: “ગરઠયુક ‘બોલું લગાડીશ મા’ તને દુઃખી ન કરવા માટેજ મેં વાત ઉડાવી હતી. હું અત્યારે ગદન વિપત્તિમા આવી પડ્યો છું; સામનકર્તા ગેસ્તરની આખમા હું આવ્યો છું. એ હમણા જ અહિંથી ગયો.”

ગેસ્તરનું નામ સાંભળતાં જ ગરઠયુકના પેટમા ફાળ પડી. એના અત્યાચારની વાત લે દરેક સાંભળતી. તેણે વિદ્વગ થઈ એકદમ પૂછ્યું: “તમારું કાંઈ અનિદિ કર્યું નથીને?” એ પ્રશ્નમા બપસદેક હતો.

“હજી સુધી તો તેણે કાંઈ કર્યું નથી” એ જાહેર સાંભળના ગરઠયુકને ટાંક વળી રોકેશરે આગળ ચલાવ્યું: “... પણ આપણે આ મકાન ખંધાવ્યું તેથી તે ખીજાયો છે. એના કેળવધી આ જાણીન, જેના પર મકાન હતું છે, તે ધૂંટી છે. એ ગયો ત્યારે મારા તરફ દાઢી વ

નજરથી જોતો ગયો છે. મને ભય છે કે તે કાઢને કાઢ કરવાનોજ આપણને એ દુખના કુગરા નીચે દેવાની દેશે, આપણું આ મકાન તરફથી લઇ આપણને નિરાધાર બનાવશે, એવી મને દહેશત રહે છે. એ એની ધમકી ને અમલમાં મૂકશેજ, એમાં એને કોઇ રોકનાર નથી, અને એના પાછામાંથી આપણો કોઇ બચાવનાર નથી. એની કોધપૂર્ણ મૂર્તિ અને કાંતી ન નજર, મારી આખો સામુ તરે છે અને મને કપારી છૂટે છે આમાંથી ઉગરવાનો એકે રસ્તો જડતો નથી.” બોલતા બોલતા સ્ટોફેશરનો સુર ધીમે પડી ગયો, તેના મુખ પર નિરાશાના ચિન્હો જણાયા. એક દુખનો દાર્દ્ર નિવાસ નાખી તે ચાલ્યો.

પેસરની ધમકી સામંજસ અને પતિની ભયપૂર્ણ દશા જોઇ, ગરટ્યુડનું મુખકમલ ચીમળાયું. એના વદન પર વિષાદના વાદળ ધવાયા એ સ્થિતિ ક્ષણવારજ રહી એકા એક તેનું મો લાલચોળ બન્યું અને નેત્રકમળ કોધથી વીકર્યા. એમાંથી અગ્નિ વરસી હમણા પૃથ્વીને ખાળી ભરમ કરી નાખશે એમ જણાતું હતું. તે અત્યંત આવેગથી બોલી ઊઠી “આપણે ક્યા સુધી આવી શુવામીમાં સડ્યા કરીશું ? ક્યા સુધી આપણે આ અત્યાચારીઓના અમલમાં પીલાઇશું ? અરે જો હું પુરુષ હોત.”

બોલતા બોલતા ગરટ્યુડ ઉત્તેજિત થઇ ગઇ બધી પરથી ઉભા થઇ તેણે શ્લોકગણમાં આટા મારવા માડ્યા આટા મારતે મારતે તેણે ઝડપથી ઉડા વિચારો કર્યા એ વિચારો વિજળીની જેમ તેના ઉત્તેજિત મગજ પર ઝપ્પકતા હતા છેવટે સ્ટોફેશર સામુ તે આવીને ઉભી અને બોલી “સ્વામીનાથ ! હું જે દેહ તે ધ્યાન દઇને સામંજસે, મારી અવમણના કરશે નહિ. અત્યારે ‘વોયેષુ મેન્ડ્રી’ જેવી મને માનને

પ્રત્યક્ષ અત્યાચારપીડિત નિરાધાર પ્રબનું કન્દન સર્વત્ર ગંભીર થયે છે. દરરોજ અન્યાયી કાયોનો અમલ થતો સાબળાયા આવે છે. સ્વીઝના વતનીઓ જૂઠ્ઠામાર શાસનકર્તાની જોડમીના ભોગ બની, પ્રતિબુદ્ધ પ્રજા પાસે મૃત્યુ માગે છે. પુરી અને અન્ડરવોલ્ડન પ્રદેશોમા પણ અત્યાચારોનો જિદ્દિ તોડાને અડ્યો છે. સ્વીઝરલેન્ડ દેશ કુખપૂર્ણ દશામા દહિજોચર થાય છે. આપણે બહુ સહન કર્યું છે, નમતું આપી સહન કરવાના દહાડા હવે ગયા છે. એ અત્યાચારો સામે આપણે હવે ઉઠવું જોઈએ, એનો પ્રતિકાર કરવો જોઈએ એરડ્રીયા આપણી સ્વતંત્રતા લૂટી લેવા માગે છે, આપણને પુલામે બનાવા માગે છે. બળવો ઉઠાવી આપણે તેમની સામે થવું જોઈએ, એ પરદેશી શાસનકર્તાઓને દેશમાથી હાડી કાઢવા જોઈએ. "

તમે મિત્રો સાથે મળી શુભ રીતે તૈયારીઓ કરો, એરડ્રીપતે સામે થવા અજબજાબ ઉભી થશે. હતાલ થઈ બેસી રહેવાનો આ સમય નથી. વિચારો કરવાનો આ વખત નથી, પરંતુ એકદમ કાર્યમા પ્રવૃત્ત થવાનો આ કટોકટીનો સમય છે. વિશ્વાસ મૂકી શકાય, હાલ્ય બોલીને વાત કરાય એવા, અન્ડરવોલ્ડન અને પુરી પ્રદેશોમા, તમારે કેષ મિત્રો છે ? "

ગરટયુડના ચબ્દે ચબ્દમા રોડફેચરને સત્ય બાસ્ત્યું. સ્વીઝરલેન્ડની ભય કર દશાથી તે અચ્ચત ન હતો. દેશોદ્ધાર કરવા માટે પત્નિએ બતાવેલો માર્ગ તેને મજા હતો અને તે બોલ્યો: " હા, ત્યાની પ્રધાન અને મુખ્ય વ્યક્તિઓને હું બરાબર જાણુ છું, અને તેમા કેટલાક તો મારા જીવનન દોસ્તો છે પુરી પ્રદેશમા વહ

વોલ્ટર ફર્ટ સાથે મારે ગાઢ મિત્રાચારી છ અને અન્ટરવોલ્ડન પ્રદેશમાં મારો પ્રિય મિત્ર હેનરી છે.” ખીયારા સ્ટોફેચરને ખબર ન હતી કે તેના મિત્ર હેનરીની સ્ત્રી દસા થઈ છે। એ અગાનને લીધે તેને મિત્રનું નામ કચ્ચારતા હર્ષ થયો.

આ આશાજનક વાત સાંભળી ગરટયુડ પ્રભુ બનીઃ આ વાતે તેના વિચારોને તદ્દાનુભૂતિ દર્શાવી હોય એમ એને લાગ્યું. તેણે કહ્યુંઃ “ત્યારે તમે એકદમ તેમને મળો; અને બેગા મળી દેશોદ્ધારની રાજવળ ચલાવો. સ્વદેશ માટે જો શુદ્ધ કરતા યમરાજના દારે પહોંચીએ તો પણ આપણે ધૈર્ય જોવું ન જોઈએ. સ્વાધીનતાની રક્ષા કરતા મરણ આવે, તો તે મરણ નથી પણ સ્વર્ગપ્રાપ્તિ છે.”

“ગરટયુડ તેં મારા શાંત જીવનમાં અદ્ભૂત શક્તિનો સંચાર કર્યો છે. શાસનકર્તાના અત્યાચારો હું સહન કરત પણ તેની સામે ન યાત, પણ આજ મારામાં સૂતિ અને ચૈતન્ય પ્રસરી રહ્યું છે. મારા હતાશ થયલા હૃદયમાં તેં આશાના અંકુરો રોપ્યા છે. શુભસ્વ સ્વીકૃત. કાલે સવારે જ હું તેમની મુલાકાતે જઈશ અને દેશખંડુઓના દુઃખ નજરે નિહાળીશ.”

“આપણી આશા અવશ્ય ફળીભૂત થીજ જોઈએ.” પતિના વિચારોને દંડ કરતા, દ્વિમતથી ગરટયુડ બોલી. તેનું ચામુન્ડા સ્વરૂપ અત્યારે તિરોબૂત થયું હતું. નેત્રોમાં તેનો ક્રોધાગ્નિ જ્વળાઈ ગયો હતો. પતિ પત્નિ આનંદમાં બેઠયાં; આનંદ એટલા માટે જ કે દેશોદ્ધાર કરતાં તેમણે સર્વસ્વનો ત્યાગ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો.

પ્રકરણ ૪ થું.

શાયતાનનું શાસન.

સ્ટેડેશ એ સ્વીઝ પ્રદેશનો વતની હતો; અને એના પ્રદેશમાં એ લોકપ્રિય હતો. સ્વીઝ પ્રજાનાં દુઃખોથી સ્ટેડેશર સારી પેઠે જાણતો હતો, પરંતુ તેણે પ્રતીકારનાં પગલાં લીધાં નહતાં. પ્રજા અત્યાચારોથી કંટાળી ગઈ હતી, અને વધુ સહન કરી ચકતી ન હતી. શાસનકર્તા સામે થવાની તેની હિંમત આકતી ન હતી કારણ કે તે નેતાવિહીન હતો. સ્ટેડેશર શાસનકર્તાના પશુબળ સામે થવામાં મુખર્ષી સમજતો હતો, કારણ કે પોતાનો પક્ષ નાનો અને દુર્બળ હતો. આથી સૌ સુગે મોઢે જીભો સહન કરતા હતા. મરદમુકતી સલાહે તેના પર અજબ અસર કરી અને શાસનકર્તાએ સામે થવા તેણે નિશ્ચય કર્યો. સ્વીઝ પ્રદેશની પ્રજા તૈયારજ હતી; અને સ્ટેડેશરના હકારની જ વાટ જોતી હતી.

ખીજે દિવસે સવારમાં સ્ટેડેશરે ધુરી પ્રદેશ તરફ પ્રયાણ કર્યું. ધુરી પ્રદેશના ગામડે ગામડે તે ફર્યો અને ત્યાંના ખેડૂતો અને પ્રાકૃત પ્રજાનાં દુઃખો નજરે જોયાં, ગામડાંઓની હાલત બહુજ હૃદયનાવક હતી. લોકો ઓરડીયાના શાસનથી ત્રાણ ત્રાણ પોદારી રહ્યા હતા. સર્વેના મુખમાં અત્યાચારો ને અત્યાચી કાર્યોની વાત હતી. સૌ ગેરસ-રનું નામ ધૃણાસહિત ઉચ્ચારતા અને તેના શાસન સામે ખૂબો પાડતા હતા. લોકોને માથે ધુરી પ્રદેશમાં મોટામાં મોટું દુખ 'ધુરીદમન દુર્ગ' હતું. એ દુર્ગ હજી સંપૂર્ણ બંધાયો ન હતો ત્યાર પહેલાં તે ગેરસેર લોકોને પકડી તેમાં પૂરવા માંડ્યા હતા. દેઢવાય અભાગી

જીવો એ આધારી કોટડીઓના નિવાસી બન્યા હતા, એમના બાન બન્યા ઘેર કક્ષતા હતા.

સ્ટોફેશરે એ દુર્ગને જોયો પોતાના દેશમુખીઓના બક્ષકને તજરે નીકાળ્યો. લોકોના દુખ સામળા તેનો જીવ રેસાઈ ગયો. દુર્ગ તરફ દષ્ટિ ફેરવતા તેના નેત્રો બીના ચયા અને તે મનમાં બોલ્યો, “સ્વાતંત્ર્યના અધિવાસ, ઓ યુરી પ્રદેશ તારી આ દશા ‘સ્વીડ્ઝર્લેન્ડ’ તારી આ દશા જોતા મારૂ હૃદય ચીરાય છે.” આ યુનાનીઆથી સત્વર હૃદય થવો જોઈએ.”

એક દીર્ઘ નિશ્વાસ મૂકી, યુરીદમન દુર્ગ તરફ ફર્યા અને ધૂણા ધૂણી એક દષ્ટિપાત ઠરી-ફર્યા એટલા જ માટે કે પોતાના દેશમુખીઓ એમના સખડતા હતા તેમના પ્રત્યે દયા ઉદ્ભવવાથી, અને ધૂણા શાસનકર્તાના અત્યાચારોમા તે સદાયભૂત થતો હતો. માટે, સ્ટોફેશરે એટોર્નીમા વસતા પોતાના મિત્ર વોલ્ટરફર્ડને ત્યા જવાનો રસ્તો લીધો. અત્યારે તેના હૃદયને એક પ્રકારની શાંતિ હતી કારણ કે શાસનકર્તાઓ સામે થવા પ્રબળ તૈયાર હતી તે સ્વતંત્રતા મેળવવા એકે શાંતિ ખાટી હતી, એ માટે તેનામાં ઉત્સાહ હતો.

એટોર્ની ગ્રામના રસ્તા પર લોકો ભેગા થયા હતા, એ રસ્તા પર સૈનિકોની પટ્ટણુ આવી હતી જેન્ડ વાગતું હતું અને એના ધ્વનિથી આકર્ષાઈ લોકો જોવાને આવ્યા હતા, અને હળુપણે ફેરલાક આવતા હતા. શાસનકર્તાના સૈન્યને જોઈ તેમનામાં બધા ઉત્પન્ન થઈ હતા, શાસનકર્તા વા તેના નોકરોની પાછળ, અત્યાચાર વા અન્યાયી કર્મનું અનુત્તરણ હોય એમ પ્રબળજનોને અનુભવથી ખાતરી થઈ હતી એ પટ્ટણુમાના એક મેનિકના હાથમાં લાગેલો સ્તંભ હતો, અને એક

ખીજના હાથમાં મચ્છરપૂંછણામિત એક રાત્રી ટોપી હતી. સૈનિકોની પાછળ લોકો ટોળું વળી ગયા હતા. સૈનિકોએ ઝૂલોથી પરિવેશિત અને ઝૂલોની છાયાથી શાંત બનેલી ચાર રસ્તાવાળી જગ્યા આગળ ઉભા રહી, ચારે દિશામાં નજર ફેરવી.

લોકોમાં હોદ્દા થઈ રહી હતી, ખસરાણુ મચ્છુ હતું. દરેક જણ શું છે એ જોવા, ધક્કા મારી આગળ આવવા પ્રયત્ન કરતા હતા. સ્તંભ ને ટોપી જોઈ લોકો અજાણીમાં મરક ચલા હતાં. શું છે એ કોઈ સમજી શકતું ન હતું.

વેલ્ડરને મક્કને જતાં રોડેશર આ રસ્તાની નિકટમાં આવ્યો. લોકોના ખસરાણુથી તેનું ધ્યાન તે તરફ ખેંચાયું. એણે લોકોનું ટોળું એકત્ર થયેલું જોયું. જેન્ડ વાગતું બંધ પડ્યું હતું એટલે પસ્ટણુ વિષે તેને ખબર ન પડી; પસ્ટણુની ચારે બાજુએ લોકોની જમાવટ હતી એટલે તેને તે જોઈ શક્યો નહિ. શું છે, એ જોવા તે એ રથગ તરફ વળ્યો. સૈનિકોની પસ્ટણુ, સ્તંભ ને ટોપી જોતાં એ આશ્ચર્ય-સાગરમાં ડૂબ્યો. સૈનિકો શું કરે છે એ જોવા સૌ આતુરનયને ઉભા હતા; તે પણ ઉભો.

“અને આપણે ક્યા ઉભો કરીશું?” એક સૈનિક બોલ્યો.

“અહિં જ ચાર રસ્તા આગળ ઠીક પડશે.” ખીજને પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

“ખરાબર છે. અહિં ચાર રસ્તા બેગા ચાલ છે, એટલે જગ્યા સારી છે.” ત્રીજાએ પોતાનો વિચાર જાહેર કર્યો.

“હા, હા, આ જગ્યા સારી છે. લોકોને અહિંથી પસાર થવું જ પડશે.” એક જણે ટેકો આપતા કહ્યું.

વિચાર સર્વામાન્ય થયો. સ્તંભ રોપવા માટે કેટલાક સૈનિકો ખાડો ખોદવામાં પ્રવૃત્ત થયા અને કેટલાક એકત્ર થયલા લોકોને આધે દાઢવામાં રોકાયા. સ્તંભની ટોચે ટોપીને સ્થાપન દરવામાં આવીઃ અને એ ઉંચા સ્તંભને ચારે રસ્તા આગળ ઉભો કરવામાં આવ્યો. જાણે કોઈ ઉંચો પણ સુકલકડી રાક્ષસ ઉભો હોય એમ સર્વને લાગ્યું.

ઉત્સુકતા ને ભયે લોકોને હચમચાવ્યા. ટોપી પહેરાવેલો સ્તંભ ચા માટે ઉભો કરવામાં આવ્યો છે, એની ક્ષતિ સમજ પડી નહિ. રોડેદુર પણ દાઢીએ હાથ દઈ વિચાર કરતો ઉભો.

સ્તંભનિર્માણની ક્રિયા પુરી થતાં એક સૈનિક આગળ આવી તલ્લુક બળાવ્યું, અને સકલ જનસમક્ષે શાત રહેવાની સૂચના આપી. પ્રજાજનમાં અવાજો બધ પડ્યા અને એ સ્થળ પર શાતિનું સામ્રાજ્ય પ્રસર્યું એ શાત થયલા વાતાવરણમાં સૈનિકનો અવાજ સ્પષ્ટ સંભળાયો. "પ્રજાજનો! ખ્યાન દઈ સમ્રાટનો સદેશો સાંભળો. આ પેલી સ્તંભ પર ઉંચે લટકતી ટોપી જોઈ ? એ સમ્રાટના આદેશથી જ અહિં મૂકવામાં આવી છે. સમ્રાટની આજ્ઞા છે કે દરેક સ્વીસ માણસે અહિંથી પસાર થતા, આ ટોપીને સલામ કરવી, અને તેને માન આપવું. એ ટોપીને તમારે ખૂદ સમ્રાટ માનવી, અને તમે જેમ સમ્રાટનું સન્માન કરો છો તેમ તમારે એનું કરવું આ આજ્ઞાનું જ મતુલ્ય ઉલ્લંઘન કરશે તેને સખત ધીક્ષા કરવામાં આવશે માટે સર્વેએ એ ટોપીને સલામ કરીને આ રસ્તેથી પસાર થવું."

સૈનિકનું બાપણ પુરું થયું: સૈન્ય બેડ વગાડતું ફર્યું કરી ગયું. આ જગ્યાએ પહેરો ભરે છે એક ઓસ્ટ્રિયન સૈનિક ઉભો. એ

સૈનિક સ્વીસ લોકો પર બહુ જ દાકે બજતો હતો. આજે એ દાક વાળવાનો દાવ આવ્યો હતો, અને કેટલાય સ્વીસ લોકોને હાથકડી પહેરાવવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો.

૧૪૪૭ની પુઠે લોકોનું ટાળું ચોડે સુધી ગયું. એ કૂચ કરી જતા સૈન્યની પાછળ, પ્રજાજન તીરસ્કારમાં, કટાક્ષમાં અને દુરમનાવટ હોય એમ લેખ રહ્યા. શયતાન ચાંચકર્તાના આ નવીન આદેશથી તે હતેજત થયા. એક જાણ બોલી ઉઘેડ “આ કામ પેલા જૂનમગાર જેસલરનું છે એણે આ નવું પોત પ્રકાશ્યું છે.”

“આવી વિચિત્ર ઘટના કદાપિ સામળવામાં આવી છે ખરી?” એક ખીજાએ પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવ્યો.

“કંઈ એનું બેળું ગેષ થયું હશે, નહિ તો આવો મૂર્ખાઈ-બરેલો વિચાર એને ન સુઝે.” ત્રીજાએ નવો ઇંશુ કાઢ્યો.

“ટાપીને સલામ ! વાહ, અને તે વળી પેલા શયતાન જેસલરનીને.” ટાળામાથી એક અવાજ આવ્યો. લોકો જાણતા હતા કે આ ટાપી સમ્રાટની નથી, પરંતુ જેસલરની છે.

“ધીકાર છે એ શાસનકર્તાને ! એનું શાસન અને એના આદેશો પણ એના જવાજ છે.”

પ્રજાજનોએ આમ અંદર અંદર વાતો કરવા માડી

સ્વતંત્ર અને સ્વમાનાભિમાની લોકોને આ નવું અપમાન હતું: તેમના સ્વાધીન જીવનને આ એક નવો પ્રહાર હતો. પૂર્વે તેમને કદાપિ સમ્રાટની અવગણના કરી ન હતી, અને તેના પ્રતિનિધીઓનું સન્માન કર્યું હતું. એ વખતના લોકો કામદારનું ઉદ્ધવન કરતા નહિ,

અને હુકમનેા અનાદર કરતા નહિ, કારણ કે એ કાયદાઓ અને એ આદેશો રક્ષણ માટે હતા. પરંતુ આ શાસનકર્તા તેો રક્ષક હતોઃ અને લોભી તે કૂર સમાટની એને પૂર્ણ સહાય હતી. આ શાસનકર્તાના કાયદાઓ અને તેનું શાસન તેમને ગુલામીની બેડીઓમા જકડતું હતું, અને તેથી જ તેમને એ અમાન્ય હતું. કયો સ્વાતંત્ર્યઉપાસક, એ શયતાન શાસનકર્તાની ટોપીને સલામ કરે, નીચાવળી નમન કરે ? સ્વીસ લોકોને એ તદ્દન અસહ્ય નીવડ્યુંઃ ગુલામી એજ આતું નામ એમ તેમને લાગ્યું. પરંતુ અભારે તેઓ કશું કરી શકે તેમ ન હતા. તેઓ અસહાય હતા, તેમને કોઇ દોરનાર ન હતું. આથી કુખી હૃદયે તે વિખરાવા લાગ્યા; અને શાસનકર્તાને હજારો ધાપો આપતા ગયા.

શયતાનનું શાસન સાબળતાજ સ્પષ્ટકરના માધ્યમી તે પગ મુધી રૂવા ઉભા થઇ ગયા. આવા દલકટ્ટે ને અપમાનસૂચક આદેશો પ્રત્યે તેને તીવ્રરુદ્ધ આવી. પોતાનો નિશ્ચય દલીબૂત થયોઃ અને લોકોની લાગણી જોઇ, એ કામમા વિજય પ્રાપ્ત થશે એમ તેનામાં આશા બધાઇ. કોપીત અને તે વોલ્ટર ફર્સ્ટના મકાન તરફ આવ્યો. અયો. એનું મમજ અભારે વિચારોથી જરૂર હતું, અને એ વિચારોના ભારથી જનજી તે ધીમે આવતો હોય, એમ તેના પગ ધારે ઉપાડના હતા.

જોતજોતામા એ રસ્તો નિર્જન જન્યો. માત્ર ટોપીની રક્ષા કરનાર મૈનિક જ ત્યાં ઉભો હતો. મલ્લિકામર્દન કરતો હતો, અને બક્ષી તવાસમા ચારે તરફ થોડી થોડીવારે ડોળા ફેરવતો હતો.

પ્રકરણ ૫ મું.

શપથ સ્વીકાર.

વોલ્ટરફર્થ પ્રજાપક્ષનો મનુષ્ય હતો, સ્વતંત્રતાનો હિમાયતી હતો, દેશની દાઝ બાંધતો હતો; અને દેશબંધુઓને રહાય કરવાના ઉપાયો શોધતો હતો. તે અતિ વૃદ્ધ ને અનુભવી માણસ હતો અને લોકો તેનો પડતો ખોલ ઝીલવાને તૈયાર હતા. પરંતુ આ વૃદ્ધ દેશનેતા ઉતાવળો થતો નહિ. તે જાણ્યાબુજ્યા વિના, વગર વિચારે કાંઈ પણ કામ કરતો નહિ. હવે ઉપરાંત જતા પહેલાં તે સંપૂર્ણ વિચાર કરતો. અને ત્યાં સુધી સહન કરવું જોઈએ, એજ તેનો લોકોને ઉપદેશ હતો.

આગળ જણાવ્યો પ્રમાણે આરનોલ્ડ, શાસનકર્તા લેન્ડનબર્ગના અમલદારને મારી ક્યાંય પલાયન થઈ ગયો હતો; અને તેનો પતો પથ ન હતો. આરનોલ્ડ આ વૃદ્ધ સ્વદેશપ્રેમીને ત્યાંજ સંતાપો હતો; આરનોલ્ડનો પિતા અને વોલ્ટરફર્થ બન્ને પરમ મિત્રો હતા એટલે મિત્ર અને દેશનેતાના સંબંધમાં તે આવ્યો હતો. વૃદ્ધ વોલ્ટરને આરનોલ્ડનું પગલું અવિચારી લાગ્યું; અને તેણે ધુવકને સહન કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો. આરનોલ્ડને મકાનમાં ગોઠાઈ રહેવું પડતું કારણ કે શાસનકર્તાના મંત્રશોધકો તેની શોધમાં હતા. આરનોલ્ડનો દેહ બલિ હતો. પરંતુ તેનો જીવ તેના વૃદ્ધ પિતા પાસે હતો; પિતા માટે તેનો જીવ અસંત બળતો હતો. શાસનકર્તાની આજ્ઞામાં પૂર્યતા વૃદ્ધ પિતાની, પોતાના પલાયન કરી ગયા પછી શી દુર્દશા થશે એ વિચાર

તેને કાઢાની માફક બોકાતો હતો અને તે બહુજ દુખી થતો હતો. પિતાને મળવા માટે તેનો જીવ તલપાપડ ચઢી રહ્યો હતો. પણ જુદાં ચોંટારે તેને તેમ કરતો અટકાવ્યો હતો. તેણે આરનોલ્ડને ધેર્યાવલ્લ બન કરવાનું કહ્યું અને અન્ટવોર્ડનની ખબર લાવવા એક દૂતને મોકલ્યો.

થોડા દિવસમાં આરનોલ્ડને તેના પિતાની દુર્ઘટનાના સમાચાર મળ્યા. પિતાને અંધ બનાવવામાં આવ્યા છે, તેમની આખોમાં ધીમ-ધીમતા લેપડના સળીયા વેચી તેને રાક્ષસી રીતે દોડી નાખવામાં આવી છે, એ હકીકત આરનોલ્ડની સાબળી શકાઈ નહિ તેની આખે અધારા આવ્યા, તેનો શ્વાસ રૂધિરો અને તેણે ધ્રુસ્ક ખાગ માંડ્યાં. જુદાં પ્રિય પિતાનું દુઃખ સાબળી તે રહ્યો, અને તે દ્વારા તેનો શોક ઝોછો થયો. પોતાના વર્તનથીજ પિતાની આ દુર્ઘટના થઈ છે, એ જોઈ આરનોલ્ડનું કાળજી કપાતું. તેણે વિચાર્યું ‘અરેરે! માટે કીધે પિતાજી તદ્દન અંધ બન્યા છે અને મારી પાસે બે આખો છે મારી બે આખો એમને શા કામની? હું મારી એક આખ એમને આપું, પણ તે તો બને તેમ નથી આખનું નર આખું અપાતું નથી એટો કપડો બાંધીસ છે સૌકો તેજ માટે તલસે છે, છોડ વાઝો પણ તેજ તરફ જ વળે છે પરંતુ મારા પિતાનું તેજ લૂગી લેવામાં આવ્યું છે એ તેજને અગ્નિ ચૂસી ગયો છે એમનું દુઃખ અંધકારમય બન્યું છે, અને એમને માટે અનંત રાત્રિ સર થઈ જીવવું અને જોવું નહિ, એ બચકર દુઃખ પિતા માથે પડ્યું છે એ ભગવાન, તું એમને સદાય કરે!

આરનોલ્ડને જણાવવામાં આવ્યું કે શાસનકર્તાના અત્યાચાર

આટલેથી બેઠ પડ્યો નથી. તેણે તારા પિતાને નિરાધાર, રસ્તાનો રખડો ભિખારી બનાવ્યો છે, તારી સગળી માલમિલકત લૂંટી લીધી છે, એમ દૂતે બહુભયું. હૃદયમાંથી શોક એણે યતાં જ, એ જગ્યા સાસનકર્તા તરફના ક્રોધથી પુરાઈ. તેણે તેને તેજ વખતે લેન્ડનખર્જ પાસે જઈ, તેનાપર વેર લેવાનો નિશ્ચય કર્યો. એનામાં સખત અનુભવો. પરંતુ જુદા વોલ્ટર ઈરલ માણસ હતો, અને તેણે આ દુઃખથી ઉત્તેજિત થપલા યુવાનને શિક્ષ્યો, અને અનુભવની વાતો કહી તેને શાંત કર્યો. છૂપી રીતે રાત્રે એક સ્થાન સહિત વોલ્ટરની અનુમતિથી તે પિતાને આશ્વાસન આપવા, દુઃખની વાતો કરવા, હૃદયનો ભાર ખાલી કરવા ગયો. પિતા પુત્ર વચ્ચેનું એ મિલન વાચક જ વિચારી શકે. આત્મીય છે. એ પ્રથમ મિલન પછી, આરનોલ્ડ પિતાની મુલાકાતે કેટલીય વખત છાત્રોમાં જતો; અને મિત્રોને મળી આવતો.

લેન્ડનખર્જના સુપ્રત્યક્ષ આરનોલ્ડની તપાસ કરતા હતા એટલે તે વોલ્ટરની મકાનમાં જ સંતાઈ રહ્યો હતો. દિવસે આરનોલ્ડ સમૂહગો ધરતી ખજાર નીકળતો નહિ કારણ કે પકડાઈ જવાની મોટી દહેશત હતી.

વોલ્ટર અને આરનોલ્ડ, સાસનકર્તાના અત્યાચારો, પ્રજાનું દુઃખ અને સ્વદેશની દુર્દશા વિષે વાતો કરતા બેઠા હતા. બન્ને જણ આખો દિવસ, ઘણું ખર્ચ દેશની જ વાતો કરતા. બન્નેને કોઈ ટોક્તું હોય એવો અવાજ આવ્યો. બન્ને વાતો કરતા બંધ પડ્યા અને ચમક્યા. એમને એમ ભય લાગ્યો કે સુપ્રત્યક્ષ હશે. એ બીલી તેમને દરરોજ સતાવતી હતી. આરનોલ્ડ એકદમ ત્યાગી નાહો અને ઠેક અંદરના ઓરડામાં સંતાઈ ગયો. એના ગમા પછી વોલ્ટરે સ્વસ્થ બની દાર

ઉપાધ્યુ અને દાર ઠોકનાર વ્યક્તિ પર નજર પડતા જ તે હાઈની ખુશાલીથી જોણી ઉઠ્યો: “એહો તું છે કે? આર, આપ, મારા મિત્ર વરનર!”

રોહિશર અને વોલ્ટર જે વંચે ગાદ મિનતા હતી આવા દુઃખના દિવસોમા અચાનક મિલન થવાની વોલ્ટરને ખુદ જ આનંદ થયો. બન્ને કેટલાય દિવસથી એકબેકને મળવાની ઇચ્છા કરતા હતા; અને રોહિશરે તે ઇચ્છા અમલમા મૂકી હતી પરંતુ આજે તે અતિ મહત્વના વિષયની મસલત કરવા આવ્યો હતો.

આસન મદ્યુ ક્યા પછી, ચાત થઇ બન્નેએ વાર્તાલાપ શરૂ કર્યો. હાલના અંતરપટ ઉઘાડી મુખદુખની જે જેએ વૃત્તો કરી. હાલના ઉંડાણોમાથી ઉભરાઈ આવતા ઉભરા ત્યાં ફસવાયા. દેશમા પ્રસરેલા વાળાવરણની જે જેએ આલોચના કરવા માડી રોહિશરે સ્ત્રીજ પ્રદેશમા ગેસ્ટરના અભ્યાસારો, પ્રજાની ર્યાજનક સ્થિતિ, પોતા પર આવેલી આફત, ગરટ્યુડની આવતા ઉપાય લેવાની સલાહ, અને છેવટે શાસનકર્તાએ એલેટાર્મા મૂકેલી ટોપી વિગેરે સર્વ બીના વોલ્ટરને જણાવી. તેણે પોતાનો અહિં આવવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ મિત્રને સ્પષ્ટ રીતે સમજાવ્યો, અને કહ્યું, “હું જ્યાં ગયો ત્યાં લોકો-ઓરટ્ટી-ચન સરકારને ધીકારતા હતા. શાસનકર્તાના અભ્યાસારો ને જૂઠાથી પ્રજા કચડાઈ ગઇ છે અને દેશને ગુલામીમા જકડવાની તૈયારીઓ થઇ રહી છે. આથી જુલમગાર સરકાર સામે ઝુટેા વિના વિલંબે ઉભો કરવોજ જોઈએ. આપણા સ્વાતંત્ર્ય ને સ્વચાનની રક્ષા માટે એ ન્યાયી પગલું છે. પ્રજા શાસનકર્તાઓની સામે થવા તૈયાર છે પણ તેને કોઈ દોરનારૂં નથી આથી આપણે શુદ્ધ રીતે, ચળવળ

આરબીએ, અને શક્તિનો સંગ્રહ કરીએ. ત્યારે આપણી શક્તિ, આપણું બળ જામે ત્યારે આપણે એકદમ બળવો જાગાવવો, અને આરબીયોને આપણા દેશમાંથી હાકી કાઢવા.”

રોડેશરના કથન પર વોલ્ટરે પૂર્ણ વિચાર કર્યો, અને એ વાત તેના ધ્યાનમાં ઉતરી: “શ્રીમતી” ગેરટ્યુડ અત્યંત બુદ્ધિમતી છે, તેમની સલાહ યોગ્ય અને સમયોચિત છે. આમ મુઠે મોઢે આપણે હવે આત્માચારો સહન કરવા ન જોઈએ: આપણે બહુ સહન કર્યું છે. સરકાર સામે મુદ્દા કર્યા વિના આપણો જન્મસિદ્ધ હક્ક જાળવવો નહિ, માટે આપણે તેની સામે બાથ બોડીશું. અરવાતુ તો છે જ તો સ્વદેશ રક્ષા કરતા લડાઈમાં મરવું એ અત્યુત્તમ છે. ચુરી પ્રદેશને તમારું કરવાનું હું માપે લઉં છું, તમે તમારા સ્વીકૃત પ્રદેશની પ્રજાને જીવી કરો.”

“એ બાર હું અત્યંત આનંદ સાપે ઉપાડી લઉં છું; અને અન્ટરવોલડનું નેતાવપદ હેનરી ખુશીથી સ્વીકારશે એનો પ્રભાવ ત્યાં સારો પડે છે અને...”

રોડેશર વાક્ય પુરૂ બોલે ત્યાર પહેલા જ વોલ્ટર બોલી ઊઠ્યો: “ત્યારે, શું તમે તેના વિશે કશું નથી બોલતા?”

આ પ્રશ્ને રોડેશરને આશ્ચર્યસાગરમાં નાખ્યો તે હેનરી પર ચુનરવામાં આવેલા અલાચારોથી અમાત હતો એટલે તે કાંઈ પણ સમજી શક્યો નહિ તેને સદેહ પડ્યો કે કદાચ હેનરીનું અકાળ મૃત્યુ થયું હોય તેથી સ... બોલ્યો “શું એમનું મૃત્યુ થયું છે?”

ઝોનું અનિષ્ટ કરવું નહિ, એવી તેમણે પ્રતિજ્ઞા લીધી. તેમણે અપય લીધા કે આપણે આ બળવો ઓસ્ટ્રીયન સરકાર સામે જ ફાવવાના છીએ, તેમના અત્યાચારોમાથી બચવા માટેજ આપણા આ પ્રયત્નો છે, અને એ દ્વારા જ આપણે આપણો જન્મસિદ્ધ હક્ક જાળવી રાખીશું. સામાન્ય સામે આપણને દુશ્મનાવટ નથી અને આપણે જર્મનકૈસરનું સર્વોપરી આધિપત્ય સ્વીકારીએ છીએ.

આ ત્રણ વ્યક્તિઓ સ્વીટ્ઝરલેન્ડના ત્રણ મુખ્ય પ્રદેશો, સ્વીઝ સુરી અને અન્ટરવોલ્ડનના પ્રધાન પુરુષો હતા. ત્રણે જણ પોતાપોતાના પ્રાંતમાં પ્રગળે ઉભી કરવા જ્યાં તૈયાર થયા સ્વાતંત્ર્ય મેળવવા પ્રજા એકમત હોવી જોઈએ, તેનામાં સંપ હોવો જોઈએ મહાસમર્થ પ્રજા હોય, પશુ જો એનામાં ફાટફૂટો હોય તો તેને સ્વતંત્રતા મેળવતા સુરક્ષીઓ નહે છે. પરંતુ કુર્બલ પ્રજા, જો એકસ પી હોય તો સ્વતંત્રતા હાથવેતમાં જણાય છે. એકવાં મહાપુરુષો કાંઈ સ્વાતંત્ર્ય લાવી શકતા નથી પ્રજાપક્ષની તેમને સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ દોય છે તોજ તે બને છે. સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવા માટે લોકોમાં એકસંપ અને સર્વનું એકજ ધ્યેય હોવું જોઈએ. સ્વીટ્ઝરલેન્ડમાં આજ પ્રમાણે હતું અને તેથીજ એ દેશનું સ્વાતંત્ર્ય અમર થયું.

“આપણે હમણા છૂટા પડીશું પરંતુ પુનઃ જલદી મળવું જોઈએ ફરીથી મળવા માટે આપણા માટે આ જગ્યા સુરક્ષીત નથી તેમજ મોઢપણ મનુષ્યના મકાનમાં ભેગા મળવું એ પશુ આપણા માટે હિતકર નથી” સ્ટોફેશરે અમત્યની વાત આગળ ધરતા કહ્યું. વોલ્ટર બેન્ચો. “તારૂ કહેલું ખરૂં છે એ વખતે આપણી સાથે થણા માણસો હશે એટલે જગ્યા મોગી જોઈએ, અને આપણે યુક્ત રીતે

મળવાનું હોવાથી ઠોઠ સુરક્ષીત જગ્યાએ જ એકત્ર થઈ જોઈએ. મને એક એવી જગ્યાની ખબર છે. કૃષિકારો એને 'રૂટલી' નામથી જોળખે છે. એ જગ્યા ખસેડવાની નિકટમાં જ આવેલી છે, સરોવરથી ઘોડુંક ઉપર જતા એ રથજી આવે છે. એ રથજી ચારે બાજુએ આવી રહેલી ઝાડોની ધડાથી સુરક્ષીત છે ત્યાં આપણે સર્વ સકેય વિના રાત્રે મળી શકીશું."

"હા, હા, મને એ રથજી પસંદ પડે છે. જગ્યા બહુ સારી છે, મેં જોએલી પણ છે." ઝારિતોડે પોતાની મત દર્શાવતા કહ્યું.

રોડેશરે એ રથજી જોએલું ન હતું એટલે તેણે કહ્યું "હું એ જગ્યા શોધી કાઢીશ."

"અરે! એનું શા માટે કરો? તમે, તમારે હોડીમાં બેસી સરોવર જોળાગી આ પાર આવજો. કીનારા પર જામે તમારી રાહ જોતા ઉભા રહીશું અને પછી તમને એ રથજી લાઇ જઈશું." આરતોડે કહ્યું.

આ રૂટલી પર સ્વદેશપ્રેમીઓનું સમેતન જરાવાનું હતું તથા નેતાઓ, પોતાની સાથે, લડતમાં જાગ લેનારા, સ્વાતંત્રતા ઉપાસકોને અહિં લાવવાના હતા એ સૌ ભેગા મળી, આમળ શા પમયા દેવા એનો ડરાવ કરવાના હતા.

"સકેત રથજી નહીં થયું તો હવે આપણે કોરે દિયસે, ક્યારે મળવું એનો નિશ્ચય કરેલ." વરનરે જણાવ્યું.

"જુઓ, આજે બુધવાર છે, તથા જાહેરાતીયા પછી આજ બુધવારની મધ્ય રાત્રિએ આપણે બધા એ રથજી એકત્ર થઈશું" વોટરે વખત નક્કી કર્યો.

ઝોનું અનિશ્ચ કરવું નહિ, એવી તેમણે પ્રતિજ્ઞા લીધી તેમણે ચપલ લીધા કે આપણે આ બગવા ઓસ્ટ્રીયન સરકાર માટે જ કઠાવવાના છીએ, તેમના અત્યાચારોમાથી બચવા માટેજ આપણા આ પ્રયત્નો છે, અને એ દ્વારા જ આપણે આપણો જન્મસિદ્ધ હક્ક જાળવી રાખીશું સામાન્ય સામે આપણને દુરમનાવટ નથી અને આપણે જર્મનકૌતરું સર્વોપરી આધિપત્ય સ્વીકારીએ છીએ.

આ ત્રણ અધિકૃતઓ સ્વીટ્ઝરલેન્ડના ત્રણ મુખ્ય પ્રદેશો, સ્વીઝ હુરી અને અન્ટરવોલ્ડનના પ્રધાન પુરોહો હતા. ત્રણે જણ પોતપોતાના પ્રાંતમા પ્રગતે ઉભી કરવા જ્યાં તૈયાર થયા. સ્વતંત્ર મેળવવા પ્રજા એકમત હોવી જોઈએ, તેનામા સંપ હોવો જોઈએ મહાસમર્થ પ્રજા હોય, પણ જો એનામા કાટકૂટો હોય તો તેને સ્વતંત્રતા મેળવતા તુરંતેનીઓ નહે છે. પરંતુ દુર્બલ પ્રજા, જો એકસ પી હોય તો સ્વતંત્રતા હાથવેંતમા જણાય છે. એકના મહાપુરોહો કાષ્ટ સ્વાતંત્ર્ય લાવી શક્તા નથી. પ્રજાપક્ષની તેમને સંપૂર્ણ સહાયબૂતિ ટોચ છે તોજ તે બને છે. સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવા માટે લોકોમા એકસપ અને સર્વનું એકજ ધ્યેય હોવું જોઈએ. સ્વીટ્ઝરલેન્ડમા આજ પ્રમાણે હર્ષ અને તેથીજ એ દેશનું સ્વતંત્ર અમર થયું.

“આપણે હમણા છૂટા પડીશું પરંતુ પુન જલદી મળવું જોઈએ ફરીથી મળવા માટે આપણા માટે આ જગ્યા સુરક્ષીત નથી તેમજ મોઝપણ મનુષ્યના મકાનમા બેગા મળવું એ પણ આપણા માટે હિતકર નથી” સ્ટોફેશરે અગત્યની વાત આમજ ધરતા કહ્યું. વોલ્ટર બોન્યો. “તારૂ કહેવું ખરૂં છે એ વખતે આપણી સાથે થણા માણસો હશે એટલે જગ્યા મોગી જોઈએ, અને આપણે હમ રીતે

મળવાનું દોવાયી કોઈ સુરક્ષીત જગ્યાએ જ એકત્ર થયું જોઈએ. મને એક એરી જગ્યાની ખબર છે. કૃષિકારો એને ‘રૂઠલી’ નામથી જોળખે છે. એ જગ્યા સરોવરની નિકટમાં જ આવેલી છે; સરોવરથી થોડુંક ઉપર હતા એ સ્થળ આવે છે. એ સ્થળ ચારે બાજુએ ખાલી રહેલી ઝાડોની ઘરાયી સુરક્ષીત છે ત્યાં આપણે સર્વ સંઘાય વિના રાત્રે મળી શકીશું.”

“હા, હા, મને એ સ્થળે પસંદ પડે છે. જગ્યા બધી સારી છે; મેં જોએલી પણ છે.” અરિનોડે પોતાનો મત દર્શાવતાં કહ્યું.

રોઠેશરે એ સ્થળ જોએલું ન હતું એટલે તેણે કહ્યું: “હું એ જગ્યા શોધી કાઢીશ.”

“અરે! એવું શા માટે કરે? તમે, તમારે હોડીમાં બેસી સરોવર જોળાંગી આ પાર આવજો. કીનારા પર અમે તમારી રાફ જોતા ઉભા રહીશું અને પછી તમને એ સ્થળે લૂંછ જમશું.” આરનોડે કહ્યું.

આ રૂઠલી પર સ્વદેશીઓની સંમેલન ભરાવાનું હતું. ત્રણે નેતાઓ, પોતાની સાથે, હાલમાં ભાગ લેનારા, સ્વાતંત્ર્યના ઉપાસકોને અહિં લાવવાના હતા. એ સૌ બેગા મળી, આમળ શા પગલાં લેવા એનો ડરાવ કરવાના હતા.

“સંજેત સ્થળ નહીં થયું તો દુવે આપણે ક્યે દિપસે, ક્યારે મળવું એનો નિશચ કરે.” વરનરે જણાવ્યું.

“જુઓ, આજે બુધવાર છે; ત્રણ અઠવાડીયાં પછી આજ બુધવારની મધ્ય રાત્રિએ આપણે બધા એ સ્થળે એકત્ર થઈશું.” વોશ્ટરે પખત નક્કી કર્યો.

ઠીક, ત્યારે હું જઈ છું.” બધું નક્કી થયા પછી સ્ટોફેશરે કંઈ આરનોલ્ડે પથ્થે પટ્ટ વોલ્ટરની જવા માટે રમ માગી. “આવજો, વખતસર ફરી હાજર થજો અને સપૂર્ણ ફોલ્ડ મેળવજો.” એમ કહી વોલ્ટરે તેમને રમ આપી.

આ ત્રણ દેશનેતાઓની મમલત બહુજ વાર સુધી ચાલી હતી, અને જગતમા રાત્રિનું સામ્રાજ્ય સ્થપાઈ ગયું હતું. સ્ટોફેશર અને આરનોલ્ડ અધારી રાત્રિમા પોતપોતાના પ્રદેશ તરફ જવા નીકળ્યા. અધિકારમા દૃષ્ટિ પહોંચે ત્યાં સુધી વોલ્ટરે એ જે તરફ જોયા હયું છેવટે તેણે આ પ્રસ્તાવનું શુ પરિણામ આવશે, એના વિચારો કરના માડયા, અસખ્ય આશાના કિરણોમા એક નિરાશાનું કિરણ ફેલી નીકળ્યું. “જો નિષ્ફળ નિવડ્યા તો ત્વી મતિ થશે ?”

પ્રકરણ ૬ હું

- ૯૬ -

સ્વદેશપ્રેમીઓનું સંમેલન

પ્રાણિના પ્રવાહની મારફત સમય વલ્લો જાય છે, અને ધટનાયક અનવરત ક્રયા કરે છે. જ્વેતજ્વેતામાં જલુ સપ્તાહ પસાર થઈ ગયા અને સ્વીસ સ્વદેશપ્રેમીઓના મિલન માટે નિર્માણ ચલ્લો બુધવાર આવી પહોંચ્યો; એ દિવસે ૧૩૦૭ ની સાક્ષતા નવેઅરની ૧૭ મી તારીખ હતી.

• શિયાળાના ટુંકા દિવસો ચાલતા હતા; અને તેથી જગવાન " સુર્પનારાયણ વહેલા નિવૃત્ત થઈ અસ્તાચળ પર ગમન કરી ગયા હતા. રક્ષની ધટાઓમાં ' આર્જ તેજ ને અંધકાર સંતાડકરી ' રમતાં હતાં. રાત્રિ પૂરે જ્વેતથી વધવા લાગી. પર્ણકુટીઓમાના દિવાઓ હોલવાઈ ગયા; અને સર્વજ્વ રાત્રિની ઘોર ગંભીરતા ને શાંતિનું સામ્રાજ્ય સ્થપાયું.

આકાશમાં ચંદ્ર દસતો હતો તે તારકણ ચમકી રહ્યું હતું. એ તેજમાં 'દુસર્ન' સરોવર ચળકતું હતું અને જાણે રૂપાનો મોટો ધાગ પડ્યો હોય એમ એ શાંત વાનાવરજુમા આભાસ થતો હતો. પ્રકૃતિ-દેવી જ્યારે આમ શાંતિના કોડમાં સૂઈ હતી, ત્યારે સ્વીસ સ્વદેશ-પ્રેમીઓનાં હૃદયોમાં બળંકર તોરાલ ચાલતું હતું. એમને કપાય શાંતિ મળી શકે તેમ ન હતી કારણ કે તેમના હૃદયને મળવા, શરૂએ મોટે રાક્ષસ ઉમેરો હતો. એમાંથી સ્વદેશની રક્ષા કરવા માટે તે ખળખળી ઉડ્યા હતા. આજ મધ્યરાત્રિએ તેમને રૂટકી પર એકત્ર થવાનું હતું. અને તેથી એ નિર્જય સમયે પોતપોતાના અધકારજુર્વ મકાનોમધી

નીકળી પડયા. મિત્ર મિત્ર દિશાઓમાંથી સર્વેએ રૂટલી તરફનો માર્ગ લીધો, અને નિર્દિષ્ટ સમયે ત્યાં પહોંચવા પ્રયાણ કર્યું.

આ સ્વદેશપ્રેમીઓના નેતૃત્વપદે, પેલા ત્રણ દેશભક્તો હતા. અન્દરવોડનના મનુષ્યોને મોખરે આરનોડ, સ્ત્રીઓ નેતા સ્ટોફ્ટર અને યુરીનો વોલ્ટર ફર્સ્ટ હતા. પ્રત્યેકે આટલા દિવસોમાં સારી રીતે કામ કર્યું હતું; અને તેમના પ્રયાસોએ ફળસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી હતી. વિશ્વાનુ ને સ્વાતંત્ર્ય ઉપાસક મનુષ્યોનો તેમણે સંગ્રહ કર્યો હતો. જેણે તેમની હીલચાલ ગુપ્ત હતી. દેશમાં સર્વત્ર ઓસ્ટ્રીયન સરકારના ગુપ્તચરો રખડના હોવાથી તેમને સાવધાનીથી ને ભયથી કાર્ય કરવું પડ્યું હતું. મિત્રો બનવા આવે તેમનાથીય ચેતતા તેમને રહેવાતું હતું કારણ કે છપો માણસ પોતાનો ભેદ લઈ જાય. શત્રુ મિત્રને જાળખવા પણ સુરક્ષા હતા. તે રાત્રે છૂટા પડ્યા પછી કોઈ કોઈને ફરીથી મળ્યા ન હતા. ત્યેકના મનમાં સંદેહ ને શંકા હતી કે અન્ય બે વ્યક્તિઓએ પોતાના પ્રયત્નોમાં સફળતા મેળવી હશે કે નહિ!

રૂટલી પ્રદેશમાં ચંદ્રનું તેજ પૂર્ણપણે પ્રકાશનું હતું. એ તેજમાં આધેથી આવતી મનુષ્ય કૃતિઓ સ્પષ્ટ રીતે જણાતી હતી. એ આગંતુક વ્યક્તિઓના અમંભાગે આરનોડ દૃષ્ટિઓવર ચલે હતા. એણે અન્દર-વોલ્ટન પ્રદેશમાંથી પોતાની સાથે દસ માણસો આપ્યાં હતાં. જંગલના એકેએક પાર્વત્યપથ ને નાનાડુંકા રસ્તાઓથી આરનોડ ચાલે હતા, અને તેથી બોલ્યા વિના ચાલે રહી તે નિર્દિષ્ટ સ્થળે આવી પહોંચ્યો. ચારે તરફ નજર ફેરવી ને બોલ્યો: “આપણે સૌ કરતા વહેલા આવ્યા છીએ. હવે અહિં કોઈ ચક્રાંતું પણ શરૂનું નથી. પણ વખત થવ આવ્યો છે એટલે એમને આવતા વાર લાગશે નહિ.”

આરનોદ્દ એટલું બોલી રહ્યો ને આવે સરોવરની સામે પાર ઘંટ વાગતો તેમને સંભળાયો. ફેરલા ડંદા વાગે છે એ સાંભળવા સૌ શાંત થયા. બરાબર રાત્રિના બાર વાગ્યા; અને એજ મળવાનો નિર્દિષ્ટ સમય હતો. પરંતુ આપર બે નેતાઓનું હજુ આવાગમન થયું ન હતું. ધીમે ધીમે આ આવેલા મંડળે વાતો કરવા માંડી. વખત થઈ ગયો હતો એટલે તેમના આવવાનાં પગલાં વાગે છે એમ તેમને ખાતરી હતી. ઘંટનો રવ, ગંભીર રાત્રિમાં ક્યાય સુધી સંભળાયો, અને એના દિગ્વિજયની હાક હોય એમ જણાયો.

થોડીવાર પછી અદૂરે સરોવરમાં હલેસાનો અવાજ સંભળાયો. આરનોદ્દ એ તરફ વળ્યો અને સરોવર પર નજર નાખતો બોલ્યો: “રોદેશર આવતા હોય એમ લાગે છે: પેલી સામે નોંકા જણાય. તમે અહિંયા યોજો અને હું કિનારે તેમને લેવા બહાર છું.”

ખરબચડા રસ્તા પરથી અવતરણ કરી આરનોદ્દ તીર પર નિપરિયન થયો. હોડી તફાન નજદીક જણાઈ એટલે તેણે પૂછ્યું: “કેણુ છે?”

નોંકામાથી ઉત્તર આવ્યો: “સ્વાતંત્ર્યના ઉપાસકો.”

હોડી કિનારે આવી અને તેમાથી રોદેશર અને તેની સાથે આવેલા માણસો અવતરીષ્ટ થયા.

આરનોદ્દે સ્વાગત કરતાં કહ્યું: “પધારો. તમે આવ્યા અને સાથે માણસો પણ લાવ્યા હોય એમ જણાય છે.”

“હા, મારી સાથે દસ વિશ્વાસુ માણસો છે. તમે ફેરલા લાવ્યા હો?” રોદેશરે આરનોદ્દને પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“હું પણ તમારા જેટલા જ માણસો લાવ્યો છું.” આરનોલ્ડે ઉત્તર આપ્યો, અને તેમને સંક્ષેપસ્થળે લઈ જવા અમેસર થયો.

ચાનના ચાલના સ્ટોફરે પૂછ્યું “કેમ, વોલ્ટર યુરી પ્રદેશમાંથી આવી પહોંચ્યો છે ?”

“ના, તે આવ્યા નથી, પરંતુ મારા ધારવા પ્રમાણે હવે બે વાર લાગશે નહિ. તેમને સાસનકર્તાના સૈનિકોથી છૂપી રીતે આવવા માટે ટેકરીઓનો લાભો મેલો લેવો પડશે, એટલે આવતા જતા મોકલ થશે ખરું.”

વાતચીત કરતે કરતે તે અન્ટરવોઈડનના મનુષ્યો ઉભા દત્તા ત્યાં આવી પહોંચ્યા. એ ત્યાં આવીને ઉભા ન ઉભા એટલામાં પગ-રવના પડવા સમજાયા અને ચક્રિયાના તેજમાં વોલ્ટર ફર્સ્ટ આવતો દૃષ્ટિગોચર થયો. એની પાછળ કેટલાક માણસો હતા, અને સાથે એક ધુવાન આવતો હતો.

ધુવાનનું શરીર કેમકે ઉંચા ધાટનું હતું. એના ઉજ્જવળ ચમુ-ઓમાં નિર્દોષતા ખીરાજેથી હતી એના સતોમના બાધા પરથી એ બલવાન ને હિમતવાન જણાતો હતો, અને એના ચહેરા પરથી એ કુસુમ સમાન કેમલ હૃદયનો લાગતો હતો તેનામાં લોહચુબક જેવું આકર્ષણ હોય એમ સર્વની આખો તેના પર ઠરી.

આરનોલ્ડ આનદમાં ફૂંદ્યો અને એ આવનાર વ્યક્તિનો દાય પકડતા બોલ્યો “ટેન્ક ધન્ય ધડીતે ધન્ય દહાડો કે તું પણ અમારા વિચારો સાથે એકમત થયો છે, અને અમારો સહાયક બની છે.”

આવનાર વ્યક્તિ ઉપર સ્વીક પ્રદેશના વાલીઓમાં વાર્તાવાહ સર થયો.

“કાણુ ? એ પેલો વિલીયમ દેવ છે ? વોલ્ટર ઈસ્ટને! જમાઈ છે, એને ?”

“એ” એનાં બહુ વખાણુ સાંભળ્યાં છે. કહેવાય છે કે એનાં જીવો તીર ફેંકનાર, તીરંબાજ આપણા દેશમાં બીજા કાંઈ નથી.”

“હા, ખરી વાત છે. એ” જાતે એને સો ફૂટ પર આવેલાં સફરજનંદ (apple)ને વીંધતા જોયો છે.”

વોલ્ટર, પરનર ને આરનોલ્ડ ત્રણ અઢવાડીયાં પછી મળ્યા; અને તેમણે પરસ્પર ખબર અંતર પૂછી. ત્રણેએ પોતાના પ્રયાસોમા ઈતેક મેળવી હતી. એ આખું મંડલ ખુદા મેદાનમાં ભરાયું હતું. એ સ્વ-દેશપ્રેમીઓના સંમેલનની મધ્યમાં ત્રણ નેતાઓ બીરાજમાન થયેલા હતા. ઉપર મંદ્રણ તેજ તેમના પર અમી વર્ણવતું હતું અને નજીક તેમને સહાનુભૂતિ દર્શાવતું દોષ એમ જણાતું હતું. સમીર ધીમે ધીમે વાતો હતો, અને એ મધ્યશત્રિના ગાળીયને અધિક્કાર ગંભીર બનાવતો હતો.

પ્રગ્નજનોમાં શાંતિ પ્રસરી હતી; કાંઈ પણ બોલતું કે ચાલતું ન હતું. ત્રણ નેતાઓમાં ગંભીર હંડા વિચારવાળો અને જમાનાનો ખાવેલો વૃદ્ધ વોલ્ટર હતો. તેણે ઉમા યજ્ઞ, એકમ થયલા સ્વદેશ પ્રેમીઓને વસ્તુરિયતિ સમજવવાની ચરઆત કરી:

“મારા ભાઈઓ! આટલાં બધાં માણસોને અદિ આવેલા જોઈ, હું રાજી થયો છું. આપણા પોતાના દેશમા ખામ આપણે યુગ રીતે મળણું પડે છે. દેશ આપણે છતાય, આપણા પર હકુમત બીજાની છે. એ ઉઘાડીને વાત કરી સડીએ એટલી પણ આપણને અસારે સ્વતંત્રતા નથી. આપણે ખાજ સુધીમાં કેટલાય અસાચારો

સહન કર્યા છે, અને એ પણ ચાતપણે, પરંતુ હવે ધૈર્યના અત આપ્યો છે. આપણે જો આ અત્યાચારનો પ્રતિકાર નહિ કરીએ, સરકારની પ્રચલીત ચપતાનીચત સામે બળરો નહિ જગાવીએ તો સ્ત્રીસ પ્રજા સદાને માટે શુભામીમાજા હૂબશે વસ્તુસ્થિતિ આ પ્રમાણે હોવાથી અમે તથા જણે દેશનું સ્વાતન્ત્ર્ય જાળવી રાખવા માટે તથા શત્રુઓને ઠાઠી મૂકવા માટે ચપચ લીધા છે.

તમે પણ અત્યારે અહિં આવી, આપણા શત્રુને જવાબ દેવા માગો છો, તમે જતાવવા માગો છો કે તમે પ્રજાકીય દિલ્લયાનમાં સામેલ છો. અને પ્રજાના નોકરોને મદદ કરવા તૈયાર છો. આપણે સ્ત્રીદ્વંદ્વેન્દ્રીને સ્વતન્ત્ર કરવું છે અને તેની કીર્તિ પાછી તાજી કરવી છે આપણો પ્રજાકીય જીવરસો વધ્યો છે. દેશોદ્ધાર કરવા માટે આપણે અન્ય દેશની સહાય જોઈતી નથી, કારણ કે તેમાં આપણી આશાનો જન્મ થાય અને નિરાશાના લાગરમાં આપણે હૂબી જઈએ. આપણી સ્થિતિ આપણે બરાબર જાણીએ છીએ આપણા બહેન આપણે સ્વતન્ત્ર થઈશું જે પ્રજા પોતાની આબરૂ માન ને પ્રતિષ્ઠા જાળવવા માટે છે અને જેનામાં એકસપ ને આત્મશ્રદ્ધા તે કદાચ પોતાના પ્રયત્નોમાં નિષ્ફળ નીવડતી નથી, અને જે પ્રજા પોતાના પાડોશીની મહેસ્વાનીયી કે મિત્રાચારીયી પોતાની સ્વતન્ત્રતા જાળવે છે વા એવો ધરદો રાખે છે, તેને સહાય જોખમ રહે છે એ પ્રજાનું સ્વાતન્ત્ર્ય ગમે તે વખતે નાશ થાય છે.

આપણે શુભામ રહેવાને જન્મ્યા નથી સ્ત્રીદ્વંદ્વેન્દ્રી પ્રજા જીવતી છે. એ પ્રજા પોતાની સત્તા મેળવશે, અને દુનિયામાં સ્વતન્ત્ર નથી આટલા વરસો આપણે દુઃખ ગ્રસ્ત છો, તે હવે આપણને

સુખ મળશે. આપણે આપણા સ્વાર્થને નથી રૂઝતા. પણ દેશને સ્વ-
તંત્ર કરવા માગીએ છીએ. આપણે એ લડતમાં મરી જઈશું છતાંય
સ્વતંત્રતાની વિનયપૂર્વક તો દેશમાં શરૂતી જ રહેશે. રાત દિવસ
ચાલ્યા જશે, સૂઈ ઉગશે ને આયમશે, પણ આપણે હવે ચાકવાના
નથી, આપણે રસ્તામાં અધવચ્ચે બેસવાના નથી, અને હવે રાફ
ભેવાના નથી. કાવતરાથી આપણે ડરશું નહિ, ધમકીથી ધોમશું
નહિ ને અપમાનનો ભય નહિ રાખીએ. હો આપણને હરાવશે નહિ.
અરે, જે કદાચ આપણે સુદમાં પડીશું તો આપણા પછી આવનારને
કહીશું. “હમ્મ અને સ્વતંત્રતા માટે લડ્યો, પાછા પડ્યો નહિ.”
આ દેશમાં પહેલા કયાય અત્યાચારનું નામ કે નિશાન ન હતું; તે
સ્વતંત્ર હતો. આપણે અત્યાચારને સહન કર્યું છે, પણ હવે તે થઈ
શકે તેમ નથી. આપણે સ્વતંત્ર હતા તે રહીશું જ ને અસાધારી
શાસનકર્તાઓને લાડી કાઢીશું.

આપણા દેશમાંય ફેરવાઈ સત્યથી અજાણ્યા મનુષ્યો છે જે
ઐતરૂપીય શાસનકર્તાને માન આપે છે; ફેરવાય ગામે તેમને તાણે
થયા છે. આપણને એ લોકો કદાચ દૈવી બદાર જનારા માનશે
પરંતુ તેઓને ખબર નથી કે જે દેશની સ્વતંત્રતા ગઈ છે, અને
જેની પર પરદેશીઓ અમલ ચલાવે છે, તે દેશમાં તો એકજ પક્ષ
હોઈ ગયો, અને તે પક્ષ એ કે સ્વીડન-ડની સ્વતંત્રતા મેળવે, દેશને
ગુલામીની બેડીઓમાંથી હોડવે. આપણે હવે હોડનારા મણાકશું કારણ
કે આપણે આપણા દેશની સ્વતંત્રતા માગીએ છીએ, કારણકે આપણે
ઐતરૂપીયોને પરદેશી ધાડપાડુઓને લાડી કાઢવા ઇચ્છીએ છીએ.
આપણે હવે બદાર જનારા દેવાઈશું કારણકે આપણે ઐતરૂપીયોના

અત્યાચારો ને જૂગો સામે પોકાર કરીએ છીએ, અને એમાંથી દેશને હેડવવા માગીએ છીએ. આપણે ખીજ દેશોને જીતવા નથી, ખીજ દેશની પ્રતિબંધોને ગુલામ બનાવવી નથી, પરંતુ આપણા વહાલા દેશની સ્વતંત્રતા મેળવવી છે.

આપણે સ્વતંત્રતા ઉમતા પ્રયત્નોથી પ્રાપ્ત કરીશું, અને સ્વાતંત્ર્ય મારે મુદ્દ ચલાવવું એ એક ન્યાયી પગલું છે. હથર આપણને એ સત્ય વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવામાં સહાય કરશે. બંને સમ્રાટ આલ્બ્રેક્ટ ખીજ પ્રજાઓને તામે કરે, વિસ્તારવાળા પ્રદેશો પર તેની સત્તા જમાવે, અને એના લોભને યોજવા દે નહિ. પરંતુ આપણને એવો એક પ્રકારનો લોભ નથી ને આપણે કોઈને લૂટવા પણ માગતા નથી.

જો માણસ ખીજનું સ્વદેશાભિમાન જોઈ પોતે પોતાના દેશને નહિ ચાહે તેનું શું કરવું? જો એના હૃદય પરથી જેવા છે, તેઓમા સ્વદેશભક્તિ ન ઉત્પન્ન થાય એમાં નવાઈ નથી. તેમના પર આપણે હયા રાખીશું. દેશપર પ્રીતિ તેજ ખરૂં જીવન છે, તેજ ખરૂં માન છે, અને તેજ ખરી કીર્તિ છે.

બંને યુગ્મો વધે, લશ્કર વધે, પણ આપણે તો હિંમતથી આગળ વધીશું. જો દેશમાં કોઈ એક નરાધમ જન્મે પણ તેની જગ્યાએ દસ સ્વદેશાભિમાનીઓ જન્મશે. જો પ્રજામાં સ્વદેશાભિમાન નથી, તે પ્રજા નથી, અને તે પ્રજાનો ઉદ્ધાર પણ કદાપિ થઈ શકે નહિ. આપણે લૂટાયેલા છીએ ને ઝોરફીઓએ આપણને લૂટ્યા છે. આપણે આપણો દક્ક માગીએ છીએ. સ્વીડ્રલ લેન્ડમાં એ ઝોરફીઓ ન જોઈએ, એ છે ત્યાં સુધી આપણી સ્વતંત્રતા નથી.

તમારામાંના કેટલાક પૂછશે કે પ્રગતી સ્વતંત્રતા કેમ મેળવી શકાય ? તેનો જવાબ દુનિયાની તવારીખોમાંથી મળે છે. સ્વદેશાભિમાન ફેલાવવું, પ્રગતને હિંમતવાન બનાવવી, ભાગ્ય પાડ્યા વિના એકમત—એક પણ થઇ રહી લાંત મધાવવી, એ એનાં સાધનો છે. દૃઢ વિશ્વાસથી પર્વતો હલાવી શકાય છે. ઓસ્ટ્રીયનોએ આપણા ફેટલાંચ અપમાન કર્યા છે. પેલા ગવર્નરોએ આપણને અત્યાચારની ધંટીમાં દબા છે, પીસ્યા છે, છતાં આપણે શાંત રહ્યા હતાં. આપણને વેઠે પકડી જઇ આપણા માટે જ જોશખાનાં ભેરજૂઠ્ઠાં બંધાવાય છે છતાંય પ્રગત તે સહન કરે છે. લેડોની માલમિલકત ને તેમની વહુદીકરીઓની લાજ લૂંટાય છે છતાંય પ્રગત એ શાસનકર્તાઓ સામે થઇ નથી. આપણે ફેડોએને છોડવાની અરજી કરીએ છીએ ત્યારે તે કહે છે કે તમે જામણી લોકો માથે ચઢી બાગો છો.

પરંતુ રાજ્યકર્તાઓની હકું પરિણામ તેમના ધાર્પ કરતા ઉંધુ આવશે: જૂઠ્ઠાં અત્યાચારોનું પરિણામ સારું આવનાર નથી. આપણે ન્યાયને સર્વોપરી ગણીએ છીએ, સત્યને જ વળગી રહેનાર છીએ. એમના અત્યાચારો પાદ આવતાં આપણા રૂપ ઉભાં થાય છે, પરંતુ તેમને તો તેથી આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. આપણે આ સ્વતંત્રતા માત્ર યુદ્ધ કરીને મેળવવી એવો કાર્ષ હેતુ નથી. આપણે કાયદેસર લાંત લડનાર છીએ અને સુખશાંતિથી બને તે કામ કરનાર છીએ. પણ એ મુલેદશાંતિનાં મમલાંની કાંઈ અસર થાય તેમ નથી. આલબેટ જર્મન પાદચાદ પાસે આપણા ખાલુમે આપણાં દુષ્ણો જણાવવા ગયાં હતાં અને આપણા જાનમસિદ્દ હકની માગણી કરી હતી ત્યાં બીજા પ્રદેશો જેવા કે સ્વેડીશ અને રાઇનના પ્રતિનિધિઓ પણ એ દર માટે આવેલા હતા;

અને એ લોકોનું સ્વતંત્ર સત્રાટે કળુલ મળુર રાખ્યું પરંતુ આપણા માણસોને તો કરોડ ઉત્તર પણ મળ્યો નહિ 'સત્રાટને વખત નથી' એવો નુખ્ખો જવાબ આપણા માણસને સત્રાટના અમલદારોએ આપ્યો અને તે એમને એમ પાછા ફર્યા

આથી તમે જોશો કે આપણે હવે એકે સાત ઉપાય અજમાવવાને રહ્યા નથી દેશોદ્ધાર માટે સત્રાટો સામે યુદ્ધ કરવું એજ માત્ર હવે આપણા માટે ખુલ્લો રહ્યો છે આપણે મરીશું કે જીવીશું છતાંય એ યુદ્ધ ફરી આપણા દેશને સ્વતંત્ર બનાવીશું દેશ ખાતર આપણે અંદર અંદરના કળુલા બૂલી જવા જોઈએ, બધાંયે આગેવાનો ધરાવેલા હાલે ઉઠી દેવો જોઈએ, અને એકસંધી બની, તનમન ને ધનની સહાયથી સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિ માટે પ્રગટીય ચળવળમાં જોડાવું જોઈએ, અને દેશને માટે લડવું જોઈએ

તમે બધા મારા વિચારને મજતા હો, એ અહિ તમે જોશો થયા હો એ ઉપરથી હું અનુમાન બાધુ છું ખરા હૃદયથી ને તમારી મરજથી જ તમે મારા વિચારો સાથે સમત છો એ સ્પષ્ટ રીતે જણવાથી મને ધણેજ આનંદ થશે તમારી આગળ મેં જે કાંઈ કહેવાનું હતું તે કહ્યું છે, અને હવે તમારી સમતિ ઉપરજ આપણી લડતનો મુખ્ય આધાર છે "

વોલ્ટર ફર્ટ આટલું બોલી બધ પડ્યો એ એના હૃદયના ઉદ્ગારો હતા, અને એના અંદરે અંદરમાં સ્વદેશાભિમાન હતું એકત્ર થયેલા સ્વદેશ પ્રેમીઓ પર એની સચોટ અસર થઈ, એમનામાં અનંદદાયક નૈતન્ય પ્રગટ્યું અને તેમનો હિસાબ વધ્યો એ હિસાબ સાથે તેમનામાં જુરસો આવ્યો અને તે બોલી ઉઠ્યા "અમે તમારા વિચારો સાથે એકમત છીએ.

સ્વદેશની રક્ષા માટે અને આનંદથી તમારી ચળવળમાં જોડાઈશું, અને યુદ્ધ ચલાવીશું.”

વિધીયમ ટેલે લોકોમાં ઉત્સાહ ને ઉર્ધ્વ જોયે. એણે લોકોને અધિકતર દંડબનાવવા માટે જલદમજીર સ્વરે વક્તૃત્વસ્ત્રોત્ર વહેવડાવ્યો.

“પ્યારા બાઈઓ ! પૂજ્ય પ્રસીદ્ધના કથને તમારા પર અદ્ભુત અંતર કરી હોય એમ લાગે છે, અને જોના પર એની અંતર ન થાય એ સ્વદેશપ્રેમીજ નથી, જોનામાં નથી સ્વમાન કે સ્વતંત્રતાના ઉમદા વિચારો. પણ એ શુલામીને જ પસંદ કરે છે શાસનકર્તાના અસાધ્યારો હવે અસહ્ય છે જગતમાં દરેક વસ્તુની હદ હોય છે પરંતુ આ વસ્તુને નથી એમ જણાય છે. એ ભાર નીચે આપણે કુદમ્બ જવા લાગ્યા છીએ અને હવે તેમાંથી મુક્ત કરવા ધ્વજને પ્રાર્થના કરીએ છીએ આપણે પુરુષાર્થ કરી, સ્વાધ્યાય બની આપણા હૃદયે જળ વવાના છે અને એ માટે કઠીનદ્વય થવાનું છે. અસાધ્યારૂપી રોગો સાત સાધારણ ઉપાગેથી શમે તેમ નથી તીક્ષ્ણ તરવારની ધારથીજ એ મદા ખરાબ રોગોને નિર્મૂલ્ય કરવા જોઈએ. આપણે આજ માર્ગ લેવાનો છે અને આપણા સ્વાતંત્ર્ય ને સ્વમાનની રક્ષા કરવાની છે. ગે તો, શુદ્ધત ખરા અત્યંતરૂઢી બોલો કે તમે હવે દેવોદ્ધાર માટે કંઈ જતા સુધી પણ લડજો ? ”

ટેલની બાપામાં અઠગ જીરુએ દનો અને એનો પ્રસાવ લોકો પડ પડ્યો. હિંદુસ્થીત ઉત્તેજનથી પ્રગ્નજનોએ જીરુસામાં આવી જઈ તબતાર પર હાથ મૂક્યા અને બોલ્યા

“દેશ માટે અમે પાહોમ કરીને યુદ્ધમાં પડવાને તૈયાર છીએ છીએ કે સામાજિક ક્ષણોની અંતરે ઉરકાર નથી.”

“ હવે અન્ડરવોર્ડનનો મજબૂત દુર્ગ રેસનર્મ રહ્યો, અને એ દુર્ગને હસ્તગત કરવાનું હું મારે માથે લઉં છું. એ દુર્ગની એક બાલ્કો મારી સાથે પ્રેમમાં છે: એની સહાયથી હું અને બીજાં માણસો દુર્ગમાં દાખલ થઈશું અને પછી દુર્ગનો કબજો સહેલાઈથી પ્રાપ્ત થશે ” સંમેલનમાના નોર્ગેલી નામક એક કૃષિકારે રેસનર્મ દુર્ગનું કામ પોતાને શીર લેતા કહ્યું.

એ મહાન દુર્ગને પાડવાનું આમ નહીં થયું, અને એકત્ર થયેલા સર્વ સ્વાતંત્ર્યકામચાહકોએ વૃદ્ધ વોલ્ટરની સલાહ પ્રમાણે નાતાલ સુધી શાંત રહેવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી. નૂતનવર્ષ સુધી ઓસ્ટ્રીયન સરકાર સામે ન થવું પરંતુ એકાએક ઝુડો ઉપાડવા માટે છૂપી તૈયારીઓ તો સર્વને કરવાની જ હતી. યુરી પ્રદેશમાં પ્રજાને તૈયાર કરવાનું કામ વૃદ્ધ વોલ્ટર એકલાએ લીધેલું હતું. તેમાં ટેલ નોકાયો અને તેણે નૂતનવર્ષ સુધી સરકાર સામે ન થવાની સર્વની સાથે પ્રતિજ્ઞા લીધી. એ નૂતનવર્ષને દિવસે અત્યાચારનો અંત આવવાનો હતો અને નૂતનવર્ષ સાથે સ્વીડેન્ડ પશુ નૂતનરૂપ ધારણ કરવાનું હતું.

લડત ડેમ ચત્રાવતી, શું શું કરવું તથા સર્વજન ખબર ફેલાવવા માટે સંજોગો વિગેરે નહીં થઈ ગયું. પૂર્વાશામાં સૂર્યનું આગમન સૂચવતાં અરુણે ડોકાંકું ધ્યું હતું, અને કિષાએ સૂર્યદેવનું સ્વાગત કરવા માટે આકાશમાં રંગોળી પુરવા માઠી હતી એ સમયે સ્વદેશપ્રેમીઓ સ્વગૃહે જવા ઘૂટા પકડ્યા અને છૂપાતા પોતપોતાના પદેશો તરફ પ્રયાણ કરી ગયા.

પ્રકરણ ૭ મું.

૯૪

નહિ નમશે ! નહિ નમશે !

થુરી પ્રદેશમાં આવેલા એટોર્નિઝ મામની પાસે બર્જસેન નામક એક ગામકુ આવેલું હતું. એ ગામડામાં એક નરસાઈલ વસતો હતો. એની વ્યાપ્તિ સારા સ્વીટ્ઝરલેન્ડમાં પ્રસરી હતી. આ મહા વ્યક્તિના સંગોગથી નજીક ગામકુ પશુ પ્રસિદ્ધ બન્યું હતું તીર દેખવામાં એ એકઠો હતો, તાકેલું લક્ષ્ય એ ક્ષાપિ ચૂતો નહિ. સો ૧૮ પર આવેલા સફરજને એ મધ્યમાંથી વીધતો હતો તે ઉડતા પક્ષીને પશુ તીરથી પાડતો હતો. નૌકા ચલાવવામાં, તોફાની સરોવરને ઝાળંગ વામાં એની હિમ્મત અજબ હતી; અને એ ખલાસી તરીકે અદ્વિતીય હતો. એ પ્રજાપશુનો હતો ને ગેસ્થરના અત્યાચારથી તે સંપૂર્ણ રીતે યાત હતો. હજી તેણે શાસનકર્તાની સામે માથું ઉઠાવ્યું ન હતું, પરંતુ રૂઢી પદ તેણે ઓસ્ટ્રીયન સરકારને ઉબેડી નાખવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી.

આ મહાન વ્યક્તિ તે રૂઢી પર પ્રવિણ લેનાર ને લોકોને જુસ્સા હાવનાર વીરવર વિધીયમ ટેલ. એનો જન્મ ઈ. સ. ૧૨૭૫ ની સાલમાં થયો હતો એટલે તેની અત્યારે ઉંમર ૭૨ વર્ષની હતી. તે મરણીયનમાં હતો. ૪૬ વોલ્ટર રસ્ટોના તે જન્માષ્ટ થયો હતો અને એની ધર્મપતિનું નામ હેડોચ હતું.

ટેલને બે પુત્ર હતા, વિલીયમ અને વોલ્ટર વોલ્ટર એ બેમા નાનો હતો અને માત્ર આઠ વર્ષનો જ હતો આ બંને બાગડો ધનુષ્ય ને બાણ લઈ ખેતરોમાં આનંદિત થઈ ભમતા અને પર્વતની ટેકરીઓ પર ચઢતા. વાયુ જેવી એમની સ્વતંત્ર છાંદશી હતી. પદ્મ-તિલેવીના મંદીરમાં આ બે નિર્દોષ પુણ્યો રમતા અને તેનીજ દેખ-રેખ નીચે ઉછરતા તેથી તેમનું જીવન બહુજ સારી રીતે ધકાતું હતું. તે સરળતા, નિર્દોષતાની સૌમ્યમૂર્તિઓ હતી.

વિલીયમ ટેલ, એક નાના મહાનમાં રહેતો અને કુટુંબ સહિત સુખમેય જીવન ગાળતો શાસનકર્તાના પદમાં તે હજી આવ્યો ન હતો, એટલેજ તેનું કુટુંબ શાંત હતું. ઝાલીમના તાડસામાં જો તે સપડાયો હોત તો તેનું શાંત ને સુખી જીવન ક્યારુંય નહીં થયું હોત. પરંતુ ટેલ પોતાના સુખે, સંપૂર્ણ રીતે સુખી ન હતો. દેશમુખ્યોના દુષ્પ સામળી તેનું હૃદય ચીરાઈ જતું. સ્વદેશને પદેશીઓ ગ્રહાભીની બેડીમાં જકડવા માટે એ જોઈ તેના શરીરનું લોહી વપતું અને સ્ત્રીસ પ્રજાની સ્વતંત્રતા પર છાપો મારવામાં આવતો જોઈ એાર્દ્રી અને સરકાર સામે થવાને તે તત્પર થયો હતો. આથીજ રૂઢી પર જઈ તેણે સ્વદેશની રક્ષા કરવા માટે પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી અને સાથે નૂતનવર્ગ સુધી શાંત રહેવા માટે પણ બંધાયો હતો.

ટેલ ઈશ્વર ને પોતાના બળ પર શ્રદ્ધા રાખી ગમે તે તાલસ ખેડતો. ધનુષ્ય વિના એ કદાપિ બહાર નીકળતો નહિ અને એ પોતાનો જમણો દાઘ માનતો. રૂઢીના મિલન પછી તે ધનુર વોલ્ટરને મળ્યો ન હતો. આજે તેણે ચળવળને લગતી કેટલીક વાતો ઉપર મસલત ચલાવા જવાનો નિશ્ચય કર્યો અને તૈયાર પણ થયો.

“ હું તારા પિતાને મળવા એટલું જાણું છું. ” એમ પતિને કહી દેશે હાથમાં ધનુષ્યને બાણ ધમ્મ જવા માટે પગ ઉપાડ્યા.

ટેલ પ્રભપદમાં ઉભો થયો છે એવી ખબર હેડલીગને મળી હતી. એમાં પતિ મળતા હશે અને એમના જીવને જોખમ આવશે એ વિચારથી તે ભયભીત થઈ હતી. સાસનદર્તા મેસેજર અત્યારે એટલેટમાં જ હતો એથી ટેલ પર કાંઈ જોખમ આવે એ સંભવીત વાન હતી તેથી તે ઉદારસીન વદને બોલીઃ “ તમે હમણાં ત્યાં જશો નહિ. આટલી મારી સલાહ માનો. અત્યારે ગવર્નર ત્યાં છે; અને એની આંખમાં જો તમે આવ્યા તો તે તમને હોડશે નહિ. વળી નમે જાણો છો કે એણે ચાંબલા ઉપર ટોપી ચૂકી છે, અને તેથી ત્યાં જવામાં બહુ ભય છે. ખરી વાત કહો છો કે તમારે ત્યાં ગયા વિના ચાલે એમ નથી ? ”

એ વાક્યોમા વિનવણી હતીઃ તેની આંખોમાં નકારમુદ્ર સંકેત હતો.

“ મેં સાસનદર્તાના એક પણ અપરાધ ક્યોં નથી જોયો હું એનો ભય રાખું. પરંતુ તારે ખાતર એટલું કહું છું કે હું એનો બેટો કરીશ નહિ તથા એ ટોપીવાળા રસ્તા આગળ ચઢને જઈશ નહિ. ચલું. ” ટેલે પતિનું સાત્વન કરતાં કહ્યું.

હેડલીગે ટેલ પાસે ધનુષ્ય ને બાણ જોયાં અને દુઃખીત થઈને બોલીઃ “ આને સાથે શા માટે લઈ જાઓ છો ? એને અહિં જ ચૂકીને જાઓ, નહિ તો તમે કાંઈ સાહસ કરી બેસશો. ”

“ આટલી બધી સંસયમસ્ત કેમ બને છે ? ધનુષ્ય એતો મારો આત્મા છે; એને હું અગ્રણ્ય કરી ચૂકું તેમ નથી. તું નકામી દુઃખી થઈશ નહિ; હું તો આ કમણૂ પાછો આવીશ. ”

એટલામા બહાર રમવા ગયેલા છોકરા દોડતા દોડતા આવ્યા, અને પિતાને આગળ પાછળ વળગી પડ્યા. વાહટર પિતાને ક્યાં જવાની તૈયારી કરતા જોઈ બોલ્યો “ બાપુ ક્યા જાઓ છો ? ”

“ તારા દાદાને ઘેર, એસ્ટેઈ. કેમ તારે મારી સાથે આ બુ ડે ? ”

“ બાપુ ? બા, હું જાઉં ? ” વાહટરે પોતાની ધુચ્છા ફળીમૂત ચતી જોઈ પિતા-માતાને ઉતાવળથી પ્રતો પૂછ્યા, અને ઉત્તર શી આવે છે એ સાબળવા ઉત્કેહીત બન્યો.

“ હા, ચાલ ’ ટેને હકારમા ઉત્તર આપ્યો.

“ તારી મજા હોય તો જા. ” હેડવીએ રજા આપતા કહ્યું.

“ ટેન ’ જાજી સાવધાન રહેજો અને આ વાહટર સાથે આવે છે એની સમાજ રાખજો ” હેડવીએ ફરીથી સૂચના કરી તેને એમ બાસતુ હતું કે આજે કાંઈ અમગળ થશે.

‘ અરે બા નકામી બીએ છે દુ. બાપુની સમાજ છું રાખીશ હું સાથે છું ને ” વાહટરે માને બાગી પડતા, તેનું સાત્તન કરતા જણાવ્યું.

પિતાપુત્ર રવાના થયા. હેડવીંગ નજર પહોંચે ત્યાં સુધી એમને જતા જોઈ રહી છેવટે દીર્ઘ નિશ્વાસ મૂકી તે ગૃહકાર્યમા પ્રવૃત્ત થઈ, તેને અત્યારે એટલીજ ચાતિ હતી કે તેનો મોટો પુત્ર વિલીયમ અત્યારે પોતાની ખાસે હતો.

પિતા સાથે એસ્ટેઈ જવાનું મન્યું હતું એટલે વાહટરને આજે અત્યાર્નંદ થયો હતો. જાણે આજે સ્વર્ગનું રાજ્ય તેના હાથમા આવ્યું હોય એમ તેને લાગતું હતું. તેણે રસ્તામા ટેલ

સાથે કાલીધેલી વાતો જ ક્યાં કરી. રસ્તામાં જે વસ્તુઓ પર તેની નજર પડતી એ વિષે તે ટેલને પ્રશ્ન પર પ્રશ્ન પૂછતો. તેને મન સાધારણ વસ્તુઓ પણ નવી હતી, કારણ કે હજુ તે બાળક હતો.

“ બાપુ ! તમે કેટલે દૂર સુધી તીર ફેંકી સમે. ” તેણે પૂછ્યું.

“ ક્યાંય આધે સુધી. ”

“ પેલો સૂર્ય દેખાય છે ત્યાં સુધી પહોંચે ખરું ” સૂર્ય તરફ આગળ કરતાં વોઢર બોલ્યો.

“ ગાંડા ! એટલે સુધી તો હંધ જાય જવું હશે. ”

“ ત્યારે કેટલું હંધુ ” જાય. પેલા હીમવાળા પર્વતોની ટોચે પહોંચે ખરું ” વોઢરે બીજું માપ શોધી કાઢતાં કહ્યું.

“ ના, ના. ” ટેલે હંટાળી જવાબ આપ્યો. તીર કેટલું હંધુ જઈ શકે એ, કેમ બનાવવું એની તેને સમજ પડતી ન હતી. પરંતુ વોઢરને એટલામાં નવો વિચાર મુઝ્યો અને તે બોલ્યોઃ
“ બાપુ ! આ પર્વતો પર બરફ ક્યાંથી આવતો હશે ? ”

ટેલે એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ્યો નહિ. પરંતુ વોઢર ચાક્યો નહિ. તેણે ટેલને પ્રશ્નો પર પ્રશ્ન પૂછવા માંડ્યા. ટેલ એમાંના કેટલાકનું સમાધાન કરતો, છાંચરાની નિર્દોષતા પર હસતો, આગળ ચાલ્યો જતો હતો.

વાતોમા ને વાતોમા ટેલ આગળ ચાલ્યો અને તે ક્યે ન્તે ચાલતે ફરતેને ઘેર જાય છે એ પણ જૂલી ગયો. ઘેરથી નીકળ્યો ત્યારે તેણે પેલા ટોપીવાળો રસ્તો છોડી બીજો રસ્તો લેવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. પરંતુ જૂલથી તેણે ટોપીવાળો રસ્તો તરફ જ પ્રયાણ કર્યું. એ ઠેક રતાંબ નજીક આવી પહોંચ્યો, અને પેલા ચવિના

હોકરાની નજર અચાનક ટોપી પર પડી “ બાપુ ! મજા ભેલી દોય તો પેલી ટોપી તો જુઓ ? એટલે હવે એને ટાણે મૂકી આ યુ દરો ” સ્તબ ઉપર મૂકેલી ટોપીને જોઈ વાલ્ટરને મજા પડી એને તો એ એક પ્રમારડુ કૌતુક હતું.

“ ચૂપ ! એ તરફ જોતો નહિ એવી ટોપીમાં શું જોવાનું છે તે, જાણી શકાય નહિ ” આમ પુત્રને ધમકાવી, તેને દાંયે ઝાલી દેલે તરત એ સ્થળ પરથી પસાર થઈ જવાની ઉતાવળ કરી પરંતુ તે તેમ કરી શક્યો નહિ જે સૈનિક ટોપીનું રક્ષણ કરતો હતો, અંગ્રેજોએ તેને સલામ કરે એ જોવા પહેરેા ભરતો હતો, તેણે ટેલની સામે બાંભો ધર્યો ટેલ ટોપીને સલામ કર્યા વિના પસાર થતો હતો. “ હાઈ સૈનિકે તેને અટકાવ્યો ” સમ્રાટની આજ્ઞાને આધીન થઈ ડોર રહે એક ડમરડુ પણ આગળ ભરતો નહિ.

ટેલે જોયું કે આ સમય તકરાર કરવાનો નથી નહિમાત્ર તેણે સૈનિકને કહ્યું “ બાધ મને જવા દે ”

‘ સમ્રાટની આજ્ઞાનું હું જ્યાં સુધી પ્રતિપાલન કરીશ નહિ અને પેલી ટોપીને નમસ્કાર કરીશ નહિ ત્યાં સુધી તને એક ડગલું પણ આગળ જવા દેવામાં આવશે નહિ ” સૈનિકે નરમ પડવાને બદલે હિંમતુપૂર્વક શેરથી જામ પાડી

‘ આ સમ્રાટની આજ્ઞા નથી આ પેલા અત્યાચારી શાસન કર્તા ગેસ્લરના અત્યાચારનું નિદર્શન છે હું કહું છું કે મને જવા દે ’ ટેલે હાથેડામાં પરાડો પાડ્યો.

“ હું તને નહિ જવા દઉં. ટોપીને માથું નમાવ્યા વીના જો નું આગળ જશે તો તારી જીવંતી જોખમમાં છે એમ સમજ, હું

સલામ કરતો નથી અને ઉપરથી શાસનકર્તાનું અપમાન કરવાની હિંમત કરે છે. હું તને હમણું પકડીને ફેદ કરીશ અને કારાગૃહમાં હડસેલી દઇશ, સમજ્યો. માટે સીધા જવું હોય ને કારાગૃહમાંથી બચવું હોય તો જલ સલામ કરી દે. ”

“ એ ટોપીને હું કદાપિ સલામ કરનાર નથી. નહિ નમશે ! નહિ નમશે ! આ મસ્તક માફ સમજ્યો એ જૂઠ્ઠામગરની ટોપીને નમસ્કાર કરવા માટે, હું પુશીથી છુદ સત્રાઠને સલામ કરત, પણ પેલા બત્તાચરીની ટોપીને હું કદાપિ નમન કરીશ નહિ. ” બોલતાં બોલતાં ટેલનો રસ્સ ફૂટતો હતો. તેના રામરોમમાં કોષ વ્યાપી હતો. આટલું બોલી તે આગળ ધપવા તૈયાર થયો પણ સૈનિકનો બાલો તેની છાતી પર આવ્યો.

પિતા અને સિપાઈ વચ્ચેની તકરાર જોઈ વોલ્ટર રહ્યા જોવા થઈ ગયો. મદદ માટે તેણે જૂઓ પાડી: “ મેંઈ આવો, મદદ કરો ! મારા બાપુને આ ફેદમાં લઈ લાવ છે. ” એની જૂઓ તથા ટેલ ને સૈનિક વચ્ચેની બોલાબોલીથી લોકો એ તરફ આકર્ષાયા, અને જોત જોતામાં એક મોટું ટોળું બેસું થઈ ગયું. ત્યાં મોટો હોદ્દાકાર થઈ ગયો. વિદીયમ ટેલનો ચક્રુર ને દેવબક્ત વોલ્ટર ફર્ડ પણ એ જગ્યાએ આવી પહોંચ્યો. તેણે જમાણને ભયંકર વિપદમાં આવેલો જોયો. દાદાને જોતાંજ નાળક વોલ્ટર તેને બાકી પડ્યો અને રડતાં રડતાં બોલ્યો: “ દાદા ! જુઓને, આ સિપાઈ બાપુને પકડી લય છે. એમને જમાવોને. ”

સૈનિકે ટેલને એક પણ પગલું આગળ જવા દીધો ન હતો; અને ઝુકમનો અનાદર કરવા માટે તેને ફેદ કરવાની તૈયારી કરતો હતો.

વોલ્ટર ફર્ટ તેને જામીન પર છોડવાનું કહ્યું પણ પેલા ઓસ્ટ્રીઅન સૈનિકે સમૂળ્ય માન્યુ નહિ. એ એકનો બે થયો નહિ તે એકલો જલો, અને તેની ચારે બાજુએ લોકોનું ટોળું એકઠું થઇ ગયું હતું એટલે ટેલને તે ફેફ ફરી શક્યો ન હતો. ચારે તરફથી લોકો સૈનિકની ઉપર પડતા હતા અને ટેલનો બચાવ કરતા હતા. ટેને લોકોને સાત રહેવાને કહ્યું “ બાઈઓ ! આમ તોફાન ન જગાવો. હું મારી જાતેજ મને મરદ ફરીશ તમે વચ્ચા પડશો નહિ ”

પરંતુ લોકોએ તેના કહેવા ઉપર કે વોલ્ટર ફર્ટના કહેવા ઉપર સમૂળ્ય ધ્યાન આપ્યું નહિ તે તેની ચારે બાજુએ ફરી વળ્યા અને સૈનિકથી તેનું રક્ષણ કરવા લાગ્યા. સિપાઈ એકલો કશું કરી શક્યો નહિ તેણે જોયું કે લોકો ટેલને લઇ જશે એટલે મદદ માટે તેણે મોટેથી બૂમો પાડવા માડી “ રાજ્યદોષ ! રાજ્યદોષ ! દોડો ! દોડો ! ફફડ ! ફફડ ! ”

વોલ્ટર ફર્ટ સૈનિકને સાત રહેવા સમજાવ્યું પરંતુ એ તો કેમ કર્યો જાણ્યો રહ્યો નહિ. તેણે ફેફથી ધ્રુવ કાઢી, મોઢું બુમરાણ મચાવ્યું. એ અવાજથી ગગન ગાજ્યું અને લોકોના હૃદય ધ્રુવ્યા

પ્રકરણ ૮ મું

૪૬

વિશ્વવિખ્યાત લક્ષ્યસેઈ

શાસનકર્તા ગેસ્લર આ વખતે આ ઘટનાસ્થળના નકદમા જ હતો. “રાજ્યદ્રોહ! હુલ્લ! ” ની જાણ તેના સાંભળવામાં આવી. પોતાની સાથેના આશ્ચર્યોદી સૈનિકો સહિત તે એ ભયંકર ખુનિ તરફ વળ્યો અને ત્વરીત ગતિએ લોકોનું ટોળું ભમ્યું હતું ત્યાં આવી પહોંચ્યો.

લોકોના અવાજ પર ઘોડાની ખરીઓનો ખુનિ પડ્યો અને અખતાર ને તરવારોનો સ્વ સ્પષ્ટ રીતે સંભળાયો. એ દિશા તરફ પ્રગ્ન-જનોએ જોયું; અને લોકો રસ્તે પોકારી ઊઠ્યા: “એ શાસનકર્તા આવ્યો!...એ ભગવાન! ખવાવ, રક્ષણ કર!”

“રસ્તો છેડો, શાસનકર્તા પધારે છે. બાપા ખસો” એવો આમળ ચાલતા સૈનિકોનો અવાજ સંભળાયો.

લોકોમાં એકદમ શાંતિ પ્રસરી; એ શાંતિ ભયને લીધે જ હતી. દેવે શું યશ એનો વિચાર તેમના મગજમાં ભમવા લાગ્યો, આ અત્યાચારી નવો શા ઊપાત કરશે એથી સૌ ખીતા હતા અને અભ-રાત્રી હતા. લોકોનું ટોળું છૂટું પડ્યું અને ગેસ્લર આટો એકદમ રસ્તો સાફ કરવામાં આવ્યો.

ગર્વિત ગેસ્લર મૂળેના આંકડો મરડતો ગિન્નમંડળ સહિત ત્યાં ઉપસ્થિત થયો. લગભગ એવી તેણે ઘોડાને ઉભો રાખ્યો અને પ્રભ-

જન તરફ એક તીરસ્કારની દૃષ્ટિ ફેંકી હકુમત બળવતો તે બોલ્યોઃ
 “ આ શી ધમાલ છે ? ‘ રાંજ્યદ્રેહ ’ ની જૂઓ કાણ મારતું હતું ? ”

ટેલને પકડનાર સૈનિક આગળ આવ્યો અને ગવર્નરને સલામ કરી
 બોલ્યોઃ “ સરકાર ! પેલા અહંકારી માણસે સમ્રાટની ટોપીને સલામ
 કરવાની ના પાડી એટલે મેં એને પકડ્યો. લોકો બેમા થઇ ગયા અને
 એને છોડાવી લઇ જવા લાગ્યા એટલે મેં મદદ માટે જૂઓ મારી.
 આ બધી ધમાલ એને લીધે જ ઉત્પન્ન થઈ છે.

ગેસ્લરના ક્રોધાગ્નિમાં ધી હોમાયું. તે હોઠ કરડતાં ખૂબ પાટી
 બોલ્યોઃ “ કાણ છે એ મારી આચારું ઉશ્કેળ કરનાર ! ”

“ બર્ગલેન ગામનો સ્વીચ વિલીયમ ટેલ, ” સૈનિકે જણાવ્યું.
 “ ટેલને પ્રજાજનોએ સૈનિક પાસેથી છોડાવ્યો હતો. તે તેના
 નાનકડા પુત્ર સહિત દેશબંધુઓ વચ્ચે ઉભો હતો. જુદા વૈદ્યકર તેની
 પાસે જ હતો. બધા તેને આશ્વાસન આપતા હતા, પરંતુ ટેલ ગેસ્લરથી
 બીતો નહોતો. ટોપીને સલામ ન કરવામાં એ કોઇ પશુ પ્રકારનો
 ગુન્હો નહોતો માનતો જ્યાં ગવર્નર તેને શિક્ષા કરી શકે. પડ્યા તે
 પાર ઉતર્યું એ જ તેનો નિશ્ચય હતો.

“ ટેલ ! ” ગેસ્લર બોલ્યો અને તેની દિશા તરફ મુખ ફેરવ્યું. એ
 અવાજમાં પ્રત્યક્ષાળની આગાહી હતી. ગેસ્લરના મોંદા પર અદૃઢાચરનાં
 ચિન્હ હતાં. જાણે વાધના હાથમાં શીકાર આવ્યો અને તે તલપ
 મારવાની તૈયારી કરતો હોય તેમ ટેલની તરફ તે ડોળા શાડી કોષમાં
 જોઇ રહ્યો. પ્રજાજનોમાં ચાતિ હતી પરંતુ તેમના હૃદયોમાં ખંડ
 નાચ્યું હતું, ત્યાં હોદાકાર જામ્યો હતો. તેમનો દેશબંધુ નરસીર અત્યારે
 અગ્નિમાં દોમાવાની તૈયારીમાં હતો.

“ કેમ, ટેન ? આ ટોપીને નમન નથી કરવું ? મારી આંતરે માન નથી આપવું ? ” સત્તાવાહી અવાજમા જેસલર બોલ્યો.

“ કદાપિ નહિ. ”

“ તું જાણે છે કે હું તારો ચાસનકર્તા છું સ્વીટ્ઝરલેન્ડનો માલિક અત્યારે હું છું તર્વ સત્તા મારા હાથમા છે અને હું તારી છાત્રી લીધા વિના છેડીશ નહિ, સમજ્યો. ”

“ ભલે ! આ દેહ ઓસ્ટ્રીયનોના હાથમા છે. પશુબળને તે આધીન છે પરંતુ મારો આત્મા સ્વતંત્રને અમર છે આ દેહ, જ્યાં સુધી મારામા હવે છે ત્યાં સુધી કદાપિ નમશે નહિ મારા શબ પાસે તમે નમન કરાવશો તો તે જાતી શકશે મારો આત્મા તો અશન છે. ”

“ એમ ? ” શપ્તાન ઘોળ પર ક્રોધમા ફૂલો. ઘોડીવીર સુધી તે એમને એમ વિચારમા રહ્યો. તેના વદન પર એકાએક ફેરાર થયો, તેનો ક્રોધ હાસ્યમા બદલાઈ ગયો અને તે જોડ્યો “ મેં સામળ્યુ કે કે તું એક મેટો બાણાવળી છે, ધારેલું લક્ષ્ય તું કદાપિ ચૂકતો નથી ”

બાળક વાલ્ટર પિતા પાસે જ ઉભો હતો. તેના બાપુ તીર ફેંક વામા ઉત્તાડ હતો એ માટે તેને અભીમાન હતું પિતાનું વખાણ સામળી તેમા અભિવૃદ્ધિ કરવા તેમજ તેને સિદ્ધ કરવા તે એકદમ બોલી લક્યો “ હા, ખરી વાત છે. મારા બાપુ સો ફૂટ દૂર આવેલા સફરજને તીરથી વીધી નાખે છે ”

જેસલર બચકર હાસ્ય કરતા બોલ્યો “ ટેન ! આ છોકરો તારો છે ? ”

“ જી, હા ”

“ તારે ખીન્ન સતાન છે ? ”

“ એક ખીનો પુત્ર છે. ”

“ બેમાથી કયો વને વધારે વઢાસો છે ? ”

ટેન આ પ્રશ્નો ઉત્તર આપતા ખચકાયા તેણે નિર્દોષ કુમળા બાળ વોલ્ટર તરફ નજર નાખી, અને તેની બાબ આગળ ઘેર રહેતો વિશ્વિયમ તર્યો. વાસ્તવ્ય પ્રેમ તેનામાં ઉભરાતો. “ મને ખાતે સમાન ત્રિય છે. ”

“ હીક. ” એમ બોલી, ગેસ્લર કંઈક પિયારમાં પડ્યો હોય એમ લાગ્યું. ઘોડીવાર પછી તે બોલ્યો “ ટેલ ’ તારી સફરજ વીંધવાની વાતો મેં બહુ સાંભળી છે એ વાતોને હું ગપાટાજ માનું છું, અને મને તેમાં વિશ્વાસ પડ્યો નથી. એ વાત સત્ય છે કે ગપાટો છે એ આજ મારે નક્કી કરવું છે અને તારો પ્રયોગ મારે નજરેનજર બોલો છે. તારા કૃત્ય માટે હું તને શીક્ષા કરતો નથી પરંતુ એ બદલ તને એક તારા લાયક કામ સોંપું છું એમાં જો તું ઉત્તીર્ણ નીવડીશ તો હું તને જ્યાં દબલ તું જે કામમાં પ્રીય છે એજ કામ હું તને સોંપું છું. સો કૂટ દૂર તારા પુત્રના મસ્તક પર મૂકેલા સફરજને તારા તીરથી હું વીંધ અને તારી બાહોશી મને દેખાડ. ઝાડપરના સફરજ કરતા આ શીર પર મૂકેલ સફરજ વીંધવું એ તો સહેલી વાત છે. જો તું આ કામમાં નિષ્ફળ નીવડશે, તારું લક્ષ્ય ખોશે તો તને મનમાંમમાં પહોંચાડવામાં આવશે, એ ખાસ યાદ રાખજો. ”

પ્રાતઃજનોનાં શરીર ગેસ્લરની આ બચકર આસા સાંભળતા ચરચર્ચા તે સાસનકર્તા તરફ કાતીન નજરે જોઈ રહ્યા હૃદયના હુડા-જોમાંથી તે મવર્નર પર આપ વરસાવવા લાગ્યા કેટલાક અદર અદર

ધીમેથી ઘાત કચકચાવી, એ ગપતાનને પૂરો કરવો જોઈએ એમ ગણ-
ગણતા દત્ત. જુદા વેલ્ટર પર જાણે વજાઘાત થયો હોય એવી તેની
સ્થિતિ થઈ હતી.

ટેલના હૃદયમાં જાણે શ્યામ બોકાયા હોય એમ લાખેડો વામ્યા.
તેના વદન પર દોષ ને ઉદાસીનતાની રેખાઓ ઉપસી આવી. તે એકાએક
ઉત્કેશાક્ર બોલી ઉઠ્યો: "સરકાર, તમે શું બોલો છો ? આવો ભય કર
આદેશ ? મારા મોતાના જ પુત્રના માથા પર લક્ષ્ય તારું ? ના, ના,
એ કદાપિ મારાથી નહિ બને. અન્ય મને તે સાહસ ખેડવાને હું
તૈયાર છું. એ કામ કરવા હું મારા પ્રાણની પણ દરકાર નહિ રાખું.
પણ આલું અધીર હતુ હું કદાપિ કરનાર નથી."

"તારે, તારા પુત્રના શીર પર સહરજાંદ મૂકી તેને વીધવુંજ પડશે.
એ મારો હક્ક છે." ધુણપૂર્ણ સ્વરે એરલરે કહ્યું: "તારી દક્ષતા
અદ્વિયા કેમાડ અને તું મોટો બાણાવળી છે એ સિદ્ધ કર. હું તને
શરીયા હુકમ કરું છું કે તું લક્ષ્યભેદ કરવાને તાર પર થા. ધનુષ્ય ને
બાણ તારી પાસે હાજર જ છે માટે વિશ્વ વ્ય કરવો મૂકી દઈ તૈયાર
થઈશ."

"બાના કરતા તો મને મારી નાખે. હું જ મારા પુત્રનો,
મારા બાળકનો ઘાતક બનું ? એ કેમ બને ? એ પ્રશ્ન !"

"એથી તને કાંઈ પણ લાભ થશે નહિ. તારા મૃત્યુથી તારો
પુત્ર કાંઈ બચશે નહિ. એવો પણ તારી સાથે જ અંત આવશે. ચાલ,
તારી મરણ હોય તો તીર ફેંકીને સદરજાંદ વીધ, નહિ તો પિતાપુત્ર
બન્ને યનધામમાં જવાને તૈયાર થાઓ. તીર ફેંકના જો તું લક્ષ્ય
બદલ થઈશ તો પણ તારું મૃત્યુ થશે, સમજ્યો."

“ સરકાર ’ શું તમને હવે નથી એક પિતા પાસે પુત્ર ઉપર માણ્ય મૂકાવતા તમને દસ નથી આવતી. અરે જેમને સત્તાન હોતા નથી ને વાતસલ્ય પ્રેમ શું છે એ જાણી શકતા નથી અત્યારે મારું હૃદય ગૂંચી રહ્યું છે. ”

“ મારે તારું એ હદાપણુ નથી સામગ્ર્યું ચાલ તૈયાર થા. આગાને ભગ કરવામા તો તું બહુ હોદ્દીવાર છે એની શિક્ષા ન કરતા હું તને છૂટવાનો માર્ગ જતાવુ છુ છતાય તું તે ન સ્વીકારતા બબડયા કરે છે. ચાલ, તીર લે તારી જીદગી અત્યારે મારા હાથમા છે. સૈનિક, જા એક સરજન્ટ હાવ. ”

દુક્રમ થતા જ એક સૈનિક સરજન્ટ હાવવા દોડતો ગયો. “ આ ઊંકરાને સામે ઝાડે બાધો. ” એક ઉચ્ચ શ્વેષ જતાવતા ગેસ્લરે આદેશ આપ્યો.

સૈનિકોએ વોલ્ટરને પકડ્યો. શ્વેષ પ્રસ્ટથી ન રહેવાયું. ને લય-કતો દોડ્યો અને ગેસ્લરને પગે પડ્યો. તેની આંખોમાંથી અશ્રુધાર વહેવા લાગી અને તે મદમદ કંઠે બોલ્યો. “ નામદાર ! દયા કરો, દયા કરો ! મારી માલમિનકત લાઇ લો પણ આવુ લય કર પગાલુ ન લો અને જેલમા પૂરો પણ મારા બાળમચ્ચાને બચાવો. ”

ગેસ્લર પર આંધી કાછ પણ અસર થઈ નહિ. તે કટાક્ષભર્યા અવાજમા બોલ્યો. “ સાસનકર્તાએજ દયીઆરો રાખી શકે પ્રગ્તને તે રાખવાનો હક્ક નથી પરંતુ તમે લોકો જ્યારે આ ધનુષ્યબાણ રાખતા શીખ્યા હો ત્યારે તેવું કૃણ આપો. ”

વોલ્ટર, ટેવના જેવો જ વીરપુત્ર હતો એક સમતાન આગળ તેના હાથને નમતા એક તેનાથી રહેવાડુ નહિ. તે બોલી ઉઠ્યો.

“ દાદા ! એ પાનકી માણસને પને પડ્યો મા ! હું એનાથી ખીતો નથી. બતાવો હું ક્યા ઉભો મહું. મારા બાપુ કદાપિ બાણ ચૂકતા નથી. એ ઉડતા પક્ષીને પણ પાડે છે. ” રડતે મોઢે ફરટ પ્રગળતમા જઈ ઉભો.

“ આ ચીખાવના છોકરાને પણ બાધો. ” ગેસ્તરે હુકમ કર્યો.

“ શું ? મને બાધો ? ના, હું નહિ બધાઉં. હું શાંત ને સ્થિર ઉભો રહીશ. મને જે બાધો તો હું તોફાન મચાવીશ ને ફાફા ફરી મૂકીશ ”

“ એની આખોએ સારે પાટા બાધો. ” માળાહંથી ખીતાં ગેસ્તરે બોલ્યો.

“ નહિ ! મારી આખો હું ખુનીસખીશ. હું મારા બાપુના બાણથી ખીતો નથી. માફ એક આખનું પોપતું પણ હું હાલવા દમશ નહિ ” આટલું બોલી વોઈટર પિતા તરફ વળ્યો : “ બાપુ ! મનરાશો નહિ : હું જરાય ખીશ નહિ. તમે તમારી દમશ દેખાડો અને આ પાતકોને ગીડવો. ”

વીરબાબક વોઈટર આમ બોલી સામેના ઝાડ પાસે જઈને ઉભો. તેનામા અડગ શ્રદ્ધા ને હિંમત હતી. સૈનિક સફરજીંદ લઈને આવ્યો અને તેણે તે વોઈટરના માથા પર મૂક્યું. એ સ્થળથી તેણે સો ડગલા ભર્યા અને જ્યાં તે પુરા થયા ત્યાં આવીને ઉભો.

ટેલ અત્યાર સુધી સ્થિર ઉભો હતો. અંતઃકર્ણમા તે પ્રભુને પ્રાર્થના કરી રહ્યો હતો. પોતાની નીપુણતા પર તેને શ્રદ્ધા હતી પરંતુ પોતાના પુત્ર પર હાથ ક્યાથી ઉપડે ? શરનાન છેલ્લે પાટલે બેઠો હતો.

ઉપાય એકે રહ્યો ન હતો સૈનિકોએ લોકોને આધા ખસેડ્યા અને
રસ્તો ચોખ્ખો કરવામાં આવ્યો.

સમજા તૈયારીઓ થઈ રહી એટલે ગેસ્ટરે હુકમ કર્યો “ ટેલ
ચાન તૈયાર થા આ જગ્યાએથી તીર ફેંક અને પેલુંસ ફરજદ વાંધ ”

ટેલ લથડતે પગલે નિર્દિષ્ટ સ્થળે જઈને ઉભો તેના પગ
ચરચરતા હતા તેની આખોએ અધારા આવતા હતા તેનો હાથ
ધૂંળતો હતો, છતાંય તેણે ધનુષ્યબાણ તૈયાર કર્યા.

છેલ્લી ધડી આવી પહોંચી એટલે લોકોમાં ખળભળાટ થયો
પોતાની નજર સમક્ષ આવુ કરપીણ કાર્ય તે સહન કરી શક્યા
નહિ પ્રજાજનનો નેતા વૃદ્ધ વોલ્ટર હતો તેણે લોકોને શાંત રહેવા
વિનંતિ કરી, લોકો આપારે હચિયાર વિનાના હતા તેમની સામે
તલવાર, બાલા ને ચઝાન્વિત સૈન્ય હતું જે કાષ્ઠ તે ધમાન કરે
વા બંડ ઉઠાવે તો તેમનો બાણ નીકળી જાય તેમ હતું પ્રજાજનો,
અહર અહર વહેલો શ્રુડો ન ઉઠાવ્યો અને નૂતનવર્ષ સુધી શાંત
રહેવાની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી માટે ખીજવાતા હતા રૂટલી પર જે
નૂતનવર્ષને દિવસે બળવાની શરૂઆત કરવાનો હરાવ ન કર્યો હોત
તો અત્યારે આ વિષ્ટ વખત જ ન આવત પરંતુ થયુ તે થયુ.
લોકો પસ્તાયા પણ હવે છંધરના હાથમાં આ બાજુ હતી ક્ષયતાન
ઉપર તે કોષે ભરાયા અને ટેલ અને તેના પુત્ર માટે તેમનો આત્મા
કકળવા લાગ્યો ફરફનો જીવ જે તરફ હતો, તેને પ્રજાપક્ષને સાચવવા
નો હતો અને જમામ ન પોતની જીવણી જોખમમાં હતી તેને
બચાવ કરવાનો હતો તે ખીયારો મુજબાઈ ગયો હતો તેને બચા
વનો એકે માર્ગ જડતો ન હતો.

ટેલે મનને સ્થિર કર્યું. તેણે ગેરલર પર નજર નાખી, આકાશ તરફ જોયું. વિદ્યુતવેગે તેણે ભાલામાથી એક બીજું તીર કાઢ્યું અને કમરપ્રધમા ખોરસું. ગેરલરનું ધ્યાન ટેવ તરફ હતું. તેની તીક્ષ્ણ આંખોએ એનું આ કાર્ય જોયું પણ તે જોઈ શકે નહિ.

ટેલે એક ખગલું આગળ મૂક્યું; લોકોમાં ભયંકર શાન્તિ પ્રસરી. એ પ્રમાણે ઉભા રહી તેણે ચરસંધાન કર્યું અને પુનઃ પર તેની નજર પડી. તેનાં ગાત્ર દીલાં ચયાં; અને મહા મુરકેલીએ આણેલી હિંમત અને ધૈર્ય પાત્રવારમા સરી પડ્યાં. પુત્રનું મૃત્યુ થશે એ બીકથી તેના હાથ દીલા પડ્યા અને ધનુષ્ય તેના હાથમાંથી હેલું પડ્યું.

લોકોમાં મજરાટ ફેલાયો; અને ગેરલરે તેના શિકાર તરફ જોઈ ક્રૂર હાસ્ય કર્યું. સામે જાક પાસેથી વેલ્લરનો અવાજ આવ્યો: “બાપુ! તીર છોડો. હું જરાય ખીતો નથી. તમે લક્ષ્ય કદાપિ ચૂકશો નહિ અને સફરજનું જરૂર વીંધાશે.”

એ અવાજે ટેલમા ચિંતન્ય રેડ્યું. તેની સરી પડતી હિંમત એકત્ર થઈ અને હઠ બની. “એ વિના ઉપાય નથી બેટા.” એમ તે ખોત્યો અને તેણે પુનઃ ચરસંધાન કર્યું. લોકોનો શ્વાસ સ્તંભી ગયો. તેમના ચહેરા પર ચિંતાનાં ચિહ્ન હતા.

સનનન કરતું તીર છૂટ્યું. જાણે તે હવામાં મુર કાઢતું હોય, ગાતું હોય એમ આભાસ થયો! મુહૂર્તમાત્રમા સફરજન બરાબર મધ્યમા વીંધાઈ નીચે પડ્યું. વેલ્લરને સહેજ પલ્લુ આવ્યો આવી ન હતી.

લોકોએ હર્ષ ને આનંદની ખૂણો પાડી; અને ગેરલરે તે તેના

સૈનિકોના મો ઉતરી ગયા.

ટક ફરટ દોડી પૌત્રને ઉચકી લીધો અને હૃદય સરસો દાબ્યો તેની આખોમા અત્યારે હર્ષના આસુ હતા પોતાનું બાળક ભય કર વિપન્નાથી વચ્ચે હતું માટે તેનું હૃદય જોસનધ ઉઘળતું હતું એક સૈનિકે વીંધાયેલુ સફરજન ઉચકી લીધુ અને તે ગેસ્લરને આપવા દોડ્યો

“ બાપુ ! સફરજન વીંધાયું છે, અને જુઓ મને તો કશું વાગ્યું પશુ નથી.” વોલ્ટરે આધેથી પિતાને ખૂસ પાડી

કિંતુ ટેલ તો સચાચન્ય હતો તે નિસ્તબ્ધ ઉભો હતો તેનું મન જાણે છૂટેલા તીર સાથે ગયું હોય એમ લાગતું હતું. ધનુષ્ય તેના હાથમાથી પડી ગયું હતું આગળ પાછળનું તેને કશું પશુ ખ્યાલ ન હતું તે કશું પશુ સામજીતો ન હતો. અને જોતો પશુ ન હતો પ્રજાજનનો આનંધ્વનિ તેની કર્ણદ્રિયોમા પ્રવેશ કરતો ન હતો લલપમેદ થયો કે નહિ તે પશુ તે જાણતો નહોતો

વોલ્ટરમા આનંદ માતો ન હતો તે ફરટ પાસેથી ટેલ પાસે દોડ્યો અને તેને બાઝી પડી હસતે વદન જોડ્યો ‘ બાપુ ! હું તો જરાય ખીન્ચ્યો નહોતો સફરજન કેવું સસ્ત વીંધાયું, હું બાપુ ! તમે તો અત્યંત કામ કર્યું

વોલ્ટરના સ્પર્શ ટેલ ઉપર સંભવિની વિદ્યા જેવી અસંગ્રહી તેના જીવમા જીવ આવ્યો અને તે જાનમા આવ્યો પુત્રને એકદમ તેણે જે હાથમા ઉચકી લીધો અને હૃદય સરસો આપી ચુકી લીધો તેના માથા પર હાથ ફેરવતા તે બોલ્યો “ બેટા ! તને વાગ્યું તો નથીને ! તે વધારે જોલ્લી થયો નહિ તે વજ્ર સમાન દીન હતો છતાંય તેનું હૃદય કુરુમસમ કોમળ હતું, તેની આખોમા અચ્ચુ ભરાયા તેનું હૃદય

જેસમ ધ ધડકતું હતું અને તે આત્મગત બોલ્યો. "ખરે
મારા જ પુત્રને માર્યો હોત, પણ એ ઇશ્વર તારી રૂપાથી એ બચા
ગયો છે."

જમાઈ અને પૌત્ર સહિસલાગત હતા એટલે વૃદ્ધ વોલ્ટરના
જીવને નિરાત વળી. તેણે ઇશ્વરનો પાક માન્યો. ત્રણે જણે એકમેકને
જાગી પડ્યા અને વૃદ્ધ વોલ્ટરના મુખમાથી આટલા જ સમ્બો નીકળ્યાઃ
"મારા બાપુડા '...' વોલ્ટર હર્ષમા ફરતો હતો કારણ કે આજે
તેના પિતાએ મહાન વિજય મેળવ્યો હતો અને તેમા તે સદાયબૂન
બન્યો હતો.

એક વરંદ હાઈગ્રુ સાંત્રાન્ય હતું ત્યારે ખીજ તરફ પાસો હતો
પડ્યો હોવાથી સપતાનના પેટમા તેણે રેડકું હતું. ગેરલર્ડ સૈનિકે
લાવીને આપેલું સફરજંદ હાથમા ફેરવ્યું અને ગલુગમ્યોઃ "વાન તો
ખરી છે. એણે સફરજંદને વીધું છે, અને તે પણ બરાબ વચમા."
તેણે મો' મરડયુ' પણ ટેવની દ્વિતાથી હીગ થયો. સ્ત્રીકાર તેના હાથ-
માથી ગયો હતો, એ માટે તેના મો' પર હિદાસીનના પ્રસરી અને એ
હિદાસીનતામાય ક્રોધની રેખાઓ તો સ્પષ્ટ જણાતી હતી.

પ્રકરણ ૯ મું.

જેલયાત્રા

અદ્ભુત લક્ષ્યભેદ માટે પ્રભજનો ટેનને અભિનદન આપવડે લાખા પેનો ચપતાન હાથ ધસતો રહ્યો હતો તેથી તે કાખવી ફટકા હતા. અન્યારે વિજય પ્રભજનોનો હતો સૈનિકો તો ચૂકમૂક બા હતા, કારણ કે તેમના સરદારની હાર એ તેમની જ હાર હતી.

“ટેલ, ચાન ઘેર જાઓ.” વદ વોલ્ટરે કહ્યું ટેને શશુરના મકાન તરફ જવાની તૈયારી કરી, એટલામા ચપતાનનો મુદ્દા સંજળાયો. “ટેલ.”

જેરલ્ડર, પ્રભજન ટેન અને તેની પ્રભ વચ્ચે વહેતો આનંદસાગર જોઈ ખીંચાયો. તેની ફૂર કાતીય દષ્ટિ ટેલ પર જ હતી. હકકાયો ફૂતરો હોય, એવો તેના વદન પર અત્યારે અભિનય હતો. તેના માનમા ભય કર વિચારો ફરતા હતા. એ વિચારોનું ફળ આ ટેલનું આહવાન હતું.

ટેલ પાછો ફર્યો અને બાળક વોલ્ટર ને નીચે મૂકતા બોલ્યોઃ “હી આતા છે, હવુર.”

“ટેલ તે તીર તો આખાદ માર્યું.” પરંતુ સત્ય કહે કે તે પેલું ખીંચી તીર તારા કમળનધમા કેમ મૂક્યું હતું.” જેરલ્ડરે ટેનને કમરપટાગ બાણ બોલતા જોરો હતો અને તેમા કામ ટેલનો ભયદર હૃદય હરો એ સંશય આવવાથી પ્રત્ય પૂછ્યો.

“સરદાર, એ તો બાણાવળીને નિયમ છે, કે ખીંચી તો તૈયાર રાખવું જોઈએ અને એ જ પ્રમાણે એ ક્યું હતું” વાત ઉઠી.

વતાં ટેલ બોલ્યે.

“ ટેલ, મને હાંમાં બાણાવ નહિ. હું કાંઈ એમ માનવાનો નથી: મને કાયા ગુરનો એવો સમજતો નહિ. ચાલ ખરી હકીકત કહી દે, ”

ટેલ સાચા દીકરો હતો. શો જવાબ આપવો તે તેને જાણ્યો નહિ. તે ચૂપ, એક પલ્લુ રાબડો બોલ્યા વિના ઉભો રહ્યો.

“ ચાલ બોલ ! ” ગેરલરે કહ્યું, “ હું તને અભયવચન આપું છું- મને તે હશે, પણ નો એ સત્ય હકીકત તું કહીશ તો તે માટે તારી જીંદગીને હું આંચ આવવા દઇશ નહિ. ”

“ નો મને પ્રાણદાંડ થવાનો ભય નથી એવું અભયવચન તમે આપો છો તો સત્ય હકીકત સાંભળો. ” આમ બોલી, ટેલે કનરપટા-માંથી ખીજું બાણ કાઢ્યું અને શાસનકર્તા તરફ કાતીલ દૃષ્ટિપાત કર્યો. એ દૃષ્ટિપાતે ગેરલરમાં કમકમાં આવ્યાં.

“ સામજો હજીર ! નો મારા પ્રથમ તીરથી મારા બાળકનું અનિદ્ર થયું હોત તો આ ખીજું તીર આપ મહાસપના હૃદયને વીધત; અને એ લક્ષ્ય તો હું કદાપિ ચૂકવ નહિ. અવિનય થયો હોય તો માફ કરશો. ” ટેલે સ્વચ્છ કરતાં કહ્યું.

ગેરલર ઝૂન પર ઉઠ્યો. તેનું વદન ચક્રવર્તી બન્યું હતું. તેણે રૂદ્રપ ધારણ કર્યું. “ અલ્યા, જાગવી ખેડુત ! તું મારી સામે બોલવાની આટલી હામ રાખે છે. બાહ્યો બધો અહંકાર ! મારે મોટે બોલતામ અચકાનો નથી. મેં તને અભયવચન આપ્યું છે પણ શીકર નહિ. તારું અવશિષ્ટ જીવન નિર્લજ્જન અધારી રોહટીમાં પુડું થશે, સમજ્યો. તારું જન્મ અભ્યાસજો. મારા રાજ્યમાં તારા જેવા બગવાખોર

માણસો ન જોધએ. તું જાંઝરોમા જકડાયો નથી ત્યાં સુધી મારી જીવગી જોખમમા છે." આટલુ બોલી તેણે સત્તાવાહી અવાજમા ટુકમ કર્યો "સૈનિકો, આ હરામખોરને પકડો, બાધો."

સત્ય બોલવાનો આ જદ્વો હતો. ચપતાનોતું સત્ય ચતુ છે- અસત્ય એજ તેમનો ખરો મિત્ર છે. તેણે સત્ય બોલ્યો માટે જ શપ્ત તાનતા પંજામા સપડાયો, નહિ તો ન સપડાત. પરંતુ અસત્ય ને અન્યાયથી મેળવેલી વસ્તુઓ અનંત હોતી નથી, ટુક વખતમા જ તેમનો અંત આવે છે. સત્યનો એવી રામ છે અને તેને એજ પથ ઉપર પ્રયાણ કર્યું.

પકડવા આવતા સૈનિકોને તેણે ખૂબ પાઠી "અડક્યા તો માફ રાખજો જાનથી મારીશ." શાસનકર્તાના આ અન્યાયી ટુકમથી ટેલના રામેરામમા ક્રોધ પ્રસર્યો હતો તેનામા સખત ઝનુન બરાયું હતું. એતું ઉગ્ર સ્વરૂપ જોધ સૈનિકો ખચકામા તેણે એકદમ ઉશ્કેરાધ ગયો હતો અને ગેસ્લરને સબોધી તે બોલ્યો "ઓ જૂઝ્મી શાસનકર્તા! આટલું આટલું સહન કર્યું, તારી ઘોર પરીક્ષામા પસાર થયો છતાંય તને નિરાશ ન વળી સત્ય બોલ્યો તેનું આ ફળ! તારો ન્યાય કંઈ દુનિયામાથી આવે છે એ સમજાવતું નથી."

"એ રાજદ્રોહીને પકડો. સૈનિકો એના પર તૂટી પડી એને સજા કર બાધો." ગેસ્લરે તેણે તરત લક્ષ્ય ન આપતા ફરીથી ટુકમ કર્યો- પાચદશ સૈનિકોએ તેણેને ઘેર્યો. તેણે પહેલાં તો સામેો થયો પણ દન માણસ આગળ એક માણસ શુ કરી શકે. તેને જખનમા જકડવામા આવ્યો. પિતાની દશા જોધ બાળક વોશ્ચર તેને બાઝી પડી રડવા લાગ્યો. પ્રેમ ભરી દૃષ્ટિએ, બીની આંખે તેણે તેના તરફ જોધ.

લોકોનું ટોળું શાસનકર્તાના આ અન્યાયી કર્મથી ઉશ્કેરાઈ ગયું. પરંતુ તલવાર ને બાલા તેમની સામે તૈયાર તાકેલા હતા. એ શસ્ત્રોનો અત્યારે તેમના પર અમલ હતો. તેઓ કાપ કરી શક્યા નહિ; પરંતુ અંદર અંદરથી ખૂંચો મારવા લાગ્યા.

ગેરક્ષરે પ્રજાનો દુસ્સો જોયો અને બચબીત થયો. ટેકને પકડી શાંતિમાં રહેવું એ સહિસલામત નથી, એમ તેને લાગ્યું. યુરી પ્રદેશમાં ટેક પ્રજાનો માનીતો હતો એ તે જાણતો હતો. જો ટેકને યુરી પ્રદેશના જ કારાગારમાં કેદ કરવામાં આવશે તો લોકો ગમે તે ઉપાયે તેને મુક્ત કરશે, છોડાવશે એમ તેને ખાતરી હતી. “આને અહીંથી ખીજો જ લઇ જવો હિમિત છે, અને એ માટે એને હું મારા કુસ્નેદ દુર્ગમાં લઇ જઈશ અને કેદ કરીશ. ત્યાં એની મદદે કોઇ પણ વ્યક્તિ શક્ય નહિ.” એવો વિચાર કરી ગેરક્ષરે તૈનિકોને આદેશ આપ્યો: “ટેકને મારી સાથે કુસ્નેદ લઈ આવો. એને ત્યાં કેદ કરીશું.”

લોકોના ટોળામાંથી ખૂંચો સંબળાઈ: “આ કાયદાથી વિરુદ્ધ છે.”

“ચૂપ રહે: તેની તમારે શી પચાત. કાયદો કરનાર કોણ છે, હું કે તમે.” ગેરક્ષરે ખીજવાઇ જઈ બરાડો પાડ્યો.

વોલ્ટર ફરટ પ્રજાજનમાં શાંત ઉભો હતો: ‘પડ પડતો સદાવદી’ એમ માનીને તે ઉભો હતો. પરંતુ આ લેનાયી સદન ન થયું. તે આગળ વધ્યો અને દિગ્મવ એકી કરી બોલ્યો: “સરકાર! અમારા દેશનો નિયમ છે એક પ્રદેશના માણસને ખીજી પ્રદેશમાં કેદ કરી શકાય નહિ. જો ટેક તમને ગુરુગાર લાગતો હોય તો ખુશીથી તેને આજ

પ્રદેશમાં ફેદ કરો. આથી ઉધુ કરતા તમે અમારી પ્રાચીન સ્વાધીનતા અને અધિકાર પર હાથ નાખો છે.”

“તમારે વળી સ્વતંત્રતા કેવી, અધિકાર કેવો ?” હર્ષપ સ્વરે ગેસ્લર બોલ્યો, “નસ, તમારે મારી હકુમતને તાબે થવાનું છે. મારે તમારી પાસેથી કાયદા શીખવાની જરૂર નથી. જે તમે વધારે ફીલચાલ કરી તો આ ટેવ જેવી તમારી પણ દશા થશે એમ જાણો.”

આટલું બોલો ગેસ્લરે લોડોની લગામ ખેંચી અને સરોવર તરફનો નરતો લીધો. સૈન્યને ગેતાની પાછળ આવવાની તેણે આજ્ઞા આપી. કુતુબેશ્વરે આગળ તેની નૌકા ઉભી હતી અને ત્યાં જવા તેણે પ્રયાણ કર્યું.

ગેસ્લરના મગા પછી, લોકો બધીવાન ટેની આગળ પાછળ ફરી વળ્યા. બાળક વોલ્ટર આક્રમ કરતો હતો. પ્રજાજનો બોલ્યા “અમારી આખોના નર, અમારા વક્ષક તારા મગા પછી અમારી શી દશા ? અમને નિરાધારને કોણ દોરશે ? તારા બધીવાન થયાથી અમે વગર બધને જઠડાયા છીએ.”

ટલે લોડોની સ્થિતિ જોઈ તેને રૂઢી પડતી પ્રતિજ્ઞા યાદ આવી પણ તે બહાર ન પાડતા તે બોલ્યો. “વ્હાલા બાઈઓ ! હું તો જાઉં છું પણ તમે હિંમત દારશો નહિ અને કિતાવળા થશો નહિ. શાંતિથી તમારો કાર્યક્રમ પુરો કરજો. તેમ જ નરા પણ દીલા થતા નહિ. સહન કરવું, એ તો એક પરીક્ષા છે અને તેમાંથી પસાર થઈ આપણે ધોય નજદીક આવતા જઈએ છીએ.”

એટલું જ તે બોલ્યો, અને લોકોએ પ્રત્યુપર આપ્યો. “તારી ગુજ વાળના એજ અમારો વિજય છે.”

શાસનકર્તાના સૈનિકોમા ઠેટલાક સ્વીસતારીઓ પણ હતા. તેમના હૃદયમા દેશખંડુ માટે ઝેમ હતો. પરંતુ ઓસ્ટ્રીયન સરકારના નોકર હોઇ તેમને શાસનકર્તાની ખીંક હતી. એ સરકારના અમલ નીચે તે હતા, અને તેને પૈસે પેટ ભરતા હતા. પેટ માટે તે પરસ્વાધીન બન્યા હતા. અત્યારે, ગેરલરના મુખ્ય પછી પ્રજાજન તરફ તેમની હકુમત નરમ પડી. દેશને સૈનિકોએ પ્રજાજન સાથે મળવા દીધા.

વોલ્ટર રડતો હતો; અને એ દેશ સહન કરી શકતો નહોતો. દેશ પુત્રનું સાત્વન કરી શકે તેમ નહોતો કારણ કે તેના હાથ બાધેલા હતા. તે ઝેમ સ્થિતિમાં નીચો વળ્યો અને પુત્રને સુખન કરતા બોલ્યો: "બેટા! કિ મતવાન બન! સાત થા, અને તારા દાદા સાથે તારી મા પાસે જા."

ઓસ્ટ્રીયન સૈનિકોએ ઉતાવળ કરી; મોકુ થતું હોવાથી સ્વીસ સૈનિકો પણ ગેરલરથી બીન્યા. એ બાધુતા હતા કે અત્યારે કાંઈ અવનવું બને માટે ગેરલર ઉચોનીચો ચતો હશે. "દેશ, વખત થા! છે માટે ચાલ." તેમણે કહ્યું.

"આ ચાલ્યો." એમ દેશે સૈનિકોને કહ્યું, અને "ભાઈઓ, રામરામ." એમ બોલી પ્રજાજનની રજા લીધી. સૈનિકો સાથે જના તેણે પગ ઉપાડ્યા પણ તે ચાની સકો નહિ કારણ કે વોલ્ટર પગે બાળી પડ્યો હતો. જદ વોલ્ટરે એને ત્યાંથી લઈ લીધો અને દુખાતે લઢ્યે દેશ દેશખંડુએને હોડી ચુઓ સાથે ચાલ્યો.

પ્રજાજન, એ જતા દેશનેતા તરફ જોઈ રહ્યા. તેમના હૃદય અંધકારખંડુ બન્યા હતા, અને સુખ પર વિષાદની રેખાઓ હતી. એમની કંકળતી આતરડીઓમાંથી ઠેટલાય ચાપો શાસનકર્તા પર પડતા

હતા. એ શાસનકર્તા સામે ચલાને તે તવપાપક ચમ્પ રહ્યા હતા. પરંતુ તેને દંડુ નૃતનવર્ધ મુધી યોજવાનું હતું. ઉતાવળા બનવામા માથ નહોતો; અને તેમ કરવાથી અનિષ્ટ પરિણામ આવે તેમ હતું. તેઓ મંપૂર્ણ રીતે તૈયાર નહતા અને તેથી મંગીન કાર્ય કરવાને અવકાશમાન હતા. શાસનકર્તાના હાથમા પરુમળ હતું અને તે સર્વસત્તાધિકારી હતો.

નૌકા આગળ જોરજગ દેલની રાદ જોતો હોયો હતો. સૈનિકો સહિત દેલને આવતો જોઇ એના પેટમા ટકક વળી ધકકો મારી દેલને હોડીમા હાથેલવામા આવ્યો, અને ગેસ્લરે તેને અપમાનસ્પર્શક શબ્દો કહ્યા. દેલ બન્ને બાજુએ સત્તસજ્જત સૈનિકોથી રક્ષાયેલો હતો. તેના ધનુષ્યબાણે જેથી લઇ સામેના પાટીઆ પર ફેંટી દેવામા આવ્યા હતા. દેલ અત્યારે રાક્ષસના મંબમાં હતો. એક જગત્રિયંતા સિવાય તેનું સદાયક કોઇ ન હતું, અને દેલ તેની જ પ્રાર્થના કરતો હતો.

ગેસ્લરે આમન ચેહલું કહ્યું, અને નૌકા છોડવામાં આવી. હોડી એ સરોવરના નીલ જળપટ તડસગાટ ચાલી, અને ઝેની સાથે પુરી પ્રદેશનો આત્મા પણ ચાલ્યો.

વેલ્દટર ફર્ટ, બાળક વેલ્દટરને લઇ દુ.ખના ડુગર નાચે દનાઈ પુત્રિને આશાસન આપવા પ્રયાણ કરી ગયો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

૯૪

છટ્થો.

સ્વીડનનેડના સરોવરોમાં તોશન બેતબેતામાં થાય છે. એ તોશન પ્રચંડ વટોળીઆને લીધે જ ઉત્પન્ન થાય છે. આ તોશનો એટલા ભયંકર હોય છે કે સ્વીસ લોકો એમનાથી બીતા અને એમણે એ પ્રચંડ પવનોને અમુક નામ આપેલા. દક્ષિણનો પવન બહુ જ તોફાની અને વિનાશક ગણાય છે, તેનું નામ ફેન પાડ્યું હતું. ન્યારે આ ફેન દેવતા કોપાયમાન થતા ત્યારે સ્વીસ લોકો "ધરમાં અગ્નિનું નામ કે નિશાન પણ રાખતા નહિ. આ વાયુ એટલો મુસવાટ કરતો વાતો કે અગ્નિની જ્વાળાઓ ઉછળતી અને કેટલાય કાષ્ટના બનાવેલા મકાનો ભસ્મિભૂત થતા.

લ્યુસર્ન સરોવર એ એક અતિ સુંદર અને અતુલ્ય સરોવર છે. પરંતુ તોફાનના વખતમાં એનું સૌંદર્ય બીપજ્જતામાં ફેરવાઈ જાય છે. દક્ષિણ પવનના ક્રપાટામાં એ કેટલાય વખત આવી જતું અને ત્યાં વરણરાજનું બીજાં શાસન થઈ હતું. આજે લ્યુસર્ન સરોવર પર ચેસ્લરની હોડી જઈ રહી હતી અને એવા જ ભયંકર તોફાનને આરંભ થયેલ.

પ્રચંડ પવનથી સરોવરની સીંધી સપાટી કુખિત બની અને મોજાંઓ ચઢ્યા. પવન બીપજ્જ સુરો કાઢતો હતો, અને જાણે એ સરોવર તક્તીન બની, સરોવર મોજાંઓ દ્વારા અતિ વેગથી અનવરત અસ્તક ધૂનન કરતું હોય એમ લાગતું હતું. કાળા વાદળથી આકાશ

ધેરાયું હતું અને કડાકા થતા હતા. ચિત્તુલા ઝગઝગા એ કાળાશ્રમાં તેજ પાડતાં હતા. બલભંજા ખારવાઓ પણ આ તોફાન સામે ખાય બીડતા નહતા. આજે તોફાનના ચિન્હો ભેતાં જ તે સરોવરમાંથી નીકળી ગયા અને એટલી વાર આરામ મળશે એમ માની ઘર તરફ ચાલ્યા ગયા.

કીનારા પરથી ગેસ્લરની નૌકા ધૂમી ત્યારે કાળાં વાદળ ધેરાતાં હતાં. પરંતુ ગેસ્લરનું તે તરફ ધ્યાન નહતું. પવનનો ભેસ વધતો હતો એ તરફ પણ કોઈનું લક્ષ્ય નહતું. નૌકા યોડે દૂર પહોંચી અને આ લક્ષ્યોએ ખરું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું અને તોફાનનો આરંભ કર્યો.

‘પિતા પાસે પોતાના બાળક પર તીવ્ર હોડાબુ’ માટે પ્રકૃતિદેવી જાણે આજે અસંતુષ્ટ થઈ હોય અને પોતાનો ક્રોધ, પ્રદર્શિત કરતી હોય એમ જણાયું ! પહેલાં કરતાં જાણે આજે તોફાન બહુ-બધું કર હોય એમ લાગતું હતું. પાપીને શીક્ષા આપવા આ જાણે દૈવી ક્રોધ હતો ! આજ ગેસ્લરના માથાનો ઘટુ મળ્યો હતો; અને એ ચાસન-કતિનાય અધિધાતા અત્યારે તેને શીક્ષા આપવાને ઉપસ્થિત થયો હતો. પરંતુ એકને લીધે બિચારા કેટલાક નિર્દોષ છતાં તેમાં સપડાયા હતા. તેજ જેવા પુણ્યાત્માને એ પાપીના સહવાસનું પાપ લાગ્યું હોય એમ એના હૃદય પણ ભ્રમમાં હતો.

પ્રચંડ મોળા ઉપર નાની હોડી રમકડાની મારક નાયતી હોય એમ જણાતી હતી. ધડીમાં ઉંચે ઉછળતી અને ધડીકમાં નીચે પડતી. સરોવર રાક્ષસના ઉઘડેલા મુખ જેવું બાસતું હતું, અને આ નાનકડી હોડીને આદિયાં કરવાને તત્પર હોય એમ જણાતું હતું. ખલાસીઓ પ્રાણપણે દેહમાં મારતા હતા, હોડીને કાચમાં રાખવાની તરકીબો

રચતા હતા. પરંતુ હોડીમાં ઉછળી ઉછળીને આવતું જળ મરાતુ હતું. ખચવાનો એક પણ માર્ગ રહ્યો ન હતો, અને મૃત્યુ હાથે તમા હતું.

સુકાન હાથમા ગ્રાવી, મૃતપુલ્ય ખની ડેપ્ટન ઉભો હતો. તેણે ખચવાની સર્વ આશાઓ છોડી દાધી હતી. તે ઓસ્ટ્રીયાનો વતની હતો. એટલે સ્વીડન-રેન્ડના સરોવરોથી જરાબર વાકેફમાર ન હતો. તેણે તેના જન્મભારમા આવા તોફાન જોયા ન હતા, અને અનુભવ-વિશ્વ હોષ તેની સ્થિતિ શોચનીય હતી. તેને તો એમ જ લાગતું કે નૌકા આ ડૂબી !

જખ્ખો ઘોઠપોટ લગાવી, ગેસ્લર છ ત અને રિયર તેની જખ્ખાએ ઘોઠપો હતો. તે દાલતો ન હતો કે ચાલતો ન હતો, પરંતુ હોડીના ઉછળવાથી તે આખને તેમ અથડાતો હતો. તેની છૂલ્લેન્દ્રિય અત્યારે ચાલ હતી. મૃત્યુ આવી પહોંચ્યું છે એમ તેને દૃઢ ખાત્રી થઈ ગઈ હતી.

નૌકામા બેઠેલા માણસો, આમ આ દુનિયા ને પેલી દુનિયા વચ્ચે લટકતા હતા. એક ખલાસી તરંગના આધાતથી લથડી ગેસ્લરના થગ આગળ પડ્યો. તોફાન જોષ એ દબાઈ ગયો હતો એટલે તેણે ગેસ્લરને કહ્યું : "સરકાર ! આપણે કેટલી બધાકર વિપદમા આવી પડ્યા છીએ તે આપ જુઓ છો. આપણને આ સંકટમાંથી બચાવી રાકે જોડી અદિયા માત્ર એક જ વ્યક્તિ છે એ એકલી જ વ્યક્તિ આપણને આ જાવંકર તોફાનમાંથી સહિસલામત કિનારે લઈ જઈ રાકે તેમ છે."

ગેસ્લરની નિરાશામા અમર આરાધના અંકુર ફૂટ્યા. તે ઉત્તુકતાથી બોલી ઉઠ્યો : "એ વ્યક્તિ કાણ છે ? ક્યા છે ? જલ્દી બોલ, એકદમ જતાલ."

ખલાસી આરબમાં જોવાતા અચકાયો પરંતુ જખત વિકટ હોવાથી હિંમત કરી જોત્યો: “એ વ્યક્તિ આપનો બધીવાન વિધીયમ ટેલ છે. એ મહા નિપુણ ખલાસી છે, સરોવરના એકેએક બાગથી જાણીતો છે. નીકા ચલાવવામાં એ એકકો છે અને આપણને આ દુઃખમાંથી તે ઠગારશે. પણ આપ નામદાગનો જેવો વિચાર.”

“જા, એને મારી પાસે એકદમ લાવ.” ગેરલર સંકટમાંથી જાન બચાવવા ઉતાવળો જાન્યો.

ટેલના બંને હાથ બાધેલા હતા અને તે નિરાધાર સ્થિતિમાં હતો. તેને બચવાની જરા પણ આશા ન હતી પોતાનું બહાલુ કુટુંબ તેની નજર સમક્ષ તર્ણ. એ સુખક્રમનો હરે પુન જોવા મળવાના ન હતા એમ તેને લાગ્યું, અને તેની આખોમાં અણુ આલ્યા. દેશનું શું થશે એ માટે તેનો આત્મા દુભાતો હતો. અત્યારે જેવ તરફ તેને માટે ભય કર આપત્તિ હતી, જો તે બચે તો જન્મભર અધકારમાં તેને અવધુત થઈ મુઆ ખરાબર બનવાનું હતું, અને તોફાનમાં નીકા ફોં જે તો જળમાં સમાધી કરવાની હતી અને જગનમાંથી સદાને માટે અદૃશ્ય થવાનું હતું. તે નિરાધારના ને નિર્દોશના આધાર પ્રભુની પ્રાર્થના કરતો હતો.

ખલાસી એને જોલાવવા આવ્યો, અને તે શું દશે એ વિચાર કરતો ગેરલર પાસે ગયો. જીવ બચાવવા માટે ચપતાને યત્નને મરજો લગાવ્યો, દગાબાજ દોડો નમ્યો “ટેલ” તુ એક જળરો નીધાનબાજ અને વળી અત્યંત નિપુણ ખલાસી છે, નહિ? આ સંકટમાંથી અમને બચાવી શકે એવો તું એકલો જ છે. તુ અમારું રક્ષણ કરશે અને અમને સહીસલામત કીનારે લાઈ જશે? જો અમને સહાય કરવાની

અને તારો પોતાનો જીવ બચાવાનો તારી ઇચ્છા હોય તો હું તારાં બંધનો તોડી નંખાવું, ગોલ ! ”

“ હા, ઇશ્વરકૃપાથી હું તમને બધાને બચાવીશ. ” ટેલે જવાબ આપ્યો.

“ એને બંધનમાંથી મુક્ત કરો ” ગેસ્લરે અનુચરને હુકમ કર્યો.

હૂટો થઈ ટેલ સુકાન હાથમાં લેતા જતો હતો ત્યાં ગેસ્લર બોલ્યો : “ ટેલ, તું અમને બચાવીશ એટલે કંઈ તને હું સ્વતંત્ર રહેવા દઈશ નહિ, તને મારા પંજામાંથી જવા દઈશ નહિ. અમારા પર એટલો ઉપકાર કર્યા છતાં પણ તું મારો કેદી રહેશે, સમજ્યો. તને ખાલો મળશે નહિ. ” શયતાનનું હૃદય ઉપકાર શું ચીજ છે, એ સમજી શક્યું નહિ.

“ હું બદલાની આશા રાખતો નથી, સ્વાગ્રથી છું. તમને બચાવવાને હું તૈયાર છું અને તમને બચાવીશ. ” ટેલે ઉદારતા દર્શાવતાં કહ્યું, પણ એ શબ્દોમાં વ્યંગ હતો.

ટેલે સુકાન હાથમાં લીધું અને ખલાસીએને તેણે હુકમ આપવા માંડ્યા. તોફાન તો હજીય એટલું ને એટલું જ મર્જના કરતું હતું; મોઢાં મોઢાં મોઢાં પુર જોસમાં દોડી ઉપર ધસી આવતાં હતાં. પરંતુ ટેલના સુકાનીપણા નીચે નૌકા સ્થિર બની અને આગળ વધવા લાગી. ખલાસીએને ટેલે જોરથી દલેસા મારવા ઉત્તેજિત કર્યા, અને એ લોડી ગૂઝાડ આગા અને હિસાહથી જોર કરતા લાગ્યા. ટેલની ખૂંસોધી, આગાથી તેમનામાં અવનવું ચૈતન્ય રેડાતું હતું.

“ ટેલ આગળ વધી, અધકાર અને જલકણ્ણમાં થઈ જાય સુધી પટોએ ત્યાં સુધી દટિ ફેંકતો હતો. એક તરફ નૌકાને તે કાણુમાં

રાખતો હતો, અને બીજી તરફથી પોતાના મનને ધરણો પાર પાડવા, જમીન પર ફૂદી પડવા જમ્યા જોતો હતો. એ જમ્યા નજદીકમાં જણાઈ અને ટેલની નજર પોતાનાં ધનુષ્યબાણ ક્યાં પડ્યાં છે, એ બોળવા શરી; થોડે દૂર પાટીઆ પર એ પડેલાં હતાં. એ જમ્યાથી ટેલ બરાબર ચાત હતો. ત્યાં માત્ર સાદસી મનુષ્યો જ નૌકામાંથી ઉતરી શકે તેમ હતું. આ સ્થળે એક ખડક સરૌવરની અંદર આવેલો હતો અને તે ઉપર કુચળતાથી ઉતરી શકાતું; અને રાજ બોઈ તે માણસ સધિા સરૌવરને તળાએ જતો. તેને નૌકા ખડકના કાનારાની પાસે પાસે લીધી. નૌકાને ખડકની ઠેક પાસે લાવી, ચક્રાર તેને ત્વરિત ગતિએ ધનુષ્યબાણ દાયમા લીધાં, અને શરીરનું સધળું જોર એકઠું કરી જાનની દરકાર રાખ્યા વિના તે કાનારા પર ફૂદી પડ્યો. ફૂદો મારતાં તેને અજબ કામ કર્યું. નૌકા કાનારા ન આવે માટે તેણે ફૂદો મારવાની સાથે એક જોરથી એડી વતી હોડીને પાછો ધકકો માર્યો. એ ધકકાના પ્રભાવથી નૌકા પુનઃ સરૌવરના તોશાનમાં રસાઈ.

નાવિકોમાં હોદ્દાકાર જામ્યો; પરંતુ ટેલ સ્વતંત્ર બન્યો. તે ચપતાન શાસનકર્તા તેમ જ બીજા તોશાનમાંથી મુક્ત થયો. ફૂદમનો અત્યારે તેની પાછળ પડી શકે તેમ ન હતા. ખડક ઉપર ઉતરતાં જ ટેલ પર્વતારોહણ કરી, વન મધ્યે અદસ્ય થઈ ગયો.

ટેલ ફૂદી પડ્યો, એ જોતાં જ ગેરલગે કોધીત થઈ ખૂસો પાડી; પણ એના એ બકવાદને સાંભળવા કોણ હિંમત રહ્યું હતું? હોડી મોજાં-જોમાં અચડાતી કાનારાથી આવી જતી રહી. આરટ્ટીયન બધારસીઓની એ જમ્યાએ જવાની હિંમત આતી નહિ, કારણ કે ખડક સાથે

રાખતો હતો, અને બીજી તરફથી પોતાના મનનો ધરાદો પાગ પાડવા, જમીન પર ફેદી પડવા જગ્યા જોતો હતો એ જગ્યા નજદીકમાં જણાઈ અને ટેવની નજર પોતાના ધનુષ્યબાણ ક્યા પડ્યા છે, એ જોડવા શરી, થોડે દૂર પાટીઆ પર એ પડેલા હતા. એ જગ્યાએ ટેલ બરાબર ગાત હતો. ત્યાં માન સાદસી મનુષ્યો જ નૌકાનાથ ઉતરી શકે તેમ હતું. આ સ્થળે એક ખડક સરોવરની અદર આવેલો હતો અને તે ઉપર કુચળતાથી ઉતરી ચકાતુ, અને ફાળ ખોઈ તે માણસ સીધા સરોવરને તળાએ જતો. ટેલે નૌકા ખડકના કીનારાની પાસે પાસે લીધી નૌકાને ખડકની ઠેડ પાસે લાવી, ચકોર ટેલે ત્વરિત ગતિએ ધનુષ્યબાણ હાથમાં લીધા, અને ચરીસું સધળું જોર એકઠું કરી જાનની દરકાર રાખ્યા વિના તે કીનારા પર ફેદી પડ્યો. ફેદે માલતા ટેલે અજબ કામ કર્યું નૌકા કીનારે ન આવે માટે તેણે ફેદે માલવાની સાથે એક જોરથી એડી વતી હોડીને પાછો ધકકો માર્યો. એ ધકકાના પ્રભાવથી નૌકા પુનઃ સરોવરના તોશાનમાં ફસાઈ

નાવિકોમાં હોદ્દાકાર જામ્યો. પરંતુ ટેલ સ્વતંત્ર બન્યો તે ચપ્પતાન ચાસનકર્તા તેમ જ બીજા તોશાનમાંથી મુક્ત થયો. દુશ્મનો અત્યારે તેની પાછળ પડી શકે તેમ ન હતા. ખડક ઉપર ઉતરતા જ ટેલ પર્વતારોહણ કરી, વન મધ્યે અદસ્ય ચઢ્યો.

ટેલ ફેદી પડ્યો, એ જોતા જ નેસરે કોપીત થઈ ખૂસો પાડી, પણ એના એ બકવાટને સામજવા કોણ ઉભુ રહ્યું હતું ? હોડી મોજા એમાં અચડાતી કીનારાથી આધી જતી રહી. જોસ્ત્રીયન બધારીઓની એ જગ્યાએ જવાની હિંમત આવી નહિ, કારણ કે ખડક સાથે

નોંકા અથડાઇ ભાગી ચૂરેચૂરા થવાની દહેચત હતી. એમની રિયતિ પહેલાના જેવીજ થઇ રહી.

નિરાશામાં પણ ખલાસીઓએ છેલ્લે પ્રયત્ન આદરવાનો નિશ્ચય કર્યો અને તે માટે તેમનામાં જોર આવ્યું. તેમણે પૂર જોડાઈ દહેના મારવા માડ્યા. દેરી ક્રેષ થાત પડવા માડ્યો અને ભય હર તોફાન ચમવા લાગ્યું. પ્રયત્ન પવન, ધીમે ધીમે વાવા લાગ્યો, અને નૌકા ડુશ્મનો જતા રહેવાથી નિઃશંક જની.

થોડા દલાક પછી ગેશ્વર ભોળાઇ ગયેલા વસોવાનો, થાકીને લોચપોચ થઇ ગયેલો, પરંતુ નિગપ્ત જની, તેના દયમહિન શ્રીઝ-પ્રદેશના કીનારા પર ઉતારો

પ્રકરણ ૧૨ મું.

૨૨

અત્યાચારીનો અંત.

ગેસ્લર ભયંકર આપત્તિભાથી બચ્યો ખરો, પરંતુ તેના વહને વિધાદ છામે હતો. તેના હૃદયમાં દાગનળ પ્રગટ્યો હતો. ટેલ છટ્ટી ગયો એ તેને સાલતું હતું. નૌકામાંથી અવતરણ દરી, અથ પર આરદ થઈ ઉદાસીન ચહેરે દુરનેષ્ટ દુર્ગ તરફ રવાના થયો. તેણે કોઈ પણ વ્યક્તિ સાથે વાત કરી નહિ, કારણ કે તેના વિચારોમાં દુઃખદ આલતું હતું, ત્યાં તેનું મન રોકાયું હતું. સમય સીસ લોકો વેગળ વિશેષતઃ પેલા ટેલને સળ કેમ કરવી એ વિચારે તેના મગજને બંધાવી નાખતા હતા.

ગેસ્લરની સ્થિતિ આવી હતી, તો ટેલનું મગજ કાંઈ શાત ન હતું. તીરરક્ષક અને કોષ એની રજેગમાં પ્રસર્યો હતો. આજ સવાર સુધી તે શાત માણસ હતો અને તે આસનકર્તાની સામે થયો ન હતો. પરંતુ અત્યારે તેની અવસ્થામાં આલગ્નભીનનો ફેર થયો હતો. ગેસ્લરના નિષ્કૃર પરિહાસથી તેની કાપાપલટ થઈ હતી વેર, વેર ને વેર લેવા તેનું હૃદય તલલી રજું હતું. તેનું ચિત્ત એમાં પડેલાયું હતું. વનના પાંચો માટે જ અત્યાર સુધી તેના તીર હતા, અને તેના મગજમાં ખૂન-વા વેરના ભયંકર વિચારોએ પગપેસારો કર્યો ન હતો. આસનકર્તા સામે થવા માટે તેણે નૂનનર્વ સુધી શાત રહેવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી. પરંતુ ગેસ્લરની આજની બેદુકામીએ તેનામાં ડેર રેડ્યું અને તે

ખાંકર કાપે કરવા તાપર ચીનો તીર ફેંકીને પોતેજ પુત્રવધ કરવાની ચેષ્ટા કરી હતી, એ દસ્ય કેમે કહ્યું તેના ચમત્ક્રમથી ખસતું ન હતું. અનવરત તેની નજર સમક્ષ માથા પર સરજાદ મૂકેલા ને ઝાડ પાસે હોતેલા પુત્રની મૂર્તિ તરતી હતી.

સ્વીસ પ્રેમ ગેસ્લરના અત્યાચારોથી ત્રાણ ત્રાણ પોકારી રહી હતી. એ અત્યાચારોનો અમ્મન કરવો જોઇએ એમ ટેલે ૯૯ નિશ્ચય કર્યો. એ કહેા અને દુઃખો અસહ્ય હતા. ગેસ્લર હાલુપ આવાં ફેટલાં કર્મો કરશે, એ હકી શકાય તેમ ન હતું. દેશબંધુઓને આ સર્વ દુઃખોમાંથી મુક્ત કરવાનો માત્ર એક જ ઉપાય હતો; તે એ કે એના ઉપાદેશ ગેસ્લરને સ્વધામમાં પહોંચાડવો જોઇએ. ટેલે એ ઉપાયની અનુમતિ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો, અને ગેસ્લરને આ દુનિયામાંથી દૂર કરવા ને તલપાપડ થઇ રહ્યો.

ટેલે વિચાર્યું કે જો ગેસ્લર તોફાનમાંથી બચેા હશે તો તે નક્કી કુશનેષ્ટ દુર્ગ તરફ સીધા જશે. સરોવરથી આ દુર્ગ તરફ જવાનો માત્ર એક જ રસ્તો હતો, આ રસ્તો એક જગ્યાએ એટલો બધો સાંકડો થઇ જતો કે એ જગ્યાને 'હોલો વે' (Hollow Way) નામથી ઓળખવામાં આવતી. એ સાંકડા રસ્તાની ખન્ને બાજુએ ઊંચા ખડકો આવેલા હતા. એ જ જગ્યાએ ગેસ્લરને પકડવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. એ જ જગ્યાએ અત્યાચારીનો અંત અને આવે દેશોદારની સરખાન કરવાનો તેણે મહત્તમ વિચાર કર્યો.

આ વિચારોથી ટેલમાં હબાસ્ખાલી મૂર્તિ વાંચી. તેણે નિશ્ચય બધુ લીધા નહિ; અને તે સ્થળે પહોંચવાયા વિલગ થત્ય નહિ માટે તે હતાપણે પગે ચાલ્યો. જંગલો વટાવી દૂર ગઈએ તે 'હોલો વે'

વાગા સ્થાને પહોંચ્યો. એ રસ્તા ઉપરથી કેટલાય માણસો પસાર થતાં હતા, પરંતુ એટલમા કોઈનું રહેકાણું ન હતું એટલે તેલ માટે એ જગ્યા સહિસવામત હતી નાનાવિધ સ્થળોના માણસો તેલની દૃષ્ટિએ પડ્યા અને એ સર્વ પોતપોતાના કાર્યોમા પ્રવૃત્ત હતા.

પચિકેમા તેલે એક દયા ઉપજાવે એવી દુખી અનખાને જોઈ, જેની સાથે તેના નાના બાળકો હતા એ સ્ત્રીના સ્વામીને ગેરકરે ધારામારમા ખોરી ધાલ્યો હતો એ બીચારો ગરીબ માણસ હતો. મહા મહેનતથી પરમેવો ઉતારી તે આજીવીકા પ્રાપ્ત કરતો હતો. રીંગીની ટાંચે ભય કરે ખડકેની અણીઓ પરથી ભાજપાલો ચૂરી લાવી તે વેચતો. પેટ પુરૂ કરવા માટે અધાગ આવે એટલી ઉંચાઈએથી તે ભાજપાતો લાવતો અને એ માટે ભનભલા પશુઓ પશુ ન ભય એવું સ્થળોએ જતો. ગેસ્કરને તેની જીંદગી પર દયા ન હતી. એના કારાવાસથી તેની સ્ત્રી તે બાળકો ભુખે ટળવળતા હતા. આ અનખા ગૃહહીન બની બીજા માગતી કરતી હતી અને મળે તે કુકડો વીણી ખાતી હતી તે આ જગ્યાએ અત્યારે ગેસ્કરને પતિની સુકિત માટે પ્રાર્થના કરવા, તેને પૂજે પડી કહેવા આવી હતી. આ 'હોલો વે' આગળ ઉભા રહી તેના મોંને શેકવાના તેણે ધરાદો રાખ્યો હતો, કારણ કે યાસનકર્તાને ત્યાં સાંભળ્યા વિના ચાલેજ નહિ, એમ હતું.

બધા પચિકેને પસાર થતા અને આ દુખી બાઈને ઉભેલી જોઈ ટોળે દયા આપી. તે તેની પાસે ગયો અને મૂંઝુ "બાઈ! તું અહિ કેમ બેઠી છે? તું બહુ દુખી જણાય છે."

'હા, બાઈ તમારું અનુમાન ખરૂં છે. સમતાન યાસનકર્તાના રોમં મારી આ દશા થઈ છે" એમ કહી તે સ્ત્રીએ પોતાની કથા

કચની ટેલને સંભળાવી. ગેસ્લરની કૂતરાની કચો સાબળી ટેલનો નિશ્ચય વધારે દલીભૂત થયોઃ અને તેના હૃદયમા ક્રોધાગ્નિની નવાળાઓ પ્રસરી. તેને ખાત્રી થઇ કે હું જે કામ કરું છું તે ન્યાયપુરસ્સર અને સત્ય છે.

સૂર્યનારાયણ પોતાના કાર્યમા પ્રવૃત્ત હતા; અને દિવસ ઝપાટા-બંધ જતો હતો. હજુય ગેસ્લર આવ્યો નહિ, પણ ટેલ તે તેની ત્રાહ જોતો ઉભો. છેવટે દૂર તેણે લોડાના દાળડાઓનો ધ્વનિ અને માણસોના અવાજ સાંભળ્યા. શયતાન આવે છે એમ તેને લાગ્યું, અને ખડકપર ચઢવા તત્પર થયો. પરંતુ અવાજો ત્યારે પાસે આવ્યા ત્યારે સાથે સંગીતરવ અને આનંદપ્રભોદનો ધ્વનિ કણગિયર થયો. વરરાજીની એ જાન હતી અને લોકોમા આનંદ હતો. ત્યાં દુ.ખ વાં લોકોનું તે ચિન્હ પણ ન હતું. પરંતુ ટેલ અને પેલી દુ.ખી સ્ત્રીમા આનંદ ન હતો. એ આનંદ અનુભવતા લોકો ગેસ્લરના અત્યાચારને ભૂલી ગયા હતા પણ ટેલથી તે બૂલાય તેમ ન હતા. એ લોકોના આનંદની નેના પર કશી પણ અસર થઇ નહિ. તેતો ગેસ્લરની જ ચાતક જેમ ત્રાહ જોતો હતો.

સૂર્યદેવ અસ્તાચળ પર વિશ્રાંતિ લેવા પહોંચ્યાઃ અને ટેલે પુનઃ લોડાના દાળડાઓનો રવ સાંભળ્યો. એ ચોક્કસ ગેસ્લર છે એમ તેને ખાત્રી થઇ. પેલી સ્ત્રીને ખજાર ન પડવા દેતા તે ત્યાંથી સરક્યો અને ખડકો પર ચઢી, ઝાડી પાછળ સંતાઇ-બેઠો. પેલું દ્વિતીય તીર તેણે તૈયાર કર્યું, અને વાપ તલપ મારવા તૈયાર થયો હોય તેમ તે અસ્-નંધાન કરી બેઠો.

દોડતે લોડે દૂન 'હાલો વે' માં દાખલ થયો. " શાસનકર્તા આવે

છે, રસ્તો છોડો ' - રસ્તો છોડો " એમ જૂઓ પાડતો તે આગળ ચાલ્યો ગયો.

ગેસ્થર આવે છે, એમ જાણી પેલી સ્ત્રી જરાયજ નબળાએ હસી. એજાર તેના મિત્ર અને સૈનિકો સહિત ધીમે ધીમે તુરંગ પર આવતો હતો, રસ્તામાં સ્વીસ લોકોને પોતે કેમ સખત ધીક્ષા કરવાનો છે તેની વાતો કરતો હતો. " મે સ્તંભ પર ટોપી, એ જંગની રૌડાઓની મદદનો નીચી નમાનના મોટે મૂકી હતી, એ લોકો અદ્ધારમાં અદ્ધર ડોક રાખી ફરે છે અને એ એમનો મદ ઉતારવા મૂકી હતી. મને ખબર છે કે એ લોકો અદ્ધરથી ખળખળા હોવા છે. પણ સામાયવાની તેમનામાં વક્તિ નથી સમ્રાટ ગમે તેમ કરી તેમની સ્વતંત્રતાને પૂછે. કરશે અને સ્ત્રીસ્વલેન્ડને પોતાનું કરશે હું તો હજુ બહુ ઠંડાશથી વર્તતો હતો, પરંતુ એ લોકોએ જ્યારે એમની પૂઝી દલાવવા માંડી તો હું એને કાપી મ્યાય ફેંકી દઈશ સ્ત્રીસ્વલેન્ડમાં એક સખત કાયદો હું દાખલ કરીશ અને આ સ્વીસ ખેડૂતોને મુલામળનારીશ "

આમ બોલતો ગેસ્થર હોનો વે'ના મુખ આગળ આવી પહોંચ્યો. પેલી સ્ત્રી તેની પાસે જતા ખીની તો ખરી પણ હિંમત ધરી, " સરકાર ! અનદાતા ! દયા કરો ! " .. એમ બોલતી ગેસ્થરને પગે પડી

એચિતી આ શી દંપ્તિ વળગી, એ ગેસ્થર સમગ્ર શક્યો નહિ; અને ગુરસે થઈ બેઠો. " કોણ છે ? વચમાંથી હસી જા "

" અનદાતા, હું ખીયારી છું મારો ધણી જોલમાં છે, એને તમે કેદમાં નાખ્યો છે. આ છોકરા જુએ ટાળવળે છે માટે અમારા પર

દયા કરી તેને છોડી મૂકે. ” ઓએ ગદ્ગદ કંઠે કહ્યું.

ગેસ્લરની સાથેના મિત્રને દયા આવી. તેણે કહ્યું “ એના ધણીને છોડી મૂકોને: ખીચારાં બહુ દુ:ખી જણાય છે. ”

“ એ વાત અહિં ન બને. જા દુર્ગમાં અરજી કરજો. ” ગેસ્લરે ટુંકમાં પતવતાં કહ્યું. પરંતુ આથી પેલી ઓગે શાંતિ વળે તેમ ન હતું, તેનું ધૈર્ય ખુટી ગયું હતું.

“ એમને એમ તો છ મહિના વહી ગયા; અને એવી તો ટેઢ-લીય અરજીઓ કરી પણ કોઈએ દાદ આપી નથી. માટે મારા ધણીને તમે અત્યારે છોડી મૂકવાનો હુકમ કરો. ”

“ કેમ, તું બળબેરીથી મારી પાસે કામ કરાવા માગે છે? એમ હું જરા પણ ડરવાનો નથી. અને કશું પણ કરવાનો નથી. ચાલ રસ્તામાંથી ખસી જા. ” ગેસ્લરનો પિતો ખસી ગયો અને દાડી આપતો તે બોલ્યો.

ઓ જાણ એવી ન હતી. દુ:ખથી તે કંટાળી ગઈ હતી: અને હવે આ પાર કે પેલે પાર એવો તેણે નિશ્ચય કર્યો હતો. તે ગેસ્લરના ઘોડાની લગામ પકડીને ઠબી અને બોલી: “ સરકાર! મને ન્યાય નહિ આપો: હાં સુધી હું તમને ખસવા દેનાર નથી. તમારા દમથી હું ખીતો નથી. મારા પતિ વિના હું દુ:ખથી કચર કચર થઈ ગઈ છું. માટે એ નિર્દોષ માણસને તમે મુક્ત નહિ કરો ત્યાં સુધી હું અહિંથી ખસવાની નથી. ”

“ વચમાંથી ખસી જા, નહિ તો હું તારા પર ઘોડો મલાવી પસાર થઈશ. ”

" અરે, તારાથી થાય તે કર. તું મારા પર ઘોડો ચલાવે લાર પહેલા નેા હું આ તારા રસ્તા પર સુતી. " એમ કહી તે તેના છોકરા સહિત ગેસ્લરના રસ્તા વચ્ચે લાગી યઈ પડી અને બોલીઃ " રાયતાન ' મારા સ્વામીને પણ તેં દુખ દીધું છે, અને હવે તારો ઘોડો અમારા પર ચલાવ અને અમને કચડી નાખી અહિંથી પસાર થા. "

આ બાઈના સાહસથી ગેસ્લર છૂન પર કૂદ્યો અને એથી એનામા વધુ રાક્ષસીપણું આવ્યું. તેણે એ દુ.ખી જનો પર થઈ પોતાનો ઘોડો ચલાવી જવાનો નિશ્ચય કર્યો, અને ઘોડાને એકી મારવા પગ ઉપાડ્યો.....પણ એ ઉપડેલો પગ ત્યાં ત્યાં રહ્યો. એ ઘોડાને અડક્યો નહિ. સનસનાટ કરતું હવામાથી એક તીર આવ્યું અને તેની છાતીમા બોઠાયું. કર્ણ મીત્કાર કરતા ગેસ્લર ઘોડા પર ઢગી પડ્યો. અચાનક આ શુ યશું, એ કોઈ સમજી શક્યા નહિ. સૈનિકો અને રસ્તાના જનાર લોકો ભેગા થઈ ગયા. ગેસ્લરની જાન બચાવવા ઓસ્ટ્રીયનોએ પ્રયત્નો કર્યા પરંતુ તે સંધ્યા નીષ્ફળ ગયા.

" આ તીર ટેકનું છે ! " એ ગેસ્લરના અંતિમ શબ્દો હતા અને તેનો પાખી આત્મા, ઇશ્વર આગળ તેના કર્મોનો હિસાબ આપવા પ્રયાણ કરી ગયો અને ખરતો જોષ પેલી બી બોલીઃ " છોકરા જુઓ, રાયતાન અત્યાચારીનું મૃત્યુ થાય છે, તે જુઓ "

આ તીર ક્યાથી આવ્યું તે માટે ગેસ્લરના અનુચરો ચારે તરફ જોવા લાગ્યા પરંતુ તેમના દષ્ટિપથમા કશું પણ ન આવ્યું ગેસ્લર-

તો મિત્ર બોલ્યો “ એ ક્યા નગાધમે, આ વેર કરપીણ ખૂન કરવાની હિંમત કરી છે ? ”

“ મેં માર્યો છે, એ અત્યાચારીનું ખૂન મેં કર્યું છે. ” ટેને ઝાડીમાંથી નીકળી, ખડક ઉપર નિર્ભય ઉભા રહેતા જવાબ આપ્યો “ પણ એમા પાપ નથી, શું-હો નથી કારણ કે એથી નિર્દોષ પ્રજા એ શયતાનના પાપમાંથી બચી છે. મેં શુભ કામ કર્યું છે. ”

એ અવાજ તરફ સર્વની દૃષ્ટિ ફરી અને ટેન નગર તમક્ષ જણાયો. એને જોઈ સૌ રતબીત ચમ્મ ગયા, આશ્ચર્ય સાગરમાં ડૂબ્યા. એ આશ્ચર્યસાગરમાંથી નીકળતા જ પ્રથમ બોલનાર વ્યક્તિએ ખૂન પાડી “ પકડો એને, એ બળવાબોર ખૂતી ટેલને પકડો ”.

એકદમ પાંચ સાત સૈનિકો એ તરફ દોડ્યા. ખડક ઉપર ચઢી ગાધ કરતા, ટેલ ક્યાંય હાથ લાગ્યો નહિ એ બહાદુર નગ તેા કપારનોય ઝાડીઓમાં ચમ્મ, સહિસલામત સરખી મથે હતો. શિપા-ળાનો કુકો દિવસ હોવાથી અધાઈ ઘસગ્વા માડ્યું હતું, અને એથી ટેલને નાસી જવામાં વધારે સહાય મળી.

હાથ ધસતા સૈનિકો પાછા વળ્યા. સૈનિકોને સત્કારના મુલ્ય માટે કાઈ પણ લાગ્યું નહિ, કારણ કે તે જૂની અધિકારી હતો.

લોકો મૃત જેલરની આગળ પાછળ બેગા ચમ્મ ગયા હતા એના મૃત્યુથી અત્યારે તેમનામાં હિંમત આવી હતી. સૈનિકોએ નેમની પાસે તીર ખેંચી કાઢવા માટે મદદ માગી, પરંતુ તેમણે એ શયતાનના શબને અડકવાની તથા તેને સારી સ્થિતિમાં લાવવાની સાર ના પાડી. એ પાપીને અડક્યાથી તે અપવિત્ર અને એમ તેમણે જણાવ્યું.

મકરણ ૧૨ મું.

ૐ

પુનર્મિલન.

સૈનિકોએ પૂઠ હોડી દીધી એટલે ટેલને નિરાત વળી. તે આખા જિવસનો યાદેસો હતોઃ સવારનો ઘેરથી નીકળ્યો ત્યાર પછી કહેજ પલ્લુ આરામ લેવાનો. તેને વખત મળ્યો ન હતો. વિગ્રામ લેવા તે અરણ્યની છૂટી જગ્યામાં બેઠોઃ અને ત્યાંની ખુશ્બી ને મધુર હવાથી તેને શ્રમ ઉતારવા માંડ્યો. ચોસિરીક વિગ્રામ ટેલને મળ્યો પરંતુ તેનું મગજ શાંત પડે તેમ નહતું; તે તો કામ કરી રહ્યું હતું. અત્યારે તે સ્વીચ પ્રદેશના જંગલમાં હતોઃ અને આ પ્રદેશના પ્રજાનો નેતા રોડેશ્વર હતો. આ મિત્ર મહાસાધને ત્યાં જવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો.

વીરવર ટેલ રજનીના અધિકારમાં આવ્યું થઈ રોડેશ્વરના ગૃહાભિમુખ થયો, અને પેલા ભવ્ય મકાને પહોંચ્યો. તે આ જ મકાન હતું કે જેને જોઈ જેસ્લરના હર્ષાંજિત પ્રજાવલ્યો હતો, અને ટેલને આનંદ થયો હતો. મનુષ્યની આખાડી જોઈ તેના ઘનુઓ દાંડે બળે છેઃ અને તેના મિત્રોને આનંદ થાય છે; અને એજ પ્રમાણે જેસ્લર અને ટેલને થયું હતું.

રાત્રિનો સમય હોવાથી સર્વત્ર શાંતિ અને ગંભીરતાનું સામ્રાજ્ય હતું. બહુ રાત ગાંધ હોવાથી વરનસ્તુ મકાન પલ્લુ શાંત હતું. રોડેશ્વર જે ચોરડામાં સુષ રહેતો હતો, તેની ટેલને ખબર હતી. એ રથને જઈ રહે ધીમેથી બારણું ડોડ્યું. એ તણ વખત ડોકવાથી

રોફેશર નિદ્રામાંથી જાગી ઉઠ્યો. આખો ચોળતે ચોળતે, આટી રાત્રે મેણુ આ-નુ દસે તેના વિચાર કરતો તે બોલ્યોઃ
“ મેણુ છે, એ ? ”

“ એ ઉઠાડો, હું ટેલ છું ”

ટેલનું નામ સાબળતા જ રોફેશર ઉતાવળે ઉઠ્યો. અને દ્વાર ઉઠાડ્યું. “ આવ, આવ, બાઇ ટેલ, અદર આવ. તું અત્યારે ક્યાંથી ? મને તો એવી ખબર મળી છે કે તને શાસનક્ષત્રીએ ડેદ કર્યો છે. હાથરની મહેરબાની કે તું પુનઃ મુક્ત થયો છે. ”

“ હું બન્યો છું અને સાચે તમે પણ બન્યા છો. ગેસ્ટર ચમધામમાં પહોંચ્યો છે. ” ટેને ખુશ ખબર સંભળાવી અને અદર દાખલ થયો.

“ ગેસ્ટર મરી ગયો ! ” રોફેશરને આશ્ચર્ય લાગ્યું પણ તેના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. “ ભગવાન ! એ શયતાના શાસનમાંથી મુક્ત કરવા માટે તને ધન્યવાદ હોજો ! પણ ટેલ, એ કેવી રીતે મરી ગયો ? ” તેણે પ્રશ્ન પૂછતા કહ્યું.

ટેને અથથી ઇતિ સુધી સર્વિસ્તર વાત તેને કહી સંભળાવી. રોફેશર તો સાંભળી દીગ થઇ ગયો, અને બહાલથી ટેલને બાઝી પડતા બોલ્યો. “ તે મર્યાદા કામ કર્યું છે રાક્ષસના પંજામાંથી ટેલને મુક્ત કર્યો છે. ”

આખા દિવસનો ટેલ બૂખ્યો ને બડબડતો હતો, અને પરિશ્રમથી થાકીને લોથપોથ થઇ ગયો હતો. રોફેશર અતિ મહત્વની વાત સાંભળવામાં તેની સરસરા કંવાનું બૂલી ગયો હતો. તેણે ટેલની સ્થિતિ જોઇ, અને મુધાશ્રુતિ માટે ખાલ સાંભરી લાવ્યો.

હાય-મેા ધોધ ટેલે વૈશ્વનારમા જલિદાન હોમ્યું અને સાચો ત્વતરી ગતિએ ચાલવા માંડયો. રાત્રિ વહી જતી હોવાથી અને ટેલ આખા દિવસનો ચાકેલો હોવાથી જન્ને દેશજાકો સુષ ગયા. પયારીમા સુષ રહ્યા પછી યોડી વારમા ટેલ જર નિદ્રામાં પડ્યો.

બીજો દિવસે, ટેલ આખો દહાડો ધરમા જ બરાધ રહ્યો. ટેલે બહાર નીકળવાનો વિચાર કર્યો હતો પરંતુ અનુભવી વીડલ મિત્રની સલાહ. એવું સાદસી પગતુ લેવાની વિરદ હતી એટલે તેણે એ વિચાર માંડી વાળ્યો હતો. રોડેચરે કહ્યું: “ બાપ ! તું આજ ધરમાથી બહાર નીકળતો નહિ, કારણ કે મૃત ગેસ્લરના સીપાકએ તારી શોધમાં જ હશે: કાચે કરીને વાલના ડાચામાં પડવું એ મુર્ખાઈ છે.” ટેલે આ સલાહને માન આપ્યું.

રાત્રિ પડી એટલે ટેલ નિર્ભય જન્યો. અંધકારમાં તે વરનરને સાચે લખ, ધરમાંથી બહાર નીકળ્યો. અત્યારે તે પોતાના સુરી પ્રદેશ તરફ જવાનો હતો. હોડીમાં બેસાડી મિત્રો તેમને સરોવરની પેલે પાર ફુલુએકેન લખ મયા. ગાંધ કાલે સવારે જે જગ્યાએ ટેલ એક ફેદી તરીકે ઉભો હતો; તેજ જગ્યાએ તે અત્યારે સ્વનંત્ર મનુષ્ય તરીકે ઉતર્યો.

નોંધામાંથી ઉતરી ટેલ સીધા મથુર વોલ્ટર ફર્સ્ટના મકાન તરફ ગયો. જદ વોલ્ટરે ગેસ્લરના મૃત્યુની વાત સામળી હતી અને તે ખુશ થયો હતો. પરંતુ સાર પછી ટેલનો પતોજ ન હતો એટલે વિવિધ પ્રકારના સંશયો તેને પજવતા હતા. ગેસ્લરે ટેલને કેદ કર્યો ત્યાર પછી તેણે પોતાની પુત્રિ હેડવીજ અને પૌત્રોનું મહા મહેનતે સાંત્વન કર્યું હતું. હેડવીજે ટેલ કેદ પકડાયો એ જાણીને કંઈપત કરી મૂક્યું હતું. પરંતુ પિતાના આજ્ઞાને તેને શંકત કરી હતી.

નોકામાંથી નાસી જઈ, ટેલે જેસ્યન્નુ ખૂન કર્યું હતું, એ બીના પણ તેણે પુત્રિને સંભાળી હતી અને તેનું આગમન દિવસનું દુખ રાત કર્યું હતું. તેની સૌ રાદ જોતા હતા એ મુક્ત હતો એટલું જ સૌ જાણતા હતા પરંતુ તે ક્યા છે તેની માધને ખજર નહિ હોવાથી વૃદ્ધ વોલ્ટર તેમજ અન્યના મનમાં અનિદ્ર વિચારો પણ આવના હતા. ટેલના આગમનથી એ સર્વમાં વિચારો નષ્ટ થયા અને ફર્સ્ટની આંખોમાંથી દર્પના આસુ સર્પા

સ્વતંત્રના ઉપાસક સ્વીસ લોકો પર પુનર્મિલન માટે ચારે દિશામાં ફૂટો મોકલવામાં આવ્યા અને ઉત્સાહથી એ લોકો વોલ્ટર ફર્સ્ટના મકાને ભેગા મળ્યા. રટી પર મળ્યા ત્યારે તેમનામાં ભયનો અવાવિર્ભાવ થયો હતો અને એ ગુસ્સે રીતે મળ્યા હતા પરંતુ આજે તેમનો ભય નષ્ટ થયો હતો. અત્યાચારી યમધામમાં હતો એટલે તે નિઃશંક હતા આજે તે અદિ ચોરોની પેઠે છૂપાતા આવ્યા નહિ. જેસ્યન્ના મૃત્યુથી સર્વ આનંદિત થયા હતા.

નિર્માણ સમય પહેલા, ટેલે જેસ્યર પર હુમલો કર્યો હતો અને ત્યાં તેણે રહી પર લીધેલી નૂતનવર્ષ સુધી રાદ જોવાની પ્રતિજ્ઞા તોડી હતી કેટલાક મહાશયો જેસ્યરના મૃત્યુથી રાજ થયા હતા છતાંય તેમણે ટેલને પ્રતિજ્ઞા તોડવા માટે કપકો આપ્યો. ખડું જોતા ટેલે પહેલી જાન્યુઆરી સુધી માંધ પણ પગલું લેવું જ નહોતું જોઈતું એવું તેમનું વચન હતું.

“હા, તમે કહો છો એ ખરી વાત છે, અને હું એ જાણતો જાણું છું પરંતુ તમે શી જાણો છો કે હું નિરપાય હતો એ દાર્જ મે જાણી જોઈને કર્યું નથી પરંતુ એ અત્યાચારીએ એની મેળે

કરાવ્યું છે. પુત્રનો ઘાત કમવા તૈયાર થનાર સામે વેર લીધા વિના ક્યો મનુષ્ય રહી શકે. ” ટેલે સચોટ રદીયો રજુ કર્યો.

સર્વને એ વાત માન્ય હતી. દરેક પિતાએ વિચાર કર્યો કે પોતે નો એવા સંકટમાં સપડાયા હોય તો એવું જ કાર્ય કર્યો વિના રહેત નહિ; એવે વખતે પ્રતિજ્ઞા પાળી શકાતી નથી. આથી ટેલ નિર્દોષ કર્યો. દરેકે પોતોને ટેલની સ્થિતિમાં મૂકી વિચાર કર્યો તો આ પગલું સ્વાભાવિક સામ્યું.

ટેલે પ્રથમ પ્રહાર કરી દીધો હતો, એટલે કેટલાક લોકોને હવે ઠાળવિલખ કરવો એ ઉચિત લાગ્યું નહિ. આરંભ થઈ ગયો તો હવે કાર્ય આહું જ રાખવું, એવો તેમનો મત હતો. ઓસ્ટ્રીયા સામે બંદ દેખાવું જ હવે યોગ્ય છે એ માટે આ લોકોએ કેટલીય દલીલો મૂકી પોતાના મતને સમર્થન આપવા માડ્યું.

પરંતુ એ સ્વદેશપ્રેમીઓમાં રહીના હમવને વળગી રહેનારા ધણા હતા. “ નૂતનવર્ષ હવે બહુ જ પાસે છે માટે આપણે ત્યાં સુધી થોભવું જ નોંધએ. ઉતાવળ કરવી યોગ્ય નથી ” આમ તેમણે પોતાનો વિચાર સ્પષ્ટ રીતે વ્યક્ત કર્યો. બહુમતિ રહીના હમવને વળગી રહી; અને સૌ નૂતનવર્ષ સુધી ચાત રહેવા માટે સંમત થયા.

ટેલના મકાને આજે આનંદ પ્રસરી રહ્યો હતો. ટેલ આજે સ્વાતંત્ર ને સહિસધામત ધેર આવશે એવી ખબર વોલ્ટર શર્ટ્સે મોકલવા લાવી હતી. હેડલીમ અને બાગમે ટેલને મળવા માટે ઉત્સુક બન્યા હતા. અત્યાચારીને મારી સ્વામીએ દેશને બૂલ્મોમાંથી મુક્ત કર્યો હતો. માટે હેડલીમની જાતી મજબૂત ઉછરતી હતી. તેણે બાળકોને ક્યું. “ બહાદુર બાલુકા ” તમારા પિતાએ દેશનો ઉદ્ધાર કર્યો છે

અને સારી સ્વીસ પ્રજાને દુર્ઘમથી ડાઘી લીધી છે."

"બા, પણ એમા મારો ભાગ હતો એ, બાપુએ બાપુ દે દુસ્તારે દુ દુસ્તારે કે ચાલ્યો પણ નહોતો, અને સરખાદ વીધાણ હતું." વોલ્ટરે પોતાનો હાથ નચુ કરતા કહ્યું.

'હા, બાપુ તારો તો શરીથી જન્મ થયો હોય એવું થયું છે એમાથી તું બચ્યો એજ ઇશ્વરની મહેરબાની.' એમ કહેતા હેડવીગ પુત્રને બાઝી પડી

હેડવીગ ધરકામમા રોકાઈ દેતું સન્માન કરવા માટે તેણે તૈયારીઓ કરવા માઢી. આત્યારે તેનામા ઉમંગ હતો અને તે ઝડપથી કામ કરતી હતી જે બાપુઓ મકાન બહાર રમવા ગયા

"—"ઓ બા, આ બાપુ આવ્યા." એમ જૂઝ પાડી દેના આગમનની ખબર આપતા વોલ્ટર હર્ષમા કૂદ્યો અને પિતાને વળગી પડ્યો. બન્ને પુત્રો વેલની માફક પિતાને વીટળાઈ વળ્યા તેન એક ચબ્દ પણ બોલી શક્યો નહિ એ અનિમેષ લોચને જોઈ જ રહ્યો અને તેની આખો બીની થઈ હેડવીગ હાથમાથી કામ પડતું મૂકી બહાર આવી, અને ટેલના લાખા કરેલા હાથમા જઈ પડી એ પિતા-પુત્ર ને પત્નિના પુનર્મિલનનો દેખાવ અતિ નમણીય અને હૃદયભેદક હતો, અવશ્યનીય હતો.'

સ્વીડન-ડમા સર્વત્ર શાંતિ પ્રસરી હતી, લોકોમા બળવાના ચિન્હો સમૂળગા પણ જણાતા ન હતા. અન્ડરવોલ્ડન પ્રદેશમા લેન્ડન બર્ગ બેકુમીથી રાજ્ય ચલાવી રહ્યો હતો પરંતુ પ્રજાજનો તેની સામે ચતા ન હતા દ્વિતીય મિલન વખતે બહુમતિ રટલીના ઠરાવને વળગી રહી માટે લોકો જાનવર્ષ સુધી ચાતરહેવાના હતા તે ઉપરથી

પુનર્મિનન

ચાત હતા, પરંતુ અંદરખાનેથી બળવા માંડતા પાછા ત્યાં આ દત્તા
દત્તા ગેસ્લરના મૃત્યુ પછી સમ્રાટ શાસન કરવાનું મંત્રી દ્વારા નક્કી
ગવર્નર મોકલ્યો ન હતો કાન્હુ કે તે ઓસ્ટ્રીયાના પુરસ્કૃતિ
હતો. આથી પુરી અને સ્વીઝ પ્રદેશોમાં અત્યાચારની ઝાણી ખૂંસો
સ બળાવા માઠી અને લોકોમાં મુતેદસાતિ પ્રસરી

સમ્રાટ અભારે લડાઈમાં મુકાઈ ગયો હોવાથી, સ્વીઝ-ટેન્ક પણ ખ્યાન
આપી શક્યો નહિ. તેણે વિચાર્યું કે આ લડાઈ આટોપી બળવાખોર
સ્વીસ પ્રજાને હું સખત શિક્ષા કરીશ અને તેને ક્યડી નાખી શુધામ
બનાવીશ. તેમનું સ્વાતંત્ર્ય પડાવી લેવું એ તો મારે મન રમત વાત છે.

સ્વીસ લોકોને તૈયારી કરવાનો સમય બહુ સારો મળ્યો, અને
તેમણે સ્વાતંત્ર્યનું રક્ષણ કરવા માટે, બંધિયાના મુદ્દ માટે કટીમઢ
થવા માણ્યું

પ્રકરણ ૧૩ મું

૫૨

સ્વાતંત્ર્યને પંથે

જાળને વડેતાં શી વાર ? જોતજોતામાં યુનનવર્ષ પથ આવી પહોંચ્યું. સ્વીસ લોકોએ દરેક પ્રકારની તૈયારીઓ કરી હતી; અને પ્રત્યેક જાણ લડાઈમાં ચાહોમ કરીને પડવા માટે કટીબદ્ધ થયા હતા.

વિજય મેળવવા માટે સ્વીસ લોકોને ઓસ્ટ્રીયનોનાં તાબામાંના મહાઅજબૂત દુર્ગો હાથ દરવાના હતા. એ દુર્ગોને લીધે ઓસ્ટ્રીયનો સહિસવામત અને અછાત હતા; અને એ માટે સ્વીસ લોકોએ પ્રયાસો આરંભ્યા હતા.

સ્વીઝ અને યુરી પ્રેશો મવર્નર ગેસ્લરના જૂઠ્ઠામાંથી ટલના પ્રભાવે બચ્યા હતા. પરંતુ અન્ટરવોલ્ડનમાં હેનરીની આંખો ફાડનાર ઝાલીમ લેન્ડનબર્ગ દણ દયાત હતો; એના અત્યાચારો દણ બંધ પડ્યા ન હતા. આ પ્રદેશમાં રોસબર્ગ અને સારનેન નામે બે દુર્ગો હતા અને એ બે દુર્ગોને લીધે ત્યાંના સાસનકર્તાનું જોર હતું. સ્વીસ લોકો એનું એ જખ્તર કાઢી લેવા માગતા હતા.

રોસબર્ગ દુર્ગની દિવાલો ઊંચી અને અજબૂત હતી. એ દુર્ગના દરવાજા અબેધ હતા. જાહુબજથી એ દુર્ગને હસ્તગત કરવો એ શક્ય વાત ન હતી; હલ્લો કરીને એ દુર્ગ પર વિજય મેળવવો એ અસંભવીત વાત હતી. આથી સ્વીસ લોકોએ બળને અદલે કળનો ઉપયોગ કર્યો.

એનેલી નામક એક દિયોર જાલિકા આ દુર્ગમાં પરિચાલિકા હતી. એના મુખ પર સદાસર્વદા હાસ્ય મહેલું હોય એમ જણાતું. દુઃખદ સમયોમાં પણ હતાશીનતા જણાતી નહિ. તે પ્રકૃતને આનંદીત રહેતી. લોકો તેના પર પ્રેમ રાખતા. એનેલી એ લોકો સાથે માયા નાખતી; પરંતુ તે જોજેલી નામક એક કૃષ્કના પ્રેમભાસમાં પડી હતી. એ કૃષ્ક સાથે લગ્ન કરવા માટે તે વચનબદ્ધ પણ થઇ ચૂકી હતી.

શ્કલી પર પ્રતિજ્ઞા લેનારાઓમાંનો એક આ કૃષ્કાર જોજેલી હતો. દેશોદ્ધાર માટે અને ઓરડ્રીયનોને સ્વીકારેલેન્ડમાંથી ઉચાળા બરાવવા માટે તે પ્રયાસો આારી રહ્યો હતો. સ્વદેશપ્રેમ તેની સ્ફુર્તિમાં વહી રહ્યો હતો. એનેલી અને એના આત્માએ એકમેકને ઓગળ્યા હતા અને તેમનાં હૃદયો મળ્યાં હતાં. તેણે જોજું હતું કે એનેલીમાં પણ સ્વદેશપ્રેમ છે. આથી તે પ્રસન્નતાથી એનેલીને ઓરડ્રીયનોનો કેમ ઉચ્છેદ કરવાનો તેની વાતો કહેતો. એનેલી એ વાતો સાંભળી ક્રૂદતી, અને તેનામાં જુસ્સો પણ આવતો: "ઓ લગનાન ! જો હું મુશ્કેલી હોત તો હું મારા દેશ માટે લડત ખેલા ઓરડ્રીય શાસનકર્તા લેન્ડનબર્ગને હું ધિક્કારું છું."

જોજેલીને પૂર્ણ ખાતરી થઇ કે એનેલી સ્વદેશ માટે ગમે કરવાને તૈયાર છે, એનામાં સ્વદેશપ્રેમ છે, અને એ શાસનકર્તાને ધિક્કારે છે. આથી તેણે એક રાત્રે વાન ઉપાડી "એનેલી" તું ધારે. તો મને સદાય દરી સહે એમ છે."

એ સાંભળતા જ એનેલીના ચક્ષુ આનંદમાં નાચ્યા અને તે બોલી: "કેવી રીતે ? કેવી મદાય દર એ તો જોત !" તેનામાં આશ્ચર્યના હતી, હતા ને.

નૂતનવર્ણની આગલી રાત્રે એનેથી તેની નાની એરડીમાં એકથી એક હતી; એ એરડી દુર્ગની દિવાલ ઉપર ઉંચે આવેલી હતી. એ કોઈની રાહ બેતી હોય એમ બચ્ચાણ હતું. કારણ કે તે દાન દઈને સાંભળતી હતી. એ એરડીમાં દીવો નહોતો; સર્વત્ર અંધકાર બાધી રહેો હતો.

રાત્રિ ધીમે ધીમે વધવા લાગી. દુર્ગમાં એરડીવતેના અવાજો બંધ પડ્યા માંડ્યા. સર્વત્ર શાંતિનું સામાન્ય પ્રસર્યું કારણ કે એરડી-વતેના ભર નિદ્રામાં પડ્યા હતા; માત્ર એનેથી અને પહેરા પરના ઓઠો ખાના સૈનિકો જ ભયતાવરણમાં હતા.

મડિયાળમાં ખારના ટોરા વાગ્યા અને એ ટોરાએ એનેથીને કાંઈ બાદ કર્યો હોય એમ તે ઉભી થઈ. તેણે જારી ઉપાડી, અને ઝૂંપી જગ્યાએ સંતોડેલું ભારે દોરડું દાડ્યું. પોતાના નાના પગ મજબૂત હોય વતી દોરડાનો એક છેડો તેણે ખારી વચ્ચે આવેલા લોહના સળાએ સખત રીતે બાંધ્યો; અને તે જારીમાથી ડોકીયું કાઢી ઉભી.

નીચેથી ધીમે અવાજ આવ્યો અને એનેથીની તીવ્ર શ્રવણ શક્તિએ તે સાંભળ્યો. “એનેથી” તે આશ્ચર્યથી બોલી.

“એનેથી, જાણ નૈયાર છે.” નીચેથી ધીમે પ્રત્યુત્તર આવ્યો.

એનેથીએ પોતાના કામની યજમાન કરી. તેણે આરતે આરતે દુર્ગદિવાલ નીચે દોરડું કાઢ્યું અને ખારીએથી નીચી વળાને જોવા લાગી. હિંમતવાન હતી છતાં તે અત્યારે મજબૂત અને બધી કંપી. તેણે વિચાર્યું કે કદાચ દોરડું તૂટે અથવા તે સળાએ બાંધે અને તેના વ્હાલો એનેથી નીચે તૂટી મરણ પામે; અને એ બધુંકર વિચારથી તેનું મગજ બગી ગયું.

પાન મિનીટમાં તો બેગેલી પુ જારી આગળ માથુ જણાયું અને સાથે એનેવીની ખીક નટ થઇ. બેગેલી જારીની કોર પર હાથ દઇ ઓરડીમાં ઘૂસી પડ્યો. અદર આનંદાજ તે બોલે “ શાગાસ ” માગી ગયું ”

ત્વરિત ગતિએ કામ કરવાનું હોવાથી તે જારી તરફ વળ્યો. એક મિનીટમાં જાગી આગળ ખીલ્યું માથુ જણાયું અને એમ એક પગ એક ફેટલાક માપુસેએ તે ઓરડીમાં પ્રવેશ કર્યો એનેલીએ નાખેલા દોરડાની સદાવથી આમ વીચ સ્ત્રીસ સ્વદેશનેનીઓ દુરમનોના કિંનામાં દાખલ થયા ઓરડાંયનો નીસને ઘેરતા હતા.

— “ ભાઈઓ, તમે જવા તૈયાર હોને ? ” એનેલીએ ધીમેથી સાથીઓને પૂછ્યું.

“ હા, તૈયાર છીએ. ” પ્રત્યુત્તર આવ્યો.

બેગેલીએ એનેલીને સંકેતથી સમજાવી, અને એ સંકેત અમલમાં મૂકાયો. એનેલીએ ઓરડી પુ દાર ઉવાડ્યું અને બહાર નીકળી આવી, પાછળ બેગેલી હતો તેણે સાથીઓને કહ્યું “ ભાઈઓ, મારી પાછળ પાછળ આવો. ” સ્ત્રીસ લોકોએ અનુમતિ કહી અને સૌ એ નામની ઓરડીને છોડી ચાલ્યા.

દુર્ગના ફેટલાક ઓરડા વટાવી અને સીડીઓ ઉતરી, આ સ્ત્રીમ મહાન દુર્ગદારે મહોત્સુ બે સૈનિકો દાર આગળ જોડા ખાતે ખાતે પહેરો ભરતા હતા. સ્ત્રીસ લોકોએ અહિ આવતા જરા પણ અવાજ કે ખડખડાટ કર્યો નહતો. અને જે કંઈ સહેજસાજ થયો હતો તે જોડા ખાતા પ્રહરીઓના સામજવામાં આવ્યો ન હતો.

વિલંબ કર્યા વિના સ્ત્રીસ લોકો પ્રહરીઓ પર તૂટી પડ્યા અને

તે એક શબ્દ પણ ઉચ્ચારે ત્યાર પહેલાં તે તેમના મોઢામાં દૂધા મારી દેવામાં આવ્યા. જૈનિકો દુર્ગના બીજા ઓસ્ટ્રીયનોને સાવધાન પણ કરી ન શક્યા, અને બંધીવાન બન્યા. દુર્ગદ્વાર આમ સ્વીસ લોકોના કબજામાં આવ્યું.

એક કામ તો પુરૂ થયું. હાગરશા માટે જે માણસોને મૂકી, સ્વીસ સ્વદેશપ્રેમીઓ સેનાપતિને પકડવા તેના ઓરડા તરફ વિદાય થયા. રસ્તો બતાવવા બહાદુર એનેલી આમળજ દત્તી. સેનાપતિ આરામથી ભર નિદ્રામાં પડ્યો હતો. અચાનક હુમલો થવાથી તે ગભરાઈ ગયો. સામે હથેલીવારવાળું મોઢું ટોળું જોઈ તે ચૂં કે આ ક્યાં વિના તાણે થયો. તેના હાથને પગ બાધવામાં આવ્યા અને તે એકઠેરી બન્યો. સેનાપતિને કેદ કર્યો એટલે આખો દુર્ગ કબજામાં આવ્યો.

આમ અત્ય સમયમાં જ આખો રોમબર્ગ દુર્ગ, તરવાર ખેંચ્યા વિના, લોહીની નીકો વહેવડાવ્યા વિના, બાલુગણ અજમાવ્યા વિના, યુક્તિથી સ્વીસ લોકોએ હસ્તમત કર્યો. એ કાર્યમાં અગ્રભાગ લેનાર જોગેલી હતો અને તેનેજ લીધે આ વિજય પ્રાપ્ત થયો હતો. રટલી પરની પ્રતિજ્ઞા પણ તેમણે નૂતનવર્ષના શુભ દિને સ્વાતંત્ર્યની શુભ શરૂઆત કરી દીધી.

લેન્ટનબર્ગ શાસનકર્તાએ આ દુર્ગમાં બીચારી ગરીબ શક પ્રજાને અન્યાયથી કેદ કરી હતી, અંધારી કોઠડીઓમાં પુરી હતી કાગળાગતો દરવાજો ઉઘાડી, એ દેશમધુઓને સ્વીસ લોકોએ સુક્ત કર્યો. એ કારાગાર યોડીવારજ બાંધી રહ્યું. એમાં રાજ્યના મધ્યી ગર્વીત થઈ ગયેલા ઓસ્ટ્રીયન સૈનિકોને પુરવામાં આવ્યા. સ્વીસ લોકોએ દુર્ગ પર સખત પહેરો મૂક્યો. ઓસ્ટ્રીયન સૈનિકો પુરૂષ કોઠાને પણ બહાર જવા

દેરામા આવ્યું નહિ. આથી દુર્ગમા રહેના ઝોરદ્રીયનોને બહાની
સકાય મળવાની આશા રહી નહિ.

રૂઢી પર ઠરાવ કરવામા આવ્યો હતો કે જે દુર્ગનું પતન થાય
ત્યા ઉંચી ટેકરીઓ પર તાપણીઓ સમગ્રાવરી, જેથી અન્ય પ્રદેશોમા
તેની ખબર પડે. અહિયા રીસ લોકોએ એ પ્રભાણે કરી આંતપાસ
ખબર મોકલી. ટેકરીઓ પર અગ્નિની જ્વાળાઓ જોતા ધુરી અને
રીઝ પ્રદેશમા ખબર પડી કે રાસબર્ગ દુર્ગ હાય લાગ્યો છે.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

હડપૂત નોકરશાહી.

અન્ડરવોશનનો શાસનકર્તા લેન્ડનબર્ગ સારનેન નામક દુર્ગમા અધિવાસ કરતો હતો, અને એ દુર્ગથી તે સ્થાયનો હતો. આજે નૂતનવર્ષની શરૂઆત છે, અને સારનેન દુર્ગમા આનંદની ઈર્મિએ ઉછળી રહી છે. ઓસ્ટ્રીયન લોકો પોતાના હાથમા સત્તા હતી એટલે સ્વતંત્ર રીતે આમતેમ દમામથી ઉચમ પોપાકો પહેરી દેના હતા. આ પરદેશીઓ પારકા રાજ્યમા મહાશત્રુ હતા, અને તે દેશના હક્કદારને હડપૂત કરતા હતા.

શાસનકર્તા સવારના પહેરમા પ્રાર્થના કરવા માટે દેવામા (Church) જવા નીકળ્યો. સૈનિકો અને અનુચયવર્ગ તેની શોભામા અભિવ્યક્તિ કરવા માટે, અને તેનું સ્થાણ કરવા માટે તેની પાછળ હતો. ગ્રીસ લોકોને પૈસા આ મંજીનો દમામ હતો. સ્વીસ લોકો મહેનત મજૂરી કરી પૈસો બેચો કરતા અને શાસનકર્તા તે ટેક્સ નાખી કે અન્યાયથી દડ કરી તેમની પાસેથી તણાવી લેતો. પરસેવો છતારી પેદા કરેલો પૈસો હરામીથી શાસનકર્તા હઝમ કરતો. પરંતુ એ હરામીથી બેગો કરેલો પૈસો પચાવવો મુશ્કેલ હતો. એ પૈસામા તેના નાઇન મૂળ હવું, કારણ કે એથી તેણે ગરીબ લોકોના પેટ પર પગ મૂક્યો હતો, ગરીબ બીચારી પ્રજાને દુચ્છી હતી. એ સ્વીમ લોકોને પૈસેજ શાસનકર્તા પાછળ અત્યારે આટના ઓસ્ટ્રીયનો હતા.

લેન્ડનબર્ગ દુર્ગના દરવાજામાંથી જહાર નીકળ્યો, અને સામેથી આવતા કૂતીકારો સાથે તેને ભેટો થયો. કૂતીકારોને એકી સામઘ

ગોળી સખ્યામાં ફુર્ગિયા જતા જોઈ તેને વહેમ પડ્યો. કેટલાક ફીક્ષ હાથમાં ધાન્ય હવું તો કેટલાકના હાથમાં માખણુ ને છડા હતા કેટલાક ખેડુતો બકેન ને ઘેરા હાથી લાવતા હતા.

લેન્ડનબર્ગે કરવાના આગળજી ઉભો રહ્યો. “ આ લોકો કો માટે ભેગા થાય છે ? ” તેણે પાછળ આનતા સૈનિકને પૂછ્યું.

“ સરકાર ” એતો આપને કતનવર્ષ અભિનંદન આપવા માટે પ્રભજન ઉપહાર તે બેટ લઈને આવે છે ”

લેન્ડનબર્ગે ખેડુતો પર કાતીબ અને શોધક નજર નાખી. કદાચ આ લોકો અભાગી હોય એમ તેને વહેમ પડ્યો. સ્વીસ લોકો પહેલાંના વખતમાં પણ અવા નવાર હાથ પ્રસન્ને ફુર્ગિયા આવતા, પરંતુ તેમને ફુર્ગિયા વચ્ચે લઈને દાખલ થવાની મનાઈ હતી. અત્યારે તે ખેડુતો પાસે માન નાની ડગી જોઈ, વચ્ચે એક પપ્પુ ન જોયું, એટલે તે જાણ્યો. “ આ લોકોને ઉપહાર સહિત ફુર્ગિયા દાખલ થવા દેજો, આટલું ખોની તે દેવના તરફ પ્રણામ કરી ગયો.

લેન્ડનબર્ગના આદેશાનુસાર ખેડુતોને ફુર્ગિયા દાખલ કરવામાં આવ્યા. ફુર્ગિની અદર બરાબર ગોઠવાયા પછી ખેડુતોએ પોપાક નીચેથી એક તીલકુ ચઢ્યું કાઢ્યું, આ લોકો તીલકુ ચઢ્યું સત્તાઠીને સાથે લાંબા હતા એ વચ્ચે લાઠીના માથા પર બેસાડી દેવામાં આવ્યું અને નિ ચઢ્યું જણાતા સ્વીસ ફીક્ષરો વચ્ચેસંજીવિત બની ઉભા.

આ ખેડુતોની નામક આરનો કે એવસ્યેવ હતો. તેણે એવો ચોલાક પહેર્યો હતો કે અદર દાખલ થતી વખતે વાસનકર્તા કે ખીંડ કાઢી તેને ઝોળખી શક્યું ન હતું સાચાએ જાણ્યું તૈયાગ થઈ ગયા છે એ જોઈ, આરનો કે જોગથી તણક કંકડ અને એ આજી કાઢે.

દારરક્ષકો પર તૂટી પડ્યું. એ અવાજ સાંભળતાં જ ત્રીજા સભ્યસભ્યો ત સ્વીસ લોકો દુર્ગદ્વાર ઉપર બહારથી ધસી આવ્યા અને સૈનિકો પર હુમલો કર્યો. સૈનિકોને દુર્ગદ્વાર બંધ કરવાનો કે મદદ માગવાનો પશ્ચ વખત ન મળ્યો. તેમના પર બે તરફથી હુમલો હતો, બહારથી અને અંદરથી. તત્કાલે અવાજ અને દારરક્ષકના જૂમરાણુને લીધે અન્ય ઓરડીયન સૈનિકો ભેગા થયા, પરંતુ સ્વીસ લોકોનું જોર વધી પડ્યું હતું. તે દુર્ગમાં સભ્ય સહિત મુસી ગયા હતા અને તેમની સંખ્યા ભેદી હતી. મારામારીએ બીજા સ્વરૂપ લીધું, પરંતુ ઉવટે લોકોને હાથ વિજયા ગયો.

એકે એક ઓરડીયનોને કેદ પકડવામાં આવ્યા; અલ્લે દેધમંદુઓને સ્વતંત્ર કરવામાં આવ્યા. આ સારનેન દુર્ગે સ્વીસ લોકોને દુઃખી કરવામાં શાસનકર્તાને સહાય કરી હતી. એ દુર્ગમાં પ્રજાને પુરવામાં આવી હતી અને તેમના પર અત્યાચારો ગુજરવામાં આવતા હતા, આથી સ્વીસ લોકોને એ દુર્ગ પર વેર હોય એમ તેમણે તેને અગ્નિને સ્વાધીન કર્યો. જોતજોતમાં અગ્નિની જવાળાઓ વધવા લાગી અને આખો દુર્ગ અગ્નિનારાવણનું મહા બલિદાન બન્યો.

સ્વીડન-ડામ બપોર ફેલાવવા માટે ઉંચા ટેકરા પર તાપણીએ સળગાવવામાં આવી, અને આ જળતો દુર્ગ જોઈ તે માટે ભેદી નિશાની હતો. સારનેન દુર્ગ દરવગત થયો છે એમ આધેના લોકોએ આથી ગાળ્યું.

આ વખતે શાસનકર્તા લેન્ડનબર્ગ દુર્ગથી આવે ખીણમાં આવેલા એક મુદ્ર દેવળમાં પ્રાર્થના કરતો હતો. ઉપાસનાગૃહ, ઓરડી-યનો અને સ્વીસ લોકો માટે હતું. આ દેવળમાં સ્વીસ લોકોને

પ્રથમ સ્થાન મળતુ નહિ, અને ઝોરદારીયોનો રૂઆન પડતો આવે
આ ઉપાસનાગૃહમાં સ્ત્રીસપુરો સ્વતંત્ર હતા, પરંતુ સ્ત્રીઓથી ઉપા-
સનાગૃહ ઉભરાઈ ગયું હતું. લલનાઓ પૂર્ણપણે પ્રભુની પ્રાર્થના
કરતી હતી. એ પ્રાર્થના ચોતા માટે ન હતી પરંતુ તેમના પતિ પૂન
પિતા ને બાતાઓ માટે હતી એમને વિનય પ્રાપ્ત થાય એમ ભગવાન
પાસે તે માગતી હતી. એ પ્રાર્થના ઉપરચોગીઆ ન હતી, માત્ર
ચબ્દોમા નહતી, પરંતુ તેમના હૃદયના ઉડાણોમાંથી આવતી હતી.
શાસનકર્તા પ્રાર્થના કરતો હતો પરંતુ ખરા દીનથી નહિ એના
બક્તિ કે શ્રદ્ધા વિનાના ચબ્દો હતા, અને એ ચબ્દો પશુ સ્વસતાને
અજબૂત બનાવવા માટે હતા ઇશ્વર, ખરી બક્તિ તરફ આકર્ષાય છે,
નહિ કે આની ઢોંગી અને શ્રદ્ધાનિહીન તરફ શાસનકર્તા ખરા દીનથી
પ્રાર્થના ન હતો કરતો, એ એના વહન પરથી જાણતું હતું એ માન
શીશ્યાચારને લીધે જ પ્રાર્થના કરવા દીધાં પરંતુ પડ્યો હતો. દીનથી
પરથી ઉઠવા માટે તે તનપાપડ થઈ રહ્યા હતા જ્યારે સ્ત્રીઓ તે પ્રાર્થનામાં
લીન થઈ, ત્યાં જોઈ રહી હોય એમ લાગતુ હતું

ઉપાસનાલયના શાલ વાતાવરણમાં આધે વાગના તત્તુડાનો અનાજ
સામગ્રી, અને એ અનાજ સામગ્રી જ કોણ જાણે કેમ સેનાનગ
ર્જના હૃદયમાં ચીરોડો પડ્યો ને તે બચબીત થયો. એ સ્વ તેને પ્રલય
હાજના ગડગડાટ જેવો લાગ્યો. સ્ત્રીઓ, તથા સ્વતંત્ર સ્ત્રીસ લોકોએ
તે ધ્વનિ સામળ્યો અને એમના હુમાતા દીન પર તેથી સારી અસર
થઈ એ સ્વ તેમને સ્વતંત્રતાનો જાણનાઈ લાગ્યો. એ તત્તુડાનો સ્વ
કર્કશ્ય લાગતા તેમને મીઠ લાગ્યો. પ્રાર્થના (Sermon) વાચતો
પ્રાદરી (Priest) જરા યોગ્યો, અને પછી તેણે કાર્થ શરૂ કર્યું સ્વ

ચાનો હતો તે એ બગબગ બાણુતો હતો. એના નાત અને ગનીર સુરમા વિનયતો ટંકાર હતો અને એના મુખ પર દર્દની રેખાઓ હતી.

અદ્ય સમન વ્યતીત થયો, અને હારનો હારલો એક એસ્ટ્રીયન સૈનિક દેવળના દરવાજામાં ધુસ્યો. એનું લરીંગ લોહીથી સ્નાયુ ગયું હતું, અને એના ચહેરા પર હિંમનનાના સ્પષ્ટ ચિન્હો હતા. દેવળમાં બેસી ધુસતા જ તેણે ખૂબ પાડી "નાસો ' નામો ' સરકા ' સ્વીસ લોકો બાગમાં હાથા છે. તેમણે આપણે ફર્ન દસ્તાગન કર્યો છે, અને બાળી પણ મૂકી છે."

"અત્યા, બકે છે કે બોને છ ? ગાડો થયો છે કે શુ ?" લેન્ડનમર્ગે ધુ ટપ્પ પનથી સારાણા હાના કોધમાં કશું કિપાસના બધું પડી. દેવળમાંના મધાની નજર એ સૈનિક તરફ પળી લેન્ડનમર્ગે. એમ લાગુ કે સૈનિક ગાડો થઈ ગયો છે અથવા તો તે પાંધેતો છે.

"ખરી વાન કુદુ છુ છવ બચાવનો હોય તો નામો. સ્વીસ લોકોએ બક હાથ્યુ છે અને તે તમને છોડશે નહિ."

"સ્વીમ લોકોમાં બાગે કરવાની હિમત નથી એ ખેડોમાં નોકશાહી સામે બાય બીડવાની હામ નથી તારૂ બેલુ જરા ચરફી ગયુ છે કે શુ તે આવી તોપ મારે છે " લેન્ડનમર્ગે ખડખડ હસતા કશું પરતુ તેનું હૃદય તેને એમ કહેવા લાગ્યું કે કદાચ આ વાત ખરી પણ હોય

"હું સોગન ખાધને કહું છુ કે આ સતન વાત છે. જો ન માનતા હો, તો સાબજો આ તેમના અવાજો "

સૈનિક આ રો કે દેવળમાં કોનારલ બાગો હતો લેન્ડનમર્ગના હુકમે સર્વત્ર શાંતિ પ્રતી, અને એ શાંતિના સામ્રાજ્યમાં સ્વીસ

લોકોની વિનયધોળાઓ અને અગ્નિમા સગી તૂટી પડતા હુર્ના કાઢતો અવાજ સર્વને ઠણ્ઠાવતો થયો.

આ ચોક્કસ પુરાનાથી સૈનિકની વાત લેન્ડનમર્ગને ખરી લાગી અને તેના મોતીઆ મરી ગયા. તે દનાય થઈ ગયો અને તેણે પચા-યન કરાવતો નિશ્ચય કર્યો. તેને ખાતી હતી કે સ્વીસ લોકો તેના પર પુરેપુરું વેર લેશે તેણે જે અભ્યાસો ગુજાર્યા હતા, એ તેની નજર સમક્ષ તરવા લાગ્યા, અને તેને ગભરાટ છૂટ્યો. પરસેવાના ટીપા તેના કપાળ પર ખાઝ્યા જો પોતે અહિયાથી નાસી નહિ જાય તો જી દગી બચવી મુશ્કેલ છે, એમ તેને લાગ્યું એ વિચારોથી તેના પગ ધુન્વા લાગ્યા તેણે નાસના પગ ઉપાડ્યા અને તે દગવાળ તરફ વળ્યો.

“સરકાર” એકે રસ્તેથી તમે પચાવન કરી ચકશે. નહિ. સ્વીસલોકો એકેએક માર્ગ પર જાઓ. રાખીને બેઠા છે.” સૈનિકે શામનકર્તાનો વિચાર સમજી પરિસ્થિતિ સમજાવી

‘ત્યારે હવે મારે કંતુ શું’ કંઈ ઉપાય છે?” લેન્ડનમર્ગ તદ્દન નિરાશ થઈ બેઠો.

“માન એકજ રસ્તો છે ઉપર પર્વતોમા નાગી ત્યા મરાઈ રહ્યા વિના બીજો ઉપાય નથી ત્યા જવાનો એક રસ્તો મને ખબર છે એ રસ્તો બચકર અને વિકટ છે, જનાય એ સ્થળ નિરાપદ હોવાથી આપણે ત્યા જઈશું.”

“ચાલ, ત્યારે આગળ ચા.” એમ કહી લેન્ડનમર્ગ સૈનિકની પાછળ દોડ્યો. ઓરડીમન સૈનિકો અને બનુચરોએ પશુ દેવગમાથી પેલાયન કર્યું, અને તેમની પાછળ પર્વતો તરફ નાહા.

ઉપાસનાયુદ્ધમા આવેલા સ્વીસ લોકો અને લલનાઓમા હર્ષનો

પાર ન રહો. ઉઘી પૂછડીએ ભાગતા ચાસનકર્તા અને તેના નોકરોને જોઈ એ લોકોએ ખુશાલીની ખૂંચો પાડી. ચાસનકર્તા અત્યારે તેમના તરફ રૂઆબ ખતાવવા રહ્યો નહિ, કારણ કે સ્વીસ બજવાગોરોને પકડાયો તો પોતાને માર ક્યો વિના રહેશે નહિ, એ તે જાણતો હતો.

નાસતાં નાસતાંય નોકરસાહીના નોકરો ચાકી ગયા. ગિરીપથ આગળ તે આવી તો પહોંચ્યા, પરંતુ નથીય એ હમ્બા આગળ હતું. પર્યાંત પર સખાન બચ પડેલો હતો, અને એ રસ્તેથી જવાય તેમ નહતું: જાય તો હાથે કરીને છવ ખોવા જેવું હતું. અણધારી આવેથી વિપદ છોડી, ના છટકે તેમને અન્ય વિપત્તિના મુખ તરફ વળવું પડ્યું. જેમનાથી તે આરે નાસતા હતા તેમના તરફ જ તેમને જવું પડ્યું. જે અત્યાચારી ચાસનકર્તા ગર્વમા ઠોક તીથી પણ નમાવતો નહતો, સ્વીસ લોકોને વ્યાધ જની હરિહીએની મારક ચીધતો હતો, તેજ આજ મુગરપ જની સીસાપી વ્યાધના બચથી નાસતો હતો. એકે જગ્યાએ તેને આશ્રય મળે તેમ નહતું: સ્વીસ-રેન્ડની ભૂમિ પણ જણે તેને કરડવા ધાતી હોય અને પોતાના પુત્રો પર ચુભરેલા બૂધમેનો બડલો લેવા માગતી હોય એમ તેને લાગતું હતું!

ઓરડીવન નોકરસાહીના અમલદારો આજ જંગલમા રખડનારા બન્યા. મુઠા અને ઠંડીરૂપી બે રાક્ષસો તેમને શીડા કરતા હતા અને એ શીડાઓ સહન કરીને તે છાનામલા નાસતા હતા. એમનો એ ભય તદ્દન વ્યર્થ હતો કારણ કે સ્વીસલોકો તેમની પ્રગતિથી વાકેફગાર હતા: હાથે કરીને જ એ લોકો તેમને લાગવા દેતા હતા. તેમની મરજી હોય તો એ સયતાન સામનકર્તાને ક્યારેનાય યમ

ધામમાં પહોંચાડી દીધો હોય. પરંતુ સ્વામી લોકો ઉદાર દીધવા હતા. તે સ્વતંત્રતા માટે લડતા હતા, નહિ કે એસ્ટ્રીયનોને મારવા. સ્વતંત્રતાની લડતમાં જે લોકો નડતર નાખે તેમને તો તે છોડે તેમ નહતા; પ્રતિદિસનો ઉપયોગ તે જેમ અને તેમ આણે કરતા હતા.

એસ્ટ્રીયનો સહિત લેન્ડનબર્ગ સંતાતો ને નાસતો હતો, પરંતુ તેનાં અન્યાયી કર્મોનો બદલો, ધધર તેને આપ્યા વિના રહે તેમ નહતો. તે અતિ સ્વીસ લોકોના પંજામાં પડ્યો; અને તરત જ અન્ટરવોક્ઝનના નેતા આરનોલ્ડ આગળ તેને ખેડે કરવામાં આવ્યો. આરનોલ્ડને લેન્ડનબર્ગ પર પુરૂં વેર હતું; એજ સયતાને તેના પિતાને સદાને માટે અધ. બનાવતો હતો. જે જાલીમ શાસનકર્તાએ પોતાના પિતા પર અમાનુષીય અત્યાચાર ગુમરી, તેને રસ્તાનો બીખારી બનાવ્યો હતો, એના પર વેર લીધા વિના, આરનોલ્ડ તેને છોડે તેમ નહતો.

“ કેમ નરાધમ, સત્તાના મઠમાં તે મારા પિતાની આંખો ફેડી હતી કે? એક દિવસ તારો હતો તો આજ મારો પણ આવ્યો છે. એ તારા કુકર્મોનાં બદલો આપવા તૈયાર થઈ જા. ” આરનોલ્ડે શાસનકર્તાને ધૂતકારતાં કહ્યું.

લેન્ડનબર્ગ લુચ્ચો તેમજ કાપુરુષ હતો. એ બન્ને ગુણો અહિંયા પ્રદર્શિત થયા. તેણે વિચાર કર્યો કે આ જગ્યાએ જોર અજમાવવું અને સામા થવું એ નિરર્થક છે; દમયી તો સ્વીસ લોકો વધારે ઉશ્કેરાશે. તેના પેટમાં ફાળ પડી હતી કે આરનોલ્ડ વેરને લીધે પોતાની જાન લીધા વિના છોડશે નહિ; એ વિચારથી તે તદ્દન નાર્મદ બની ગયો. અત્યારે સમયોચિત કાર્ય તેણે હાથમાં લીધું. તે

આગનોદ અને તેના અંધ પિતા હેનરીના પગમા ધૂળ ચાટતો પડ્યો, અને પ્રાણબિક્ષા માગવા લાગ્યો.

એક વખતના અત્યાચારી, સત્તાવાન સાસનકર્તાને પોતાના પગમા પડેલો જોઈ, તેની દયાબળક સ્થિતિ જોઈ, વૃદ્ધ હેનરીનું હૃદય પીગળ્યું તેણે પોતાના જ હૃદયકતા દુસ્મન, પોતાની સળગતા સગા-યાઓથી આખો ફોદાવનાર અત્યાચારીને ક્ષમા આપી, અને તેને અભયવચન આપ્યું. અપકારનો બદલો ઉપકાર કરનાર આવા જ મહાન પુરુષો હોય છે એમના હૃદયો વિશાલ અને દયાથી પૂર્ણ હોય છે. એવે વખતે તે પોતા પર પડેલા દુખોને પણ ખૂબી જઈ દુસ્મનને ક્ષમા અર્પે છે.

એ અભયવચનથી લેન્ડનબર્ગની જીદગી બચી: એમા એક તરફ ઉપકાર હતો અને બીજી તરફ હુન્ન્યાઈ હતી લેન્ડનબર્ગને જીતવું એમા ન રહ્યું પણ સ્વીટ્ઝરલેન્ડ દેશમા તેને રહેવા દેવાનો ન હતો. એ અભય વચન આપતા હેનરીએ લેન્ડનબર્ગ પાસે પ્રતિજ્ઞા લેવડાવી કે તે સ્વીટ્ઝરલેન્ડમાંથી ઉઘાળા બરી સદાને માટે જશે અને કદાપિ પાછો આવશે નહિ લેન્ડનબર્ગ અત્યારે જે કહે તે કરવાને તૈયાર હતો કારણ કે તેની જીદગી બચતી હતી તેણે ખુશીથી એ પ્રતિજ્ઞા બીધી.

લેન્ડનબર્ગ અને તેના અનુચરો, એ પંદેરી નોકરચાહીના અમનદારો એ, પરગળ્ય પચારી પડી જન્મસિદ્ધ હજુ જૂઠી લેનાર સમ્રાટના સાસનવર્તાઓને સ્વીટ્ઝરલેન્ડમાંથી સદાને માટે પાછીયું આપવામા આવ્યું સ્વીસ સ્વેઇચરોનીઓએ એ અત્યાચારી રાજાના કનાઓને, સ્વેઇચમાંથી સ્વમાન્યભિમાન અને સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ કરી,

ખડીઆ પોટલા જાણી દાકી કાઢ્યા. એ પરદેવી નોકરસાદીને દેશ-
માથી હડપ્ત કરવામા આવીઃ નોકરસાદીના અમલદારોને દેશમાથી
હયાળા બરાબી કાઢવામા આવ્યા. ઓરફીયનોને અસારે એક પ્રકાર-
નો સોક અને એક પ્રકારનો આનંદ હતોઃ સોક એ જ કે તેમણે
ચાંતા અને હુકમન ગુમાવી હતી, અને હર્ષ એ જ કે તેમની છઠ્ઠી
સલામત રહી હતી.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

૨૬

સ્વરાજ્યની શરૂઆત.

નૂતનવર્ષના પ્રથમ દિવસે સ્વીસ લોકોએ સ્વાતંત્ર્યની લડતનો આરંભ કર્યો; એ લડતનો પ્રથમ પ્રકાર આત્માચારની પરાકાષ્ઠાને લીધે વિલ્લીયમ ટેલે કર્યો હતો. આખા સ્વીટ્ઝરલેન્ડમાં સ્વાતંત્ર્યની લડત મારેનો જૂડો ફરક્યો હતો. આ જ નૂતનવર્ષના પ્રથમ દિવસે ઓસ્ટ્રીયન સરકારે બધાનેલા મોઠા ફુર્જો સ્વીસ લોકોએ કબજે કર્યા અને તેમાંના પણાખરાને જમીનદોસ્ત કર્યા. મુરી સ્વીઝ અને અન્ડરવોલ્ડન ત્રણ પ્રદેશોમાં એકી સાથે કામ આરંભાયું હતું. અન્ડરવોલ્ડનમાં સ્વીસ પ્રજાને નેતા આરનોલ્ડ હતો, મુરીમાં ટેલ ને વોલ્ટર ફર્સ્ટ અને સ્વીઝનો રોફેસર હતો.

અન્ડરવોલ્ડનમાં સાસનકર્તા હયાત હતો એટલે આરનોલ્ડે છૂપી રીતે અને હુકિતથી કામ કર્યું હતું. મુરી અને સ્વીઝ પ્રદેશનો આત્માચારી ગર્વનર ગેરલર પંચતને પામેલો હોવાથી એ પ્રદેશના લોકો સત્ત સંજોગે વધ નૂતનવર્ષને દિવસે, નિર્ભય બની ફરતા હતા. એ દેશમાં ઓસ્ટ્રીયન અમલદારો રહ્યા હતા તેમની તેમને ખીક ન હતી એટલે એમણે ખુદ ખંડ લીધાં હતાં.

આ બંધવાની શરૂઆત અન્ડરવોલ્ડન પ્રદેશમાંથી થઈ ત્યાંના સારનેન અને રોસનર્ગ મહા મંદિરનું ફુર્જો સ્વીસ લોકોએ કબજે કર્યા અને એની ખજાર મુરી અને સ્વીઝ પ્રદેશમાં તાપ્તીઓ દ્વારા મળી.

ધુરી પ્રદેશમાં આવેલા એટોર્ફ ગામમાં તેન અને વોલ્ટર રસ્ટેન્સેરે બંધાવેલા 'યુગિદમન ફર્મ' આગળ હતા પ્રમુખનો તેમના નેતૃત્વ નીચે હથીયારબંધ તૈયાર હતા તેમણે અંદરવોલ્ડનમાં પતન કરેલા ફુગોનો સંજેત લેયો

“ જુઓ, પેલી અંદરવોલ્ડનની વિજયધ્વજ દેખાય ” તેટલે ટકરીઓ પણ હોળી દેખાડતા કંથુ

“ અને આમ રીઝમાં પણ પેની દેખાય ” વોલ્ટર રસ્ટેન્સેરે ફુગોનો સંજેત લેયો પાર આવેલી ટકરીઓ પર તાપણીઓ દેખાડતા કંથુ.

“ શું ત્યારે આપણે જ હેલ્વા રહ્યા ? આ અત્યાચારીનો ફર્મ હમણે અક્ષત લે્યો છે અને આપણી સ્વતંત્ર ભૂમી પણ એ અત્યાચારીનું ચિહ્ન રહ્યું છે તોડી પાડો ફર્મને, તોડી પાડો ” જુરસામાં આનંદા તેન બોલ્યો.

નેતૈનાં હુકમ થતા જ સ્વીસ લોકો એ ફર્મને તોડી પાડવા તૂટી પડ્યા જે મજૂરો અને ઠીકાઓએ શાસનક્ષત્રીના ભૂતમથી આ ફર્મ બાંધેલો હતો તે જ માણસો અને તોડી પાડવા અહિં તૈયાર હતા બાવલી વખતે તેમનામાં અનિદા હતી તોડતી વખતે તેમનામાં જુસ્સો ઉભાલ અને કંઈ આવી પુરવો, સ્ત્રીઓ અને બાળક-માળિકાઓ સર્વમાં સ્વતંત્રતાનો જુસ્સો હતો અને સૌ અત્યારે સ્વદેશ માટે એકસાથે થઈ, એ ફર્મને તોડના મડયા.

“ મનુષ્યોનો જય હો ! ” એ જ ઘંટો સંજના મુખમાં હતા, અને એથી આઠાવ ચઘાયમાન થઈ હતું. જોનએતામાં તે

‘ સુરીદમન દુર્ગ ’ ને જાળીનદોસ્ત કરવામાં આવ્યો. અને સીસ લોકો વિજયધોળાઓ દરવા લાગ્યા. તેમણે પણ ટેકરીઓ પર તાપણી સજગાવી અને સમાચાર મોકલ્યા.

સીસ લોકોના સ્વાતંત્ર્યની, તેમના સ્વરાજ્યની ઘટના એ ઉત્સાહને આનંદપ્રદ તે દેખાવાનું રહ્યું. તેમને દુરમનો પ્રત્યે ક્રૂરતા પ્રદર્શીત કરી નહિ. આસ્ત્રીયન સેનાપતિઓના તેમણે પ્રાણ દરી લીધા નહિ; અને એ એમની ઉદારતાનું જ પરિણામ હતું. ના છૂટકે જ અમુક સૈનિકોની પ્રાણ હત્યા તેમણે કરી હતી. આસ્ત્રીયનોને મારવા એ તેમનો મુખ્ય હેતુ ન હતો, પરંતુ દેશની સ્વતંત્રતા જાળવવી એ તેમનું ધ્યેય હતું. એ સ્વતંત્રતા માટે જ તેમણે આસ્ત્રીયનોને કેરામાંથી હાડી કાઢ્યા,

તોદરશાહીના અમલદારોને હાડી કાઢવાને, તેમના દુર્ગોને તોડી પાડવાને અને સીસ લોકોના સ્વાતંત્ર્યની ઘટનાત યમાને એક અઢવાડીયું વહી ગયું. સ્વદેશપ્રેમી સીસલોકો પુનઃ રૂઢી સ્થળ પર એકનયમ આ રૂઢી પરનું દ્વિતીય તમેચન ઉત્સાહ આનંદ અને સ્વતંત્રતા-વસ્થામાં મળ્યું. અત્યારે હવે એવો વખત આવ્યો હતો કે નિરાકારો કે ગુપ્ત રીતે તેમને લોભા થવાનું એક પણ પ્રયોજન રજુ ન હતું. સ્વતંત્રતા યાસનક્તિઓનું નામ કે નિગાળ તેમના દેશમાં રજુ ન હતું અને લેધી તેઓ સ્વતંત્ર અને છૂટા હતા. સીન્ડરલેન્ડના કાર્યવાહકો તેના જ વીરગાનનો હતા.

વિજયપ્રાપ્તિ માટે સૌએ પરસ્પર અભિનંદન આપ્યાં અને લગત ાં સવિસ્તર વર્ણન કરી ગંભીરતાથી. આ વિજયનો મુખ્ય હેતુ નિ-

ખની રિયતિ વિશે વિચાર કરવાનો હતો. સ્વરાજ્યની શરૂઆત થઈ પણ તેની સંપૂર્ણ પ્રાપ્તિ હજી આથે હતી. કામનો આરંભ થયો હતો પરંતુ તેનો અંત આવ્યો નહતો. હજીય તેમણે સંપ ને દિંમત રાખવાની હતી. તેઓને ખાતરી હતી કે જ્યારે સમ્રાટ આલજેટ તેમના બળવાની ખબર જાણશે, અને ઓસ્ટ્રીયનોને હાંડી કાઢવામાં આવ્યો છે, એ વાત સાંભળશે, ત્યારે તેનો પિતો ખસશે. સૈનિકો સહિત તે નિશ્ચય આવવાનો, એમ સ્વીસ લોકો જાણતા હતા. એ ભાવિ વિષદ માટે સ્વીસ લોકોને તૈયાર રહેવાનું હતું, તેમનો એકમંપ બળવી રાખવાનો હતો; અને એ એક સંપના બળથી પોતાની સ્વતંત્રતાની રક્ષા કરવાની હતી. એક જુદા તંત્રને તૂટતાં વાર ન લાગે પરંતુ ‘ચહુતંત્રચક્રઃ’; અને એ જ માટે સ્વીસ પ્રજાજનોએ શટલી પ્રદેશ પર પુનઃ ખરા હુકમથી સખત પ્રતિષ્ઠા લીધી. આ પ્રતિષ્ઠાથી તેઓ પુનઃ એકમેકની આથે ઉભા રહેવાને બંધાયા, અને સ્વતંત્રતા માટે, કરાની પણ દરકાર કર્યા વિના યુદ્ધ કરવાને કટિબદ્ધ થયા.

સમ્રાટ આલજેટ તેના અમલદારોને સ્વીસ પ્રજા પર અત્યાચારો ગુજારવા તેમજ તેમને શુભાભીની બેઠીઓમાં જકડવા મોકલ્યા હતા. એ અત્યાચારોથી કંટાળી સ્વીસ લોકો બળવામાં ઉઠીને અને એ બાને લડાઈ કરી તેને પચાવી પડવો એ તેનો હુકમ હતો. જૂઠ્ઠાઓ પરિશુભ તેના માર્ગો કરતાં વધારે આવ્યું. બળવો તો શું, પણ સ્વીસ લોકોએ તેના નીમેલા શાસનકર્તાને માર્યો હતો અને તેની નોકરશાહીને ઉખાડી ફેંકી દીધી હતી. આવી દહીકંત સાંભળતાં જ સમ્રાટમાં પ્રજાવેલા અગ્નિમાં ધી હોમાયું. પરંતુ એ સળંગેલા અગ્નિમાં સ્ત્રીદુઃસ્વર્ગ-કને તે હોભી થકે તેમ ન હતો. એ અગ્નિ તે

એમને એમ જ શાત થઈ ગયો. ઝોસ્ટ્રીયામા તે લડી રહ્યો હતો અને તેનું સૈન્ય બધુ ત્યાં રોકાયેલું હતું. માણસોની તેની પાસે છૂટ ન હતી સ્વીટ્ઝરલેન્ડ પર સૈન્ય મોકલે એવી તેની અત્યારે સ્થિતિ ન હતી, તેથી તે મનમા જ પરણ્યો અને મનમા જ રાડ્યો.

સમ્રાટની આ કંદોડી સ્થિતિ સ્ત્રીસ લોકોને સુખદર નીવડી. તેમના સ્વાતંત્ર્યમા હવે કોઈની આડખીલી રહી ન હતી. ભાવિવિપક્ષ મારે તેઓ કટીબદ્ધ થવા લાગ્યા. શુભ સરખાતના પરિણામ સાગ જ નીવડશે એમ તેમને અચૂક આશા હતી.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

૯૬

પૂન.

આતમેટ નિજુર ને અર્થલોભી સમ્રાટ હતો. લોભથી અન્યની વસ્તુ પચાવી પડવા તે મથતો, અને કેટલાયનીય હઝમ કરી ગયો હતો. રીઝર્વેન્ડ એના એ લોભનું બલિદાન બન્યું હતું અને એથી જ તે રીસ લોકોમાં ધીકારાતો હતો. એના લોભના ભોગ ખીજા કેટલાય માણસો થયા હતા. એ પૈશાચિક વૃત્તિઓને લીધે તેના પર પ્રેમ રાખનાર, તેની તરફ સદાનુભૂતિથી જોનાર માત્ર અસ્પર્શ મનુષ્યો હતા, અને એ અસ્પર્શીય ખરા હોવાના તો કેટલા હશે એ બાબત અસંકય હતું.

આમથી તેમથી જે હાથ લાગે તે હઝમ કરવું એ તેનો મુદ્દા-લેખ હતો. તેના સગા ભત્રીજાની મિસ્ત્રત પણ હોધ્યા કરવાને તે તત્પર થયો હતો. કાકા ભત્રીજા વચ્ચે આથી ચક્રમક જરી હતી, અને ડ્યુક જોન જોફ રેવેખીઆ સમ્રાટને તીરસ્કારની દૃષ્ટિએ જોતો થયો હતો.

દેશવાવરયામાં જ ડ્યુક જોનનો પિતા મરણ પામ્યો હતો, અને આલબેટ ભત્રીજાને ઉછેરીને મોટો કર્યો હતો. ભાઈની મિસ્ત્રત, ધનસંપત્તિ ને રાજ્યનો કારભાર આલબેટના હાથમાં આવ્યો હતો. આ મિસ્ત્રતનો વારસો જોન હતો અને એ જ્યાં સુધી નાનો હતો ત્યાં સુધી કોઈ પણ પ્રકારની ડબલ વિના એ વારસો આલબેટના હાથમાં રહ્યો. પરંતુ જોન હવે ઉમર લાયક વીસ વર્ષનો યુવાન થયો.

તેણે કાકા પાસેથી પોતાનો વારસો અને રાજ્ય માગ્યું, અને એ મિલકતનો કારભાર પોતાના હાથમાં લેવાનો વિચાર દર્શાવ્યો. અર્થ-સૌથી સમ્રાટના હાથમાંથી કનજે આવેલી વસ્તુ છૂટી મુરકેલ હતી; મન્ત્રીજની મિલકત પચાવી પડવાનો તેનો ઇરાદો હતો. આરંભમાં તો તેણે જોનને ટલામા ઉડાવ્યો, અને વાત આ કાને સાંભળી પેતે કાનથી કાઢી નાખી.

જોન પોતાનો વારસો મેળવવા સમ્રાટની પાછળ જ પડ્યો. તેણે કહ્યું, “કાકા, મને માત્ર રાજ્ય આપો. રાજસુમટ ધારણ કરવાને હું લાયક થયો છું.”

છેવટે સમ્રાટે ઉત્તર આપ્યો: “હજી તું બાળક છે, ઉમ્મર લાયક થયો નથી, ભાઈ! તારામા વ્યાવહારિક બુદ્ધિ હજી આવી નથી.”

સમ્રાટના એ જવામે જોનને અત્યંત ક્રોધીત બનાવ્યો. અને સાથે પોતાના કાર્યમાં તે વધુ નિયમવાળો બન્યો. સમ્રાટના પોતાની ઉમ્મર જોટલા જ પુત્રોને રાજ્યો આપવામાં આવ્યા હતાં અને તે અમન અને શાસન ચલાવતા હતા, એ જોનાં જ જોનને ફાળમાં કાઢી કાળુ લાગ્યું. એ લોકો ગળાઓ કહેવાતા હતા અને પોતે હવે રાજ્યો રાજ્ય વિનાતા હતા. આથી તે સમ્રાટ પર ક્રોધે ભરાયો અને પોતાની મિલકત અને રાજ્ય પાછું કેમ મેળવવું, એજ વિચારોમાં મગ્ન રહેવા લાગ્યો.

રાજ્યસંપત્તિ પાછી મેળવવાના ઉપાયો સંખ્યા તેણે મિત્રોમાં વાતચીત કરી. એના મનજમાં બધુંજ વિચાર આવ્યો હતો; એ ઉપાય વિના તે રાજ્ય મેળવી શકશે નહિ એમ તેને લાગ્યું હતું. સમ્રાટ સત્તાવાળો હતો એટલે જળદસ્તીથી રાજ્ય પાછું મેળવી શકાય

તેમ ન હતું. આથી તેને યમધામમાં પહોંચાડી રાજ્ય મેળવવું એમ તેણે નિશ્ચય કર્યો. સર્વ મિત્રોએ આ વિચારને અનુમોદન આપ્યું. મિત્રોની સહાયથી જોને વેર લેવાનો, સમ્રાટનું ખૂન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો, અને એ માટે તે યોગ્ય અવસર જોગવા લાગ્યો.

ઓસ્ટ્રીયાનો અંતર્વિધ્વજ પ્રથમિત કરી, સમ્રાટે સ્વીડ્ઝરલેન્ડનાં ત્રણ પ્રદેશો સામે લડાઈ ચલાવવા માટે સૈન્ય સંમલ કરવા માંડ્યું. એ કાર્યમાં મદદરૂપ નિવડવા, પોતાની સલાહ આપવા સમ્રાટના આમંત્રને તેમજ તાળાના અમુક અમુક રાજાઓ ભેગા મળ્યા. સ્વીડ્ઝરલેન્ડને દબાવી દેવા માટે જનરલ્સ તૈયારીઓ થઈ રહી; અને હુમલો લઈ જવાની યોડા દિવસની જ વાર હતી.

રૈધનફેલ્ડ જવાને સમ્રાટ અનુચરવર્ગ તેમજ અમીરો સહિત નીકળ્યો. ત્યાં જતાં રસ્તામાં રુસ આગળ નદી આવે છે. એ નદી ઉપર પુલ ન હતો; પરંતુ યુસારેને હોડીમાં બેસી નદી ઓળંગવી પડતી. આલબેટને સહેલ કરવાનું મન થયું અને તેથી તે માત્ર એક જ મિત્ર સહિત આનંદની વાતો કરતો હોડીમાં બેઠો; સાથે સૈનિકો કે અંગરક્ષકો કાંઈ પણ ન લીધું. આમ તે સામે પાર જવા ઉપડ્યો, અને તેના સૈનિકો અને અમીરો આ કીનારે ઉભા.

સામે કીનારે જઈ આલબેટ કિનારા પર આવેલા મેદાન પર ચાલવા માંડ્યું. એ મેદાનની જમિ નીચે પુરાતનકાળના મોઢા પ્રસિદ્ધ ચહેરનાં ખંડીયેરો એમ મનાતું. એ જગ્યાએથી સામે હેપ્સબર્ગનો જુનો ડુર્ગ દષ્ટિગોચર થતો હતો. સમ્રાટ અને તેના મિત્રને આ કિનારે ચૂકી હોડી ખીળી માણસોને લેવા પાછી રવાના થઈ હતી.

ડકુક જોને આ વખતે ખરેખરો લાગ સાધ્યો હતો. સામેથી દોડતે ઘોડે, હાડી તરવારે આવતા જોનેને સમ્રાટ તથા તેના મિત્રે જોયો. એની પાછળ ખીજાં એ માણસો હતાં, અને તે એના મદદગાર હોય એમ લાગ્યું.

“ કેમ, કાકા ! રાજ્ય નથી આપવું ને ” એમ આવતાં જ જોને કરડાકીમાં ધૂરકયો; અને સમ્રાટ જે અચાનક આ મામલો જોઈ ગભરાયો હતો, તે કાંઈ ઉત્તર આપે અથવા તે ગચાવ કરે ત્યાર પહેલાં તે “ હો, તારે ચાખો આ પ્રસાદો ” એમ ખોલીને તેની છાતીમાં એણે તરવાર ખોપી દીધી. સમ્રાટ આલગ્રેટ અભારે એકલો ને નિરાધાર હતો. તરવારના સખત ધાધી તે પડ્યો. આઠલેથી જાણે અધુરું રહ્યું હોય એમ જોનેના એક મિત્રે સમ્રાટના શરીરમાં ભાલો માર્યો, અને ખીજાએ તેની ખોપરી તોડી નાખી. સમ્રાટ સાથે મિત્ર હતો તે તે નકામી જાન ધોણ્ય, એ બચથી ક્યારેનાય પલાયન કરી ગયો હતો; સમ્રાટને મદદ કરવા માટે પશુ હોતો રહ્યો ન હતો.

મરણુતોલ, લોહીમાં તરબોળ સમ્રાટ ત્યાંજ પડ્યો રહ્યો. આ કૂલ તેના અનુચરો અને અમીરોએ નહીતા સામે કીનારેથી જોયું. પશુ કરે શું ? તે ના ઈલાજ હતા. સમ્રાટ અને તેમની વચમાં નહી હતી. હોડી અધવચમાં હતી. તેઓ કકળી હાંસ અને તેમનામાં શુસ્સાનો પાર રહ્યો નહિ. ત્યાં હોહાકાર થઈ રહ્યો.

સમ્રાટ જેવી મહાવ્યક્તિનું ખૂન કરી જોને અને તેના મિત્રોને અવિધ્યની ચિંતા થઈ; અને એ બચથી તે સમ્રાટને એ ને એ દશામાં પાતો મૂકી પલાયન કરી ગયા. આલગ્રેટ મરણુની અણી પર હતો પરંતુ તેની પાસે કાંઈ ન હતું; તે એકલો જ એ દશામાં પડ્યો હતો.

તેમ ન હતું. આથી તેને ચમધામમાં પહોંચાડી રાજ્ય મેળવવું એમ તેણે નિશ્ચય કર્યો. સર્વ મિત્રોએ આ વિચારને અનુમોદન આપ્યું. મિત્રોની સહાયથી જોને વેર લેવાનો, સત્રાટનું ખૂત કરવાનો નિશ્ચય કર્યો, અને એ માટે તે ગોપ્ય અવસર ખોળવા લાગ્યો.

ઓસ્ટ્રીયાનો અંતર્વિષય પ્રચલિત કરી, સત્રાટે સ્વીટ્ઝરલેન્ડના ત્રણ પ્રદેશો સામે લડાઈ ચલાવવા માટે સૈન્ય સમઠ કરવા માંડ્યું. એ કાર્યમાં મદદરૂપ પિવડવા, પોતાની સનાહ આપવા સત્રાટના આમ્રજનો તેમજ તાબાના અમુક અમુક રાજાઓ જોગા મળ્યા. સ્વીટ્ઝરલેન્ડને કનાવી દેવા માટે જગરદસ્ત તૈયારીઓ થઈ રહી, અને હુમલો લઈ જવાની યોદ્ધા દિવસની જ વાર હતી.

રૅઇનરૅન્ડ જવાને સત્રાટ અનુચરવર્ગ તેમજ અમીરો સહિત નીકળ્યો. ત્યાં જતા રસ્તામાં રયુસ આમળ નદી આવે છે. એ નદી ઉપર પુલ ન હતો. પરંતુ મુસાફરોને હોડીમાં બેસી નદી ઓળંગવી પડતી. આલ્બ્રેક્ટને સહેલ કરવાનું મન થયું અને તેથી તે માત્ર એક જ મિત્ર સહિત આનંદની વાતો કરતો હોડીમાં બેઠો, સાથે સૈનિકો કે અગરક્ષકો કાંઈ પણ ન લીધું. આમ તે સામે પાર જવા ઉપડ્યો, અને તેના સૈનિકો અને અમીરો આ કીનારે ઉભા.

સામે કીનારે જઈ આલ્બ્રેક્ટે કીનારા પર આવેલા મેદાન પર ચાલવા માંડ્યું. એ મેદાનની જમિ નીચે પુરાતનકાળના ઢાંધ પ્રસિદ્ધ ચહેરના ખડીયેરો. એમ મનાવું એ જગ્યાએથી સામે હોસબર્ગનો જુનો ડુર્ગ દૃષ્ટિગોચર થતો હતો. સત્રાટ અને તેના મિત્રને આ કીનારે મૂકી હોડી બીજા માણસોને લેવા પાછી રવાના થઈ હતી.

ડયુક જોને આ વખતે ખરેખરો લામ સાધ્યો હતો. સાનેથી દોડતે ઘોડો, ઉઘાડી તરવારે આવતા જોનેને સમ્રાટ તથા તેના મિત્રો જોયો. એની પાછળ બીજાં એ માણસો હતાં, અને તે એના મદદગાર હોય એમ લાગ્યું.

“ કેમ, કાકા ! રાજ્ય નથી આપવું ને ” એમ આવતાં જ જોને કરડાકીમાં ધૂરકયો; અને સમ્રાટ જે અચાનક આ માગણો જોઈ ગમરાયો. હતો, તે કાંઈ ઉત્તર આપે અથવા તો જલ્પાવ કરે ત્યાર પહેલાં તો “ લો, તારે ચાખો આ પ્રસાદી ” એમ બોલીને તેની છાતીમાં એજે તરવાર ખોસી દીધી. સમ્રાટ આલથ્રેટ અત્યારે એકલો ને નિરાધાર હતો. તરવારના સખત ધાથી તે પડ્યો. આઠલેથી જાણે અધુરું રહ્યું હોય એમ જોનેના એક મિત્ર સમ્રાટના સરીરમાં બાલો માર્યો, અને બીજાએ તેની ખોપરી તોડી નાખી. સમ્રાટ સાથે મિત્ર હતો તે તો નકામી જીન જોખણ, જે બપથી ક્યારનોય પલાયન કરી ગયો હતો; સમ્રાટને મદદ કર્યા માટે પશુ ઉભો રહ્યો ન હતો.

મરણુતોલ, લોહીમાં તરબોળ સમ્રાટ ત્યાંજ પડ્યો રહ્યો. આ ફેલ તેના અનુચરો અને અગીરોએ નદીના સામે કીનારેથી જોયું. પશુ કરે શું ? તે ના ઇલાજ હતા. સમ્રાટ અને તેમની વચમાં નદી હતી. હોડી અધવચમાં હતી. તેઓ કકળી ઉઠ્યા અને તેમનામાં શરસાનો પાર રહ્યો નહિ, ત્યાં હોદાકાર થઈ રહ્યો.

સમ્રાટ જેવી મહાવ્યક્તિનું પૂન કરી જોને અને તેના મિત્રોને બવિખની ચિંતા થઈ; અને જે બવથી તે સમ્રાટને એ ને એ દશામાં પડતો મૂકી પલાયન કરી ગયા. આલથ્રેટ મરણુની અધૂરી પર હતો પરંતુ તેની પાસે કાંઈ ન હતું; તે એકલો જ એ દશામાં પડ્યો હતો.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

દેશ માટે !

હયાણુ પાદશાહે સ્વીસ લોકોનું સ્વાતંત્ર્ય માન્ય રાખ્યું અને સ્વીટ્ઝરલેન્ડ દેશમાં સુલેહચાન્તિ સ્થપાઈ. પરંતુ એ શાંતિ થોડા જ વર્ષો માટે નિર્માણ થયેલી હતી સમ્રાટ હેનરીનું છટકીમાં મૃત્યુ થયું હોયે તો સમ્રાટ ચૂંટાવાનો હતો. ઓસ્ટ્રીયનો હુક લીઓપોલ્ડ એ પદ પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રયાસો કરવા લાગ્યો. પરંતુ ઓસ્ટ્રીયન આલ્બર્ટના વર્તનથી સર્વ રાજાઓ કંટાળી ગયા હતા અને તેથી તેમણે હોયે ઓસ્ટ્રીયનને પાદશાહ ન ચૂંટવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. ૧૩૧૪ની સાલમાં લેવીસ ઓફ બાવેરીઆ સમ્રાટ તરીકે ચૂંટાયો, અને એ હેનરીની માફક સ્વીસ લોકો વરદ પ્રેમ રાખનારો અને તેમની સ્વતંત્રતા માન્ય રાખનારો હતા.

હુક લીઓપોલ્ડ સમ્રાટપદ પ્રાપ્ત ન થવાથી ચીડાયો. આની દાઝ સ્વીસ લોકો પર કાઢવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. સ્વીસ લોકોને એ દેહ દુશ્મનો માનતો. ધરણ કે પોતાના દેશમધુઓને એ લોકોએ હાથ ન કર્યો હતા. એનું વેર આવજો લઈ ચક્રો ન હતો, યમના દુકમો માન આપી એણે એ કાર્ય પાતું મૂક્યું હતું. લીઓપોલ્ડ હુક આલ્બર્ટની જેમ સ્વીસ લોકો સાથે યુદ્ધ કરી તેમને કચડી નાખવાનો, તેમની સ્વતંત્રતાનો કંઈકેક કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. દાત કચકચાવી, હાથનો મૂઠો જોરથી વાળી તે આત્મગત બોલ્યો

“ ખેડુતોનો હું મઠ છિતારીય, અને તેમને શુદ્ધાભો બનાવીશ. ”

સ્વીકૃત્તરલે-હને છતવા માટે તાજાકતોન સૈન્ય એકઠું કરી, લી-ઓપોલ્ડ પ્રથમ સ્વીડ પ્રદેશને પરાસ્ત કરવા માટે નીકળ્યો. યુદ્ધમાં જય પોતાને મળવાનો છે એમ તેને સંપૂર્ણ ખાત્રી હતી; અને તેથી તેણે સ્વીસ લોકોને કેદી બનાવવા માટે ગાડાઓને ગાડાઓ ભરી સાથે દોરડાં લીધા. એ દોરડાથી સ્વીસ લોકોને બાંધવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો હતો.

લીઓપોલ્ડ યુદ્ધ કરવાને સૈન્ય લઈ આવે છે એ ખબર સ્વીસ લોકોને પવન જેવે પહોંચી. દેશને ગળવા રાક્ષસ આવે છે એ ખબર સ્વીસ લોકોને રાજ માથે ભોકાઈ, અને તે દેશનું રક્ષણ કરવા માટે, જનમસિદ્ધ હથ્થ બાંધવા માટે તૈયાર થઈ ગયા. તેમણે ગામો ને ગામડાઓને સુરક્ષિત કર્યા; અને તે દિવારાત્ર બદોબસ્ત રાખી, પહેરા ભરી, દુસ્મનની રાહ જોવા લાગ્યા.

લીઓપોલ્ડ નિષ્કુર અને કુર પ્રકૃતિનો માણસ હતો. સૈન્યના ઓખરે અજકતા બખ્તરમાં સજ્જ થઈ તે ચાલતો હતો. એની પાછળ ઓસ્ટ્રીયાના અમીરો ને સરદારો હતા. એ વીરપુરુષો ને વીસ હજાર સૈનિકોનું મોટું લશ્કર સ્વીસ પ્રદેશ તરફ ચાલ્યું.

આટલા મોટા લશ્કર સામે માત્ર છસો પાર્વત્ય કૃપકો હતા. આથી એ યુદ્ધનું પરિણામ શું આવશે એ વિષે અનુમાન બાંધવું સહેલું હતું. પરંતુ ડ્યુક લીઓપોલ્ડ કે ઓસ્ટ્રીયનોને ખબર ન હતી કે આ પાર્વત્ય ખેડુતો સ્વતંત્રતા માટે ત્યાં ત્યાં અસાધ્ય ઠગો કરવાને શક્તિમાન છે. નોકરચાલીને હજેડી ફેંકી દેનાર એજ ખેડુતો હતા, એ ઓસ્ટ્રીયનો બૂલી ગયા હતા, કારણ કે અત્યારે તે મોટું સૈન્ય લઈને

આવતા હતા. સ્વીસ લોકોનું સૈન્ય નાનું હતું પરંતુ તેમનું સ્વદેશ-
ભિમાન અત્યંત મોટું હતું. એ સ્વદેશભિમાનને લીધે એમનામાં
સ્વાર્થત્યાગ, ઉત્સાહ, ઉમંગ, સાદસ, સંપ, કાર્યદક્ષતા આદિ ગુણો
વસ્યા હતા; અને એને લીધે એમનું સૈન્ય ઓસ્ટ્રીયન લશ્કર કરતાંય
વધારે બળવાન હતું.

સ્વીડ પ્રદેશ પર પ્રથમ આક્રમણ થવાનું છે એ સમાચાર મળતાં જ
યુરી અને અન્ડરવોલ્ડનનું સૈન્ય મદદે આવ્યું. યુરી પ્રદેશના લશ્કરમાં
આરસો માણસો હતા અને એના સેનાપતિઓ વિક્રીયલ ટેલ અને
વોલ્ટર ફર્ટ હતા. અન્ડરવોલ્ડન પ્રદેશનું સૈન્ય ત્રણસો માણસોનું
હતું અને તેનો નેના આરનોલ્ડ હતો. આમ ત્રણે પ્રદેશોનું ભેડું મળીને
સ્વીસ લોકોનું સૈન્ય તેરસો માણસોનું બન્યું. જ્યારે ફ્રાન્સ પક્ષમાં
૨૦૦૦૦ સૈનિકો હતા.

સ્વીસ લશ્કરની ઊવણીમાં મુખ્ય મુખ્ય માણસોની સભા મળી.
તેરસો પંદરની સાલની ચૌદમી નવેમ્બરની મધ્યરાત્રિનો સમય હતો.
સૈનિકો પહેરો ભરી રહ્યા હતા. અત્યારે સ્ટોફેશર યુદ્ધનો કાર્યવાહક
હતો ફ્રાન્સેકે સ્વીડ પ્રદેશનો મુખ્ય નેતા એ હતો. તે બોલ્યોઃ
“ બાપ્તિસ્ટા ! ઓસ્ટ્રીયનોના પંજામાંથી દેશને બચાવવા માટે આપણે
માલમિલકત, સ્ત્રીપુત્ર આદિ સર્વ વસ્તુઓનો ત્યાગ કરી અહિં બેગા
મળ્યા છીએ. સત્તાનો બેલી રામ છે એટલે આપણે ભય રાખવાનો
નથી. આપણે પુરુષાર્થ કરીશું પણ વિજય મળવો હૃદયના હાથમાં
છે. ચારે દિશામાં કંચે રસ્તે થઈ, કેવી રીતે લશ્કર આવે એની ખબર
લાવવા જે ખાસ વિશ્વાસુ ગુપ્તચરો મૂકેલા છે તે ખબર લાવ્યા છે
કે લીઓપોલ્ડ આપણા તરફ મોરગાટનની ખીણ વાળે રસ્તે થઈને

આવે છે, અને તેથી જ અમે મોરાર્જીન પાસે પડાવ નાખીને પડ્યા છીએ. ઓરડીયતોનું લરકર હવે ઠેક નજીક આવતું જાય છે અને તેથી આપણે હવે શી શી તૈયારીઓ કરવાની છે એ વિષે અત્યારે વિચાર કરવાનો છે. ”

“ સ્વીઝ પ્રદેશના જંગલો તેમજ પર્વતો ને ખીણોથી અમે સંપૂર્ણ રીતે વાકેફ નથી તેથી કંઈ જગ્યાએ લરકર ગોઠવવાથી કેના ફાયદા થાય એ અમે ખરાબર કહી શકીએ નહિ. આ જગ્યાને જે ખરાબર માહિતગાર માણસ હોય તેણે શા શા ગેરફાયદા છે એ જણાવવા જોઈએ જેથી ખરાબર સહિસવામત લરેલું અને સહેલાઈથી આક્રમણ કરી વિજય પ્રાપ્ત કરી શકાય એવું પગલું લઈ શકાય. ખીલુ, ઓરડીયનો અમે તે વખતે આપણી સામે લડવા આવે તે માટે આપણે સંપૂર્ણ રીતે તૈયાર રહેવું જોઈએ અને ખરાબર ગોઠવણ કરી મુઠ્ઠી જોઈએ. ” મુરી પ્રદેશ તરફથી ઉભા ચર્ધ, ટેલે પોતાના વિચારો દર્શાવતા કહ્યું.

આગેનાદને ટેલુ કથન સત્તમ લાગ્યું અને તે બોલ્યો. “ ટેલ કહે છે એ ખરી નાત છે. અમે પણ સ્વીઝ પ્રદેશથી ખરાબર જાત નથી એટલે કોઈ અનુભવી માણસે જ દરેક તરફનો વિચાર કરી આ જગ્યાએ સૈન્ય કેમ ગોઠવવું તે જણાવવું જોઈએ. ”

એ સમાચારથી એક અનિ વૃદ્ધ વ્યક્તિ બોલવા ઉભી થઈ એનું કથન સાંભળવા સર્વ સાત થયા એ મહાન્ય દુર્બલ અને વૃદ્ધ હતો એટલે યુદ્ધમાં લડવાને અસક્તિમાન હતો, અને એમ હોવા છતાંય તે

અહિયા લશ્કર સહિત આવેલો હતો. એનું શરીર ઘડુ થયું હતું પરંતુ એની બુદ્ધિ સતેજ હતી, અને એ અનુભવી, કુનિયાનો ખામેલો માણસ હતો. સ્વદેશપ્રેમ એની રક્તવાહિનીઓમાં સંદોષિત જોશનું વહેતો હતો અને તેથી જ તે સમર મેદાન ઉપર આવ્યો હતો. સ્વીઝ પ્રદેશનો એ પતની હતો અને મોરગાર્ટન અને તેની બાળબાળાના રક્ષણોથી સારી રીતે જાત હતો, અને એટલા માટે જ તે બોનવા ઉભો થયો. એની વાત સર્વેએ ધ્યાનપૂર્વક સાંભળવા માંડી.

“દેશબંધુઓ, આ પ્રદેશની સ્થિતિથી હું બરાબ જાણીતો છું અને અમારા નેતા વરનાર સ્ટેફેનર પણ છે. મોરગાર્ટનની ખીણ બહુ જ સાફ છે અને તેની બંને બાજુએ ઉંચા ખડકો આવેલા છે. લીઓપોલ્ડને એ સાફડી ગનીમા થઈને પસાર થવું પાશે. આપણે જાણીએ છીએ કે લીઓપોલ્ડનું સૈન્ય મોડું છે અને તેથી પસાર થતી વખતે એ રમતામાં તે ધીરોધીર બરાબ જશે એ વખતે આપણે ઉંચા ખડકો પર તૈયાર રહેવું જોઈએ ત્યાંથી આપણે સહિસનામન રીતે કામ કરી શકીશું એટલું લશ્કર એ મોરગાર્ટનની સાફડી ગનીમા ધીરોધીર બરાબ મથું હોય અને આવાપાછા ખમવાનો એક પણ રસ્તો રહ્યો ન હોય ત્યારે એમના પર આપણે સહેલાઈથી આક્રમણ કરી શકીશું આપણા એ અચાનક આક્રમણથી ઝોરસ્ત્રીયન સૈન્યમાં ભાગતૂટ થશે અને ખડકો ઉપરથી સલામન રીતે આપણે મારો ચલાવી શકીશું એ રીતે આપણે તેમને હરાવી શકીશું આથી મારી સલાહ છે કે આપણે મોરગાર્ટનની ટેકરીઓ પર સૈન્ય બરાબર ગોઠવવું જોઈએ જ્યાં ઝોરસ્ત્રીયાના સૈન્ય પર અચાનક દુમલો કરી શકાય.”

૪૬ દેશભક્તની આ સલાહ મેતાએને ગળે ઉતરી અને તેમણે તામડતોળ ગોઠવણની તૈયારીઓ કરવા માડી. એરમાર્ટનના ખડકો પર લશ્કર બગબર ગોઠવી દેવામાં આવ્યું, અને તે એસ્ટ્રીયન સૈન્યની ગદ્દ બેવા લાગ્યા. કેટલાક સ્વીસ સૈનિકોએ મોટા મોટા પત્થરા આપી ખીણ ઉપર આવેલા ખડકોની કીનારો પર ઢગલાબંધ એકાઠા કર્યા હતાઃ સ્વીસ સૈન્ય મરુત્પર તૈયાર થઈ ગયું હતું.

પ્રાચી દિશામાં ભગવાન સૂર્યનાગયજ્ઞનું આગમન સૂચવવાને અરણ્ય જણાયો અને ઉપાદેશી પ્રગટી થોડી વાગ પછી પ્રભાતના સૂર્યના વ્યાક્ર કિરણો પર્વતો પર પથરાયા અને પોતાનો રક્તવર્ણ એમને અર્પતા હોય એમ જણાયું. આ વખતે સ્વીસ સૈનિકો તૈયાર થઈને ઉભા હતાઃ ધનુષ્ય, બાણ, તલનાગ, ભાલા આદિ અસ્ત્રશસ્ત્રોથી તે સજ્જ હતા. એમની પાસે 'ગોર્નીંગ ચાર' નામનું મહા બગવાણું અજ્ઞ હતું. એ ભારે મહા જેવું હતું અને તેને માથે લોદાના તીક્ષ્ણ કાઠા હતા, જેથી તારા જેવો તે ભાસ આપતું હતું જેટલું તેનું નામ સુન્ન હતું તેટલું જ તે બીયણું હતું.

કુદ મારે તૈયાર થઈ પ્રાચીન પ્રથા પ્રમાણે સ્વીસ લોકો ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરવા માટે ધુંટણીએ પડ્યા. ઈશ્વરને જ તે પોતાનો ખરો ગાળ માનતા અને વિજય માટે તેની ગ્રહેષ્ટ આહતા હતા. " હે ત્રિભુવનપતિ ! અમે તારે શરણે છીએ. તું સર્વન છે, શત્રુઓનો અહ-કાર અને તેમના કુચિચારથી તું અજબણે નથી. જે તારામાં અદ્વારો છે તેનું તું રક્ષણ કરજે અને જે અભિમાની બની બધું પોતેજ કરે છે એમ માને છે તેમને શીક્ષા આપજે. ટૂંકે એ એસ્ટ્રીયનોનો અદ-

કાર ચૂર્ણવિચૂર્ણ કરજે અને અમારી સ્વતંત્રતા, અમારું સ્વમાન વિગેરે રક્ષણ કે જે.” પરમેશ્વરને તેમણે આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરી

ઉપાસના કરી રહ્યા પછી ગ્રીમ લોકો દુશ્મનની ચાતકની જેમ નાદ જોવા લાગ્યા કારણ કે ગુપ્તચર ખગર લાગ્યો હતો કે લીઓપોલ્ડ સૈન્ય સહિત ડેક નજદીક આવી લાગ્યો છે, અને તેથી એકેએક પળ ખીણમાં એના પ્રવેશ કરવાની આગાહી આપતી હતી. સ્વીસ ટોળાને બહુ વાર ચોખ્ખુ પાંચુ નહિ

મેરગાર્ડની રીડ પ્રદેશ તરફ આવવાના એ રસ્તાઓ હતા, લીઓપોલ્ડે અગ્રાનમાં કે વિધીના પ્રભાવથી ખૂન ખાદ્યને, એ જેમાનેલ ન્યૂમર રસ્તો નીધો હતો એણે મેરગાર્ડની ખીણમાં થઈ પસાર થવાનો રસ્તો લીધો હતો, અને એ રસ્તો બહુ વિહટ અને ભયાવહ હતો. એજ જગ્યાએ સ્વીસ લોકો તેમની ઉભે પો ગલ જોતા હતા તેની એને ખગ નહતી

સિયાળાના પ્રાતઃકર્યનાં બાન દિરણો, ખીણમાં પસાર થતા લશ્કરના શિરસ્થાણ (Holmet), ઢાલ, તરવાર ને બાલા પદ પાયા અને એ શસ્ત્રો પર ઝગઝગાટ પ્રસરી જોતજોતામાં મેરગાર્ડની આખી ખીણ અગણિત સૈનિકો, અશ્વાદિ વાહનો, પવનમાં ફરફરતી ધ્વજાઓ અને તેજમા અમકતા અભયસોથી ભરાઈ ગઈ.

આપુ પળ પળે સ્વીસ લોકોએ જીવનભરમાં પણ જોયું નહોતું કોર્ટની પણ પગલા ન હોય એમ નિશ્ચિતપણે અને ધીમે ધીમે સૈન્ય આગળ વધતું હતું અગ્રભાગમાં વીર યોદ્ધાઓ ને ઘોડેસ્વારો હતા અને પાછળ પાયદળ હતું ખીણ અત્યારે જાણે જનસમુદાયી હલ ઇ જતી હોય એવી લાગતી હતી.

પાર્શ્વે સ્તેતો હોવાથી ઘોડેસ્વારો સાવધાનીથી ચાલતા હતા. એ સ્તેતો લપસાઈ હતો અને જરા ઉત્તાનન કરીને કે બેઠકારીથી ચાલતા સૈનિકો ધીમાધીજ નીચે પડતા હતા. પાયદળ દુતગતિએ ચાલતું હોવાથી ત્યાં સૈનિકો લપસવા લાગ્યા, હાર (line) માં ભંગ પડ્યો; અને તે ઉપરાઉપરી પડવા લાગ્યા.

સ્વીસ લોકો ઉપર ઊનામાન્ય રહી ખરાબર લાગ જોઈ રહ્યા હતા. આક્રમણ શરૂ કરવાનો સમય ઉપરિચિત થયો છે એમ તેમણે જોયું; અને એજ સમયે ભયંકર ચીત્કાર કરી, પ્રગ્નંડ પ્રગ્નંડ પત્યરો, નીચે લથડતા, અથડાતા ને પછડાતા સૈન્ય પર તેમણે ફેંકવા માંડ્યા. પત્યરોનો મારો એજદમ આજ્યો, અને તે પણ અનવરત ચાલી કારણ કે સ્વીસ લોકોએ પ્રથમથી જ પત્યરોના દમલા એકઠા કરી મૂકી મૂક્યા હતા. ખડકોપરથી મોટા મોટા પાણીઓ મગડાવવામાં આવ્યા અને એની નીચે ઓસ્ટ્રીયન સૈનિકો કચડાઈ જવા લાગ્યા. આ અચાનક આક્રમણથી ઓસ્ટ્રીયન સૈન્યમાં ભયંકર ખળભળાટ ઝાડ્યો. પત્યરોનો મારો અસહ્ય ને ગ્રાહ્યધાનક હતો એટલે નૈનિકો પ્રાણ બચાવવા આમથી તેમ નાહા, અને ભંગ પડેલા સૈન્યમાં વધારે ભગાણ પાડ્યું. સૈનિકો નાસવા લાગ્યા પણ નાસતાની જગ્યા ન હતી ખીણને. સ્તેતો તદ્દન સાકડો હતો અને આબુગાબુ હંથા ખડકો આવેલા હતા. સર્પ સાણસામાં સપડાયો હોય અને જીવ બચાવવા તરફડીમાં મારે એવી ઓસ્ટ્રીયનોની સ્થિતિ હતી. પત્યરના વર્ષાથી ઘોડાઓ હાથ રહેતા ન હતા અને વિદુરર્થ જઈ સ્વારોને ફેંકી દઈ, તેમને પણ તમે અગદી નાખતા હતા. ધીમેધીમે ભરાઈ ગયેલા ને પત્યરો નીચે કચડાતા પાયદળ પર તે નાસભાગ કરી દોડવા લાગ્યા. આગળ શું

સ્થિતિ છે એ ન જોતાં પાછળના સૈનિકોએ જન બચાવવા જોસળાઈ આગળ ધપવા માંડ્યું. આમ ઓસ્ટ્રીયન સૈન્ય આખું અસ્તવ્યસ્ત થઈ ગયું અને કેટલાય સૈનિકો હમોતે માર્યા જઈ યમધામ તરફ રવાના થઈ ગયા. આખા લશ્કરમાં ત્રાસ પડ્યો.

ઓસ્ટ્રીયન સૈન્યમાં આમ જ્યારે જરાજર નાસભાગ, ધમાધમ અને હથડાહથડી ચાલી રહી, એટલે સ્વીસ લોકોએ ખડકો પરથી સીધા હુમલો શરૂ કર્યો; અને તેઓ બાણ ફેંકતા ખડકો પરથી નીચે ઉતર્યા. એ ખડકોની ધારો બહુ સીધી હતી. પરંતુ સ્વીસ લોકોના જોડા નીચે લોદાના કાંટા હતા જેથી ખડકોની ધારો પર તે લપસ્યા વિના ચાલી શક્યા. ટેકરીઓ પાંથી અવતરણ કરતાં જ તેમણે ભાક્ષા તલવાર અને ‘મેરનીંગ સ્ટાર’ આદિ હથિયારો યમદંડની મારફત ફેરવવા માંડ્યાં; અને શત્રુ સૈન્યમાં તે ‘યાહોમ કરીને પડ્યા.’ જનની દરકાર રાખ્યા વગર તે શત્રુઓ સાથે લડવા લાગ્યા.

પહાડ ને સરોવરની વચ્ચે આવેલી એ સાંકડી ખીણમાં ભારે કતક ચાલી. ‘મેરનીંગ સ્ટાર’ ને ભાક્ષાની અણીઓથી, ઓસ્ટ્રીયન સરદારો મૃત્યુના ડાચામાં પડવા લાગ્યા. કેટલાક સૈનિકો અંદરને અંદર પગ નીચે હથડાઈ, પીલાઈ યમધામમાં પહોંચ્યા; અને કેટલાય જે પ્રાણ બચાવવા નાસીને આગળ આવેલા સરોવરમાં પડ્યા તે ત્યાં ડૂબીને મરણ પામ્યા.

સ્વીસ સૈન્યમાં સૌથી આગળ પડી, બહાદુરીથી અને બપ છોડી, ટૂંક અને તેના મિત્રો લડતા હતા. આરનોલ્ડ તો ચરીરમાંનું સપ્ત જોર એક જ દરી ઓસ્ટ્રીયનો પર પ્રહાર કરતો હતો; સ્ટોફેશર અને

બોલ્ટર રસ્ટ' સૈનિકોને સૂચના આપતા બહાદુરીથી લડનમાં ભાગ લઈ રહ્યા હતા. સુદર્શન ચાંદની માફક 'ગોરનીંગ સ્ટાર' અને તલવાર ફેરવી ટેલ જોસ્ત્રીયનો પર સખત હુમલો ચલાવી રહ્યો હતો અને શત્રુ સૈન્યના બહુમાં માર્ગ કરતો હતો.

ટેલ આમ આગળ ધસી રહ્યો હતો ત્યાં બે જોસ્ત્રીયન યોદ્ધાઓ તેના પર તૂટી પડ્યા. " મરવાને તૈયાર થાઓ, રાજ્યદ્રોહી ! " તલવાર ઉપાડતાં બે યોદ્ધાઓએ બરાડ પાડી. જાણે ખાસ વેર લેવા આવ્યા હોય એમ તેમના ચર્તન પરથી ટેલને જણાયું. ટેલ કાઓપોચી નહતો; એમનાથી એ આજયો જાય એવો નહતો. કુશળતાથી હથિયાર ચલાવી તેણે તેમના પ્રહારોને નિષ્ફળ કર્યા, અને કાયમાંનું " ગોરનીંગ સ્ટાર " અતિ વેગથી ફેરવી એક યોદ્ધાને લાંબો સુવાડી દીધો. એક દુરમનને યમધામમાં પહેલ્યાડતા દ્વિતીય યોદ્ધા સામે તે ખીજા હાથથી ખંજર ફેરવી લડી રહ્યો.

પ્રથમ યોદ્ધો પડ્યો અને તેનું શિરઆણુ મરતકે પરથી ખસ ગઈ ગયું. એથી એનો અહેસાસ સ્પષ્ટ દર્શિતોચર થયો. ટેલે દ્વિતીય યોદ્ધા સામે લડતા એના કમ ઉપર નજર નાખી તો અત્યાચારી યાસનકન ગેસ્તરનો તે પુત્ર ડીડ્ડસ છે એમ તેને ખબર પડી.

વચરકનું મૃત્યુ થયેલું જોષ દ્વિતીય યોદ્ધામાં ઝુન બરાણું અને તે મરણીઓ થઈ લડવા લાગ્યો. પરંતુ વીરવર વિંધીયમ ટેલ આમ તો જોર ને ઝુન નકામા હતા. જોતજોતામાં તે મૃત્યુવથ થઈ પ્રથમ યોદ્ધા ખાસે જઈ પડ્યો. ટેલે જોશું તો આ જીલ્લે યોદ્ધો પણ ગેસ્તરનો પુત્ર હતો એમ જણાયું. આ જીલ્લે સાધઓ પિતાનું ખૂન કરનાર

પર વેર લેવાને કેટલાય દિવસથી લાગ ખોળી રહ્યા હતા. આ યુદ્ધમાં આવવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ટેલને મારી વેર લેવાનો હતો. લાગ સાધી તેમણે અહિંયા ટેલ ઉપર આક્રમણ કર્યું. પરંતુ વેર, વેરને ઠેકાણે રહ્યું. અને એ પોતેજ પિતા પાસે પહોંચ્યા.

પેલો અન્ટરવોલ્ડન પ્રદેશનો અત્યાચારી શાસનકર્તા, જેને સ્વીસ લોકોએ હાકી કાઢ્યો હતો, અને જે વ્યક્તિએ સ્વીટ્ઝરલેન્ડમાં ફરીથી પગ ન મૂકવાની પ્રતિજ્ઞ લીધી હતી, તે નરાધમ વચન ભંગ કરી આ યુદ્ધમાં સ્વીસ લોકોપર પોતાની કાઝ કાઢવા આવ્યો હતો. એના જેવા નરાધમો કબોતે, કૂતરાને મોતે માર્યા જાય છે; અને લેન્ડનબર્ગ કચડાઇને માર્યો ગયો હતો. એના ચળ ઉપર થઇને હજારો પગ પસાર થઇ ગયા હતા: અત્યારે તેના ચળ ઉપર યૂંકનાર પશુ કોઇ નહતું.

ઝોસ્ત્રીયન સૈન્યનો, સંચારના નવ વાગના પહેલાં માત્ર દોઢ કલાકમાં કચ્છરપાશું નીકળી ગયો: અને સ્વીસ લોકોએ અદ્ભૂત વિજય પ્રાપ્ત કર્યો. આ વિજયે સ્વીસ લોકોની સ્વતંત્રતા સિદ્ધ કરી. સુદીમર ખેડુતોએ મહા બળવાન લશ્કર સાથે બાથ બીડી પોતાના દેશની રક્ષા કરી. સ્વીસ લોકો સત્યને પંથે ચાલનારા હતા અને તેથી ઇશ્વરની તેમને મોટી ઓથ હતી: એને લીધે જ તેમણે આ જય પ્રાપ્ત કર્યો હતો. જ્યાં અન્યાય, અભિમાન અને પરરાજ્ય લૂંટવાની દાનત હોય છે ત્યાં ઇશ્વરની સહાય હોતી નથી; અને પરમાત્માની જેના પર કુદૃષ્ટિ થઇ તેનું તો આપી જન્યું જ સમજવું. ઝોસ્ત્રીયનોની આવા પ્રકારની દશા થઇ હતી અને તેઓનું ઇશ્વરના અપ્રસાદથી જ ખેદાનમેદાન થઇ ગયું હતું. સ્વીસ લોકોએ સંપ જીત્યો હતો, પુરપાઈ કર્યો હતો, અને તેથી જ તેમણે જય મેળવ્યો હતો. સ્વાતંત્ર્યને સ્વદેશની રક્ષા

આ વીરપુરોએ માલમિલકત કે કશાની પણ દરકાર રાખ્યા વિના કરી હતી. ધન્ય છે એ સ્વાર્થત્યાગી સ્વદેશપ્રેમીઓને !

સ્વીસ લોકોના સ્વાતંત્ર્યના ઇતિહાસમાં આ મોરગાર્ટનના યુદ્ધનું સ્થાન અનેરું છે. આ યુદ્ધથી સ્વીસ લોકોએ પોતાનું ખર્ચ રૂપ પ્રદર્શિત કર્યું, પોતાના દેશને રાક્ષસોના પંજ્રામાંથી બચાવ્યો, અને પોતાનું સ્વમાન તથા સ્વાતંત્ર્ય જાળવ્યું. ઓસ્ટ્રીયનોને તેમણે આજ યુદ્ધથી પુરેપુરી પરજાન્ય લૂંટવાની ખોડ બૂલાવી દીધી અને સાથે પોતાના પ્રભાવ દેખાડ્યો. આ મોરગાર્ટનનું યુદ્ધ એ સ્વીસ યરમોપોલી છે પરંતુ તે થીક લોકો કરતા વધારે ફતેહમંદ છે.

યરમોપોલીનું યુદ્ધ ૪૮૦ ખ્રીસ્તી માં પર્યંતે અને ગ્રીક લાગે વચ્ચે થયું હતું પરંતુ આ મહાન રાજ્ય કરોડોએક બ્રીસને હસ્તગત કરવા માટે મોટું લશ્કર લઈ ચડી આવ્યો. બ્રીસ લોકો તૈયાર થઈ ગયા અને પરંતુ આવા સાહસ કરતાં ઉપર તે લશ્કર લઈ બેઠા. આ સાંઝે રસ્તો તેમ યરમોપોલી, જેના જેવો બીજો નાનો રસ્તો પણ હતો, જેનું નામ ટમ્પે હતું. લીગોનીઝસ નામનો બહાદુર નર આ જગ્યાએ સેનાપતિ હતો. યરમોપોલી આગળથી ત્રણ વખત પરંતુ લશ્કર હારીને નાકું, અને ગ્રીક લોકો દરેક ગ્રીકને ઉભા. પરંતુ ત્યાં પૈસાનો બૂચો એક દેશપ્રેમી પાક્યો, જેનું નામ હીએટિસ હતું, અને તેણે પરંતુને પાવંત્ય રસ્તો બતાવી, સામી બાજુ ફીડી રહેલા ગ્રીક ટોકોની પાછળ લઈ જવાનું કહ્યું પરંતુ આ રસ્તાથી અજાણ હતા તેથી તેમણે તેનો ઉપયોગ કર્યો, અને યરમોપોલીની ખાણમાં થઈ, જ્યાં ઉણમવાડો વહેતા હતા ત્યાંથી તે આગળ ધાયા. બ્રીસ લશ્કરને આ ખબર મળી, અને ૪૦૦૦ સૈનિકોમાંથી મોટા સામ જવાયન કરી ગયો. માત્ર લીગોનીઝસ અને તેના ત્રણસો માણસ અને ગ્રીક ૧૧૦૦ માણસો ત્યાં અડગ હતા. આપાર મુખી લીગોનીઝસે પેલી રસ્તા ઉપરની ભીંડ પાસેથી પકડ્યો, અને પરંતુ અને ગ્રીક

૧૩૧૫ ની સાલની ૧૫ મી નવેમ્બરના દિવસે આ વિખ્યાત મોરગાર્ડનનું યુદ્ધ થયું હતું. આ યુદ્ધમાં પંદર હજાર ઓસ્ટ્રીયન સૈનિકે માર્યા ગયા હતા. ઓસ્ટ્રીયન સૈન્યના સઘળા વીરપુરુષો, ઓસ્ટ્રીયાની શોખાણ સરદારો ને અગીરો આ ખીલુમાં નષ્ટ થયા હતા. આથી કેટલાંય વર્ષ સુધી ઓસ્ટ્રીયા વીરશૂન્ય રહ્યું હતું. મોરગાર્ડનના યુદ્ધે ઓસ્ટ્રીયનોને નરમથેશ બનાવ્યા અને હેડે પાડ્યા; અને એજ લડાઈએ રવીસ લોકોને રવતંત્ર બનાવ્યા અને ઉંચે ચઢાવ્યા.

ડ્યુક લીઓપોલ્ડ, જેમ તેમ કરી પોતાની જાન બચાવી, મરતા સૈન્યને પડતું મૂકી યુદ્ધમાંથી પલાયન કરી ગયો હતો. એક વફાદાર સૈનિકે યુદ્ધભેત્રમાંથી તેને બચાવી, પાર્વત્ય પ્રદેશના રસ્તાઓ પર થઈ, સહિસલામત જગ્યાએ તેને પહોંચાડ્યો હતો. ઓસ્ટ્રીયાથી તે અત્યંત આઘાતો સહિત નીકળ્યો હતો; પરંતુ એક પણ આઘાત ફગીજૂત થયા વિના તે ત્યાં પાછો આવ્યો. તે તફાવત હતાશ બની ગયો હતો.

બન્ને યુદ્ધ જગ્યું. લીઓનીડાસના અલ્પ મનુષ્યોથી એ યુદ્ધમાં ૨૦૦૦૦ પર્યંતો સમધામમા પહોંચ્યા; અને તે પોતે અને તેનું નાતું સૈન્ય પણ દુશ્મનોથી કાલક થઈ ગયું. પરંતુ લીઓનીડાસની આ દેશભક્તિથી તુરવજ મીઠ લોકોએ સેલેમીડાસના યુદ્ધમાં મોટા વિજય મેળવ્યો, જે કે ચરમોપોલી આજળ મીઠ સંપૂર્ણ ફતેહમંદ નીવડ્યા નહિ. મોરગાર્ડનના યુદ્ધમાં એ ખીલુ આજળ સ્વીસ લોકોએ સંપૂર્ણ વિજય મેળવ્યો હતો. બ્લજ પ્રચાલના મીઠ લોકોએ જેમ ચરમોપોલી આજળ મોટા લશ્કર સાથે બાથ લીધી, તેને પલાયન કરાવ્યું હતું, તેવી જ રીતે સ્વીસ લોકોએ ઓસ્ટ્રીયાના મહાન લશ્કરનો કચ્છરખાલુ વાલ્યો હતો.

ચરમોપોલીની સંપૂર્ણ હારીકવ માટે જુઓ સારલોલ-એન-ચનના લેખ 'A Book of Golden Deeds' નામક પુસ્તક, 'The Pass of Thermopylae' નામક દ્વિતીય પ્રકરણ.

મકરસુ ૧૮ મું.

ઉપસંહાર

ગોરગાદીનના યુદ્ધ પછી ઠગુક લીઓપોલ્ડ પુનઃ સ્વીસ પ્રજાની સ્વતંત્રતા પર છાપો મારવાની યોદ્ધ બૂલી ગયો. એ લોકોની સ્વતંત્રતાનો ઉચ્છેદ કરવાના વિચારો તેણે માંડી વાળ્યા. જે લોકોને એ જંગલી જેડુતો, અબણ રૂપીકારો તરીકે માનતો હતો, તેમનું સામર્થ્ય, તેમની દેશભક્તિ અને તેમનો પ્રભાવ જોઈ, તેમને સુલાખો બનાવવાની તેની આશાઓ ચૂર્ણવિચૂર્ણ થઈ ગઈ.

ગોરગાદીનના યુદ્ધ પછી ૯ મી ડીસેમ્બર ૧૮૧૫ ને દિવસે કુરી, રવીસ અને અન્ડરવોડન ત્રણે પ્રદેશોના નેતાઓ ને સ્વદેશપ્રેમીઓ ખુનન મુકામે એકત્ર થયા. અહિંયા ત્રણ પ્રદેશો વચ્ચે ચર્ચા ૧૨૬૧ ના સંધી કરારોના પધારો કરવા અને તેમણે રચી પર લીધેલી પ્રતિજ્ઞાને વિધીસર લેવા તેઓ ભેગા બુલ્યા હતા. આ સંધીકરારો ભવિષ્યના ૫૦૦ વર્ષ સુધી એ પ્રદેશો વચ્ચેના એકમત અને એકસંપ તરીકેના પ્રધાન કાયદાઓ રહ્યા. આ સંધી કરારને ઠાણ પણ પ્રદેસે તોડ્યા નહિ; અને સૌ એકસંધી બની સ્વાતંત્ર્યનું સુખ અનુભવવા લાગ્યા.

સ્વીસ લોકોએ ગોરગાદીનના યુદ્ધને ચિસ્તરમસૂયીય કરવા માટે એ સમરસેન પર એક દેવળ બંધાવ્યું. એ ઉપાસનાલયની દિવાલો પર યુદ્ધના ચિત્રો છે, અને એ જોતા પ્રેક્ષકને કંઈ અવનવા વિચારો ઉદ્ભવે છે. આ યુદ્ધના સમરણાચેદર વર્ષે ૧૫ મી નવેમ્બરને-જે દિવસે એ પ્રખ્યાત યુદ્ધ થયું હતું તે દિવસને-સ્વીસ પ્રજા ઇશ્વરની પ્રાર્થનાનો દિવસ ગણે છે, અને તે અવાપિપર્વન ચાલુ છે.

ઝોરડ્રીયનો અને મોરગાર્ટનના મુદ્દથી પરાસ્ત થઇ ગયા હતા અને તેમને સખત નુકસાન લાગ્યું હતું, છતાંય ઉભય જાતિ વચ્ચેની ચતુરતા બધ પડી નહિ, અને ઝોરડ્રીયનોએ સ્વીસ લોકોનો પીછો છોડ્યો નહિ એ દુરમનાવટના ફળરૂપી લડાઇએ મોરગાર્ટનના મુદ્દ પછી કેટલાય વખત સુધી ચાલી, અને બંન્ને વર્ષ પછી સ્વીડીશ લેન્ડે સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરી પ્રખ્યાત નણ પ્રદેશો પછી ધીમે ધીમે અન્ય નાના પ્રદેશો પણ સ્વતંત્ર બન્યા અને સમુક્ત થયા એમણે એકત્ર થઇ એકસાથે બની ઝોરડ્રીયનોને ૧૩૮૬ ની સાલમાં સેમપેથ અને ૧૩૮૮ માં નાઈસના મુદ્દોમાં હરાવ્યા ઝોરડ્રીયનો આમ અવારનવાર પોતાની ચતુરતા પ્રદર્શિત કરતા હતા અને સ્વીડીશ લેન્ડ પર ચઢી આવતા હતા પરંતુ સ્વીડીશ લેન્ડમાં ગેસ્લર ને લેન્ડનબર્ગ જેવા શક્તાન શાસનકર્તાઓના બળકર દિવસો ફરીથી આયા નહિ, અને આખી સ્વીસ પ્રજા ધીમે ધીમે સ્વતંત્ર બની.

x

x

x

x

સ્વતંત્ર સ્વીડીશ લેન્ડ બધારણુ ૧૨ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૪૮ ને દિવસે બદલાયુ એ દિવસે સ્વીડીશ લેન્ડના બિનબિન પ્રદેશો વચ્ચે નવા કોલકરાર થયા, અને જુનું કરારપત્ર નાણુદ કરવામાં આવ્યું ત્યાર બધારણુના કેટલાક લક્ષણો અમેરીકન પ્રજાસત્તાકે રાજ્યના હતા, પરંતુ મોટે ભાગે Meditation Ally ને ધારણુ આ બધારણુ રચવામાં આયુ હતું સેન્ટ્રલ ગવર્નમેન્ટમાં તથા વિભાગો પાડવામાં આવ્યા હતા, ફેડરલ કાઉન્સિલ, લેજિસ્લેટીવ કાઉન્સિલ અને ફેડરલ ટ્રીબ્યુનલ

પ્રજાનો અવાજ કાયદાકીયનો પડવામાં વધારે રહે માટે ૧૮૮૩ ની

સાલમા બે નવી વસ્તુઓનું સ્થાપન કરવામા આવ્યું, એ માત્ર સ્વીટ્ઝરલેન્ડ એકલા દેશમા જ નોવામા આવે છે ઈનીશીએટીવ (Initiative) અને રેફરેન્ડમ (Referendum) એ એમના નામ છે એક દલિદાસકાર લખે છે કે “ They are perhaps the furthest developments of Democracy, yet reached and are exciting considerable interest in English-speaking countries at the present time ”

ઈનીશીએટીવ એ પીગીવન કરવાના હક્કનું વિદેશીન રૂપ છે. આથી મત આપનાર વ્યક્તિ કાયદાકાનુઓમા ફેરફાર કરવાનું કહી શકે છે રેફરેન્ડમથી પ્રજાને એવો હક્ક આપવામા આવ્યો છે કે સેન્ટ્રલ એસેમ્બલી અથવા તે ફેડરલ એસેમ્બલીએ ઘડેલા કાયદાઓ પ્રજાની અનુમતિથી પસાર થવા જોઈએ છાન્ડેન્ડમા આવું નથી ત્યાં પાર્લામેન્ટ કાયદાઓ પ્રજાની અનુમતિ લીધા સિવાય ઘડી શકે છે સર્વ સત્તા પાર્લામેન્ટના હાથમા જ છે, અને તેને ‘ Omnipotence, of Parliament ’ કહે છે સ્વીટ્ઝરલેન્ડમા તેવી રીતનું નથી કાયદો ઘડવામા પ્રજાની અનુમતિ લેવી પડે છે અગ્રેજી રાજ્યના બધારણુમા આથી સહેલાઈથી ફેરફાર થઈ શકે છે, જ્યારે સ્વીટ્ઝરલેન્ડમા તેમ થઈ શકતું નથી સ્વીટ્ઝરલેન્ડમા, બધા છુમા ફેરફાર કરવા માટે રેફરેન્ડમથી પ્રજાની અનુમતિ લેવી પડે છે આથી આપણે જોઈશુ કે સ્વીસ પ્રજાને ઠેઠની સ્વતંત્રતા છે

સ્વીટ્ઝરલેન્ડનું પ્રજાસત્તાક રાજ્ય અત્યારે આટલું બધું સ્વાતંત્ર્ય અનુભવી રહ્યું છે એ દેશ જોટલું કેળવણી ને શિક્ષણ પર ધ્યાન બીજે કપાઈ અપાતું નથી એ લોકો માને છે કે શિક્ષણ જ સૌને સ્વતંત્ર

બનાવે છે, એના સિવાય સ્વતંત્ર નથી. કેળવણીના પ્રચાર એ દેશમાં અદ્ભુત છે અને ત્યાં કેળવણીની એવી પ્રણાલી છે કે ગરીબમાં જે ગરીબ અને ગામડામાં જે ખૂણેખાંચરે રહેનારાઓને પણ તે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

સ્વીસ પ્રજા રાજ્યદારી બાબતોમાં ભાગ લેતી નથી, પરંતુ તટસ્થ રહે છે. હજાર વર્ષમાંથી ગમે તે પક્ષના મનુષ્યને રક્ષણ આપવાનો તેમને હક્ક છે અને તે 'Right of Asylum' કહેવાય છે. આપણે આજા રાખીએ છીએ કે સ્વીટ્ઝરલેન્ડ પોતાનું તટસ્થપણ સદાને માટે જાળવી રાખશે !

ઔસ્ટ્રીયનોના જૂઠ્ઠાઓમાંથી સ્વદેશનું રક્ષણ કરી સ્વીસ નરહાર્દોએ સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કર્યું અને રાસનકર્તાઓ પાસેથી એ પ્રજાએ પોતાનો જન્મસિદ્ધ હક્ક જાળવી રાખ્યો. આરંભમાં પ્રખ્યાત ત્રણ પ્રદેશોનું સંમેલન હતું, તે વધી ૮ પ્રદેશોનું બન્યું, પછી ૧૩ નું બન્યું અને અભારે સ્વીટ્ઝરલેન્ડ ૨૨ પ્રદેશોનું (cantons) બનેલું એક સંઘિબંધ સંસ્થાન (Fœderal State) છે. આ અનુપમ દેશને એનું સ્વતંત્ર અવિચળ રહે ! હિતિ હૃ !

સં પૂર્ણ

ભારતની ચઢતી અને ધડતી દશાઓ બતાવતું

જય ભારતી

વીસમી સદી (માસિક) અને સંસાર નૌકા (નાટક) થી
જાણીતા શ્રેષ્ઠ મી. શ્યાદાની દલગચી લખાવતું સુંદર પુસ્તક છે.
પુસ્તકમાં બધા મળી ૧૨૨ ચિત્રદશ-રસમય-કાવ્યો છે. જેમાં ભારતની
ચઢતી, ધડતીનું કંદમકાવક ચિત્ર બાજેગાયું છે. આપણે કોણ હતાં ?
આપણું પૂર્વજે કેવા હતા ? આપણું જાતુગણ, જુદી, સામર્થ્ય,
વગેરે સંપત્તિના અખુડ સાબનો, અને આ દેશન સમા દેશની
જાણીજણાણી, સીનેમાની શ્રીમતી માફક દિલ આગળ દોડતી જણામ
છે. તેમજ હાલની આ અધમ દશા કેમ વધ અને એ બધું ચિત્ર
સ્વંનરન કેમ વર્ધ મળું છે, અને તેમાંથી મૂળ શ્યા માટે કેવા યત્ન
સમારંભ આદરવો જોઈએ, એ આ પુસ્તક બતાવે છે.

કીમત રૂ. ૧-૪-૦

મ-શ્યાદાના માફકને અર્પી દોરને

૨૧ જ યોગ

ભા ૧—૨ (સપુર્ણ) સ્વામી વિવેકાનંદ કૃત
 અથર્નું ભાષાંતર—જે યોગ ક્રિયાવડે સ્વામિ વિવેકાનંદે
 ઇશ્વર-દર્શન કર્યો તેજ સર્વ અનુભવ સિદ્ધ ક્રિયાઓ,
 યોગાભ્યાસનું વિવેચન અથથી ઈતિ સુધી પ્રાણનું અદ્ભુત
 સામર્થ્ય, પ્રાણાવાય-પ્રાણ કેવી રીતે વશ કરવો તેની પદ્ધતિ
 પ્રત્યાહાર, ધ્યાન, ધારણા સમાધિ આદિ યોગાભ્યાસના સર્વ
 પગવિધા, યોગસિદ્ધિના ચિન્હ, શુભ તેજ પ્રકટ થવું. યોગ્ય
 પરિશ્રમ કરવાથી છ મહિનામાં યોગ્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય
 વગેરે સર્વ પ્રકટ થયું છે અત્યેક ગૃહસ્થે અવશ્ય વાચી
 અભ્યાસ કરવો જોઇએ કેપડાનું પાકું સુંદર પુકું મૂલ્ય રૂ.
 ૧-૧૪-૦ અન્થમાળાના ગ્રાહકને રૂ ૧-૮-૦ પોષ્ટેજ જૂડું.

સ્ત્રીઓને આદેશ્યતિ સસ્તું સાહિત્ય.

પત્ની પુત્રી મંગલિકા વૃદ્ધાદિ અને શિશુના પત્નીને અવશ્ય વચાવો.